

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2024

magazin istoric

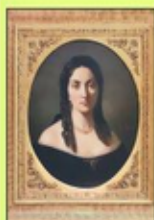
Anul LVIII – serie nouă – nr. 1 (682)
ianuarie 2024

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Comerțul cu moaște a dus la apariția relicvariilor, piese frumos lucrate în care erau păstrate moaștele. Vă prezentăm câteva asemenea piese. Relicvariul Toiașului Sfântului Petru, aproximativ 980, păstrat în Catedrala din Limburg; Relicvariul atribuit lui Jean de Touyl, secolul XIV, azi în muzeul The Cloisters, New York (sus, de la stânga la dreapta); Relicvariul păstrat în Catedrala din Köln; Relicvariul Sfintei Elisabeta a fost luat de trupele suedeze din fortăreața Marienberg, Würzburg, în timpul Războiului de 30 de ani (1618 – 1648), azi la Muzeul de Istorie din Stockholm

2 Portretul Anei Davila realizat de Theodor Aman, ulei pe pânză

3 Astfel și-a imaginat pictorul francez Charles Louis Mozin (1806 – 1862) momentul capturării flotei olandeze de cavaleria franceză, în rada portului Texel, la 23 ianuarie 1795

4 Generalul Matthias Johann von der Schulenburg s-a aflat în serviciul regelui polon Augustus al II-lea în timpul Marelui Război Nordic. A fost în pericol să fie capturat de trupele regelui suedez Carol al XII-lea, în cadrul cărora s-au evidențiat românii, scăpând doar după ce s-a deghizat în vânător

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,**

**IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban
Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

ianuarie

2024

4 Eminescu,
neînțelesul
I. SLAVICI

5 Tezaurul B.N.R.
evacuat la Moscova,
pasul următor
C. PĂUNESCU

10 Când
modernizarea
venea de la Răsărit
Contele Pavel Kiseleff
I. BISTREANU

14 Un templu
al artelor
reconstituit virtual
Muzeul Simu
C. POPESCU,
V. POPESCU

CAROL DAVILA

18 În misiune?
L. LIVADĂ-CADESCHI

23 Trandafiri
pentru Ana
FL. STĂNESCU

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

28 Crucile
din piatră
pe... o hartă digitală
C.P. BUIUMACI

31 Fotografii
cu stereoscopul
Taxiphote
Colecția
Cesianu-Racovitză
A.-C. IRIAN

33 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire
în politica externă
a României
M.E. IONESCU

38 Vărul Vanessei
Redgrave din Doftana
L. BRAD CHISACOF

43 O spioană
cu sex-appeal
Contesa Castiglione
F. DOLGHIN

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

48 O hartă
pentru domnul Unirii
AL.-I. CRUCERU

50 Tenorul
care l-a entuziasmat
pe Giacomo Puccini
Enrico Caruso
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

EXCLUSIVITATE

55 „Pentru
agonisită“
*Oșteni români în armata
lui Carol al XII-lea*
R. DENNDORF

60 1913.
Automobilistii
servesc patria
N. MACOVEI

65 O istorie pe lună

66 „Și ca semn
că te iubesc,
am să te cotonogesc“
*Din Transilvania
secolului XVIII*
A. FEHER

70 Un braț,
puțin sânge,
niște spini...
*Comerț cu moaște
în Evul Mediu*
I. BOTIȘ

78 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Despre emigrația
din Franța*
G. FILITTI

84 Procesul
cadavrului
I.-S. CRINTEA

87 Prăjitura
cu paternitate disputată
Pavlova
D. MIHALCEA

**TRAISTA
CU POVEȘTI**

91 Mașină fără șofer,
în 1925

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Dimitrie
D. Dimăncescu pentru
Departamentul de Stat

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

75 În București,
acum 50 ani

83 Clio anunță

90; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

EMINESCU

IOAN SLAVICI

Nu l-au înțeles și nu sunt în stare să-i pătrundă firea cei ce iau scrierile lui drept manifestare a ființei lui individuale.

El niciodată nu s-a plâns de neajunsurile proprii sale vieți și niciodată nu a dat pe față bucuria izvorâtă din propriile sale mulțumiri. Flămând, zdrențuit, lipsit de adăpost și răbdând la ger, el era același om senin și vecinic voios, pe care-l ating numai mizeriile mai mici ale altora. Întreaga lui purtare de grijă era deci numai pentru alții, care, după părerea lui, nu puteau să găsească în sine înșiși mângâierea pe care o găsea el pierzându-se în privirea lumii ce-l înconjura. „Nenorocirea cea mare a vieții e – zicea el – să fii mărginit, să nu vezi cu ochii tăi, să știi puțin, să înțelegi rău, să judeci strâmb, să umbli orbecând prin o lume pentru tine pustie și să fii nevoit a căuta afară din tine compensațiuni pentru munca grea a vieții. Lui nu-i trebuiau nici bogății, nici pozițiune, nici trecere-n societate, căci se simțea fericit și fără de ele, și din acest simțământ de fericire individuală pornea mila lui către cei mulți și nemărginitul lui dispreț față cu cei ce-și petrec viața în flecării ori sporesc durerile omenesti. În întreaga lui scrisă nu este o singură notă de ură, și noi, care-l știm în toate amănuntele vieții lui, am rămas adeseori uimiți de firea lui îngăduitoare față cu cei ce se făceau vrednici de a fi urâți. Disprețul lui se dădea însă pe față fără de nicio teamă și adeseori și fără de milă și mai ales aceasta făcea pe mulți să se ferească de dânsul.

Dacă n-a fost egoist, în înțelesul comun al cuvântului, încă mai puțin a fost vanitos ori stăpânit de ambițiune: pornirea lui covârșitoare era amorul propriu, și nimic nu era în el mai presus de simțământul de dignitate.

„Ceea ce li se putea ierta altora – zicea el adeseori – nu pot să-mi permit eu.“

Eminescu nu era în stare să mintă, să treacă

cu vederea reaua-credință a altora, să tacă și, atunci când era dator, să vorbească, să măgulească ori chiar să lingusească pe cineva, și-n gândul lui cea mai învederată dovadă de iubire și de stimă era să-i spuie omului și-n bine, și-n rău adevărul verde-n față. El era în stare să se umilească, să stăruie, să cerșească pentru vreun nevoieș; pentru sine însuși însă, cu niciun preț. Vorba lui era vorbă și angajamentul luat de dânsul era sfânt. Niciodată el nu lua asupra sa sarcini pentru care nu se socotea îndeajuns pregătit ori pe care nu era gata să le poarte cu toată inima.

Irișicât de pornit ar fi fost și orișicât de des s-ar fi pierdut în gânduri, el nu uita niciodată să-și facă datoria, era totdeauna la locul lui și alerga după creditorii săi, dar contra proprii sale convingeri nu lucra cu niciun preț.

În mijlocul societății în care i-a fost dat să-și petreacă viața, un asemenea om nu putea să facă carieră, nici să-și creeze pozițiune.

„Când oamenii au trebuință de tine – zicea el adeseori – aleargă să te caute; sunt însă foarte mulțumiți când pot iar să scape de privirea ta pătrunzătoare și de gura ta cea rea.“

Dacă ar mai fi putut să trăiască, el fără îndoială s-ar fi impus în cele din urmă. E puțin ceea ce a făcut el în timpul scurtei și mereu zbuciumatei lui vieți, și numai puțini își vor fi putând da seamă despre ceea ce am pierdut noi prin stingerea vieții lui suflătești.

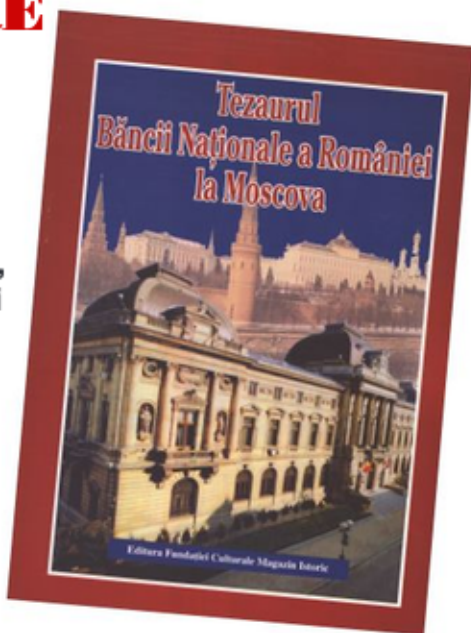
(Închisorile mele. Amintiri.

Lumea prin care am trecut,
ediție de Constantin Mohanu,
Editura Albatros, 1998)

TEZAURUL B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA. O NOUĂ ABORDARE

CRISTIAN PĂUNESCU
(consilier al Guvernatorului B.N.R.)

Tezaurul Băncii Naționale a României, evacuat în condițiile grele ale Primului Război Mondial la Moscova (Imperiul Rus ne era aliat în acel moment, iar între familia imperială rusă și cea regală română existau legături de rudenie), în două tranșe – decembrie 1916 și iulie 1917 –, alături de arhiva B.N.R., documente din Arhivele Naționale, numeroase obiecte din patrimoniul cultural-artistic și religios, titluri de valoare etc., a constituit o permanentă preocupare pentru Bancă. Și aceasta pentru că, deși evacuarea s-a făcut în baza unor protocoale cu valoare juridică internațională, cu garanții ferme că va putea fi recuperat oricând dorește partea română, aurul nu s-a întors acasă nici după mai bine de 100 de ani.

Schimbările revoluționare care au avut loc în Rusia în anul 1917 i-au adus pe bolșevici la putere. În ciuda Declarației drepturilor popoarelor din Rusia, unul dintre primele documente ale Rusiei Sovietice, adoptat de Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.F.S.R. la 2/15 noiembrie 1917, potrivit căreia popoarele din Rusia aveau dreptul la autodeterminare până la secesiune și formarea unui stat independent, chiar înainte ca Sfatul Țării să proclame la

Chișinău unirea cu România, bolșevicii au rupt relațiile diplomatice cu România, au arestat – gest fără precedent în relațiile diplomatice internaționale moderne – personalul Legației române din Petrograd și au confiscat Tezaurul B.N.R. „Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român” – suna comunicatul.

În lunile aprilie și iunie 1919 delegația României la Conferința de Pace de la Paris a depus două memorii, prin care cerea ca Germania să fie considerată răspunzătoare pentru evacuarea Tezaurului la Moscova și să plătească contravaloarea acestuia, urmând ca în cazul în care autoritățile bolșevice returnau totuși Tezaurul, despăgubirea să îi fie înapoiată. Cererile noastre nu au fost admise.

În mai 1919, a apărut Declarația Guvernelor Rusiei și

Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene privind soarta Tezaurului, semnată de Cicerin, președintele Sovietului comisarilor poporului, și de Rakovski, comisar al poporului pentru Afaceri Străine al R.S.S. Ucrainene: „România a pus mâna pe un imens patrimoniu militar, după desființarea frontului rus din România. Au fost înarmate bandele de albgardiști. Guvernele Rusiei și Ucrainei își declină orice răspundere față de soarta valorilor aduse pe timpul Guvernului țarist în Rusia și care aparțin Guvernului român, B.N.R., altor bănci, moșierilor și capitaliștilor români.“

Problema Tezaurului – permanent conexată de sovietici cu cea a Basarabiei – a figurat pe agenda tuturor întâlnirilor dintre diplomații români și cei sovietici, până în 1924. În septembrie 1921, a avut loc întâlnirea de la Varșovia pentru pregătirea unei conferințe bilaterale România – Rusia. În cadrul unor discuții

Participanți la Conferința economică și financiară din aprilie – mai 1922, de la Genova

neoficiale cu delegatul român Gheorghe Filality, cel sovietic, Karahan, arăta că Rusia era gata să renunțe la discutarea problemei Basarabiei, dacă România renunța la Tezaur. Karahan spunea atunci: „Desigur că Tezaurul nu mai poate fi intact [...] și apoi văd că faceți atâta caz pentru mizerabila sumă de nici o sută de milioane ruble

aur la care se ridică întregul dumneavoastră stoc metalic. Admiteți, sper, că Basarabia face ceva mai mult.“

Conferința economică și financiară din aprilie – mai 1922, de la Genova, convocată și pentru a discuta problemele economice cu Germania și Rusia, hotărâ: „Guvernul rus va restitui Guvernului român

La 20 noiembrie 2023 Banca Națională a României a organizat o dezbatere cu tema „Tezaurul României evacuat la Moscova – un drept de creanță mai vechi de un secol“, prilej cu care domnul academician Mugur Isărescu a anunțat acordarea medaliei „100 de ani de la încheierea unificării monetare“ emisă de B.N.R. unor persoane și instituții care au susținut eforturile de a face cunoscută problema Tezaurului: prof. univ. dr. Ioan Scurtu, primul copreședinte al Comisiei comune româno-ruse între 2004 și 2012; academician Ioan-Aurel Pop, copreședinte al Comisiei comune româno-ruse între 2012 și 2018; prof. univ. dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, copreședintele actual al Comisiei comune româno-ruse; Mircea Geoană, ministrul de Externe al României, care a semnat, în

anul 2003, documentele în baza cărora s-a constituit Comisia comună româno-rusă; Victoria Gavrilescu, primul co-secretar al Comisiei comune româno-ruse, director în Ministerul Afacerilor Externe; Alina Orosan, actualul co-secretar al Comisiei comune româno-ruse, director în Ministerul Afacerilor Externe; Eugen Tomac, europarlamentar; Mihai Gribincea, fostul ambasador al Republicii Moldova la București, actual consilier strategie în Banca Națională a României; Ilie Schipor, istoric militar, autorul lucrării *Destinele Tezaurului românesc. Argumente din arhivele ruse*; revista *Magazin istoric*; Marian Voicu, jurnalist, autorul volumului *Tezaurul României de la Moscova*; Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului B.N.R.; Brîndușa Costache, șef serviciu B.N.R.; Nadia Manea, expert B.N.R. ■

valorile depozitate la Moscova de numitul Guvern român“, decizie comunicată comisariului poporului pentru Afaceri Externe. Guvernul sovietic nu a luat în seamă hotărârea.

În 1934 România și U.R.S.S. au restabilit relațiile diplomatice. Peste un an, într-un gest de aparentă bunăvoință, Moscova a restituit României unele bunuri culturale și arhivistice evacuate în Rusia.

După instaurarea regimului comunist în România, în anul 1956, într-un context marcat de tulburările din Polonia și Ungaria, Moscova mai face un gest de bunăvoință față de București, returnând o cantitate importantă din bunurile culturale duse la Moscova în timpul Primului Război Mondial, dar niciun gram din aurul B.N.R. Până în 1989, conducerea de la București a ridicat în mai multe rânduri problema Tezaurului evacuat la Moscova. Răspunsul standard a fost: care Tezaur, trebuie să căutăm documentele

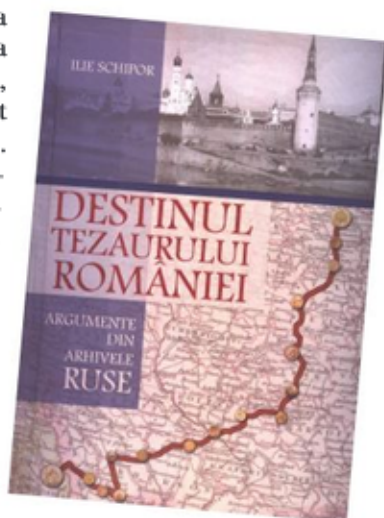
și oricum voi trebuie să ne plătiți mult mai mult pentru materialele abandonate de soldații noștri când au fugit de pe front în 1917 și pentru că ați ocupat Basarabia din 1918 și până în 1940, cât și pentru ce ați jefuit de la noi după ce ne-ați atacat în 1941.

După 1989, problema Tezaurului a revenit în discuțiile dintre oficialitățile române și cele din Federația Rusă, blocând multă vreme semnarea unui tratat de bază.

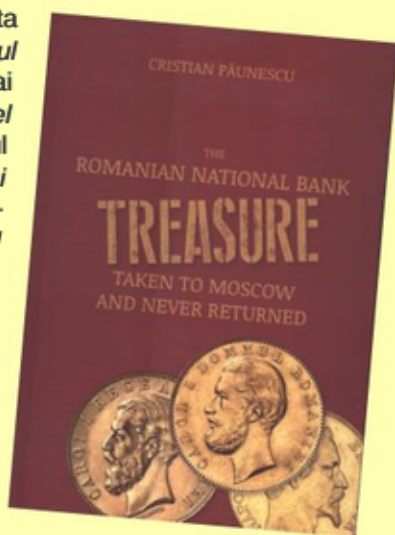
Un reper important l-a constituit dezbaterile din Adunarea Parlamentară, când Federația Rusă a solicitat să intre în Consiliul Europei. România a ridicat atunci problema Tezaurului și a bunurilor culturale-artistice rămase încă în Rusia. Între 11 – 13 iulie 1999 Takis Hadjide metriou, raportor special al Consiliului Europei, a vizitat România. Raportul lui a fost citit în Adunarea Parlamentară, dar pentru că România nu a putut prezenta o listă

cu bunurile culturale pe care le cerea înapoi, subiectul a fost blocat.

La 4 iulie 2003 s-a semnat la Moscova Tratatul privind relațiile prietenești și de cooperare dintre România și Federația Rusă. În aceeași zi, cei doi miniștri de Externe, Mircea Geoană și Igor Ivanov, au semnat și Declarația comună a miniștrilor de Externe român și rus – care nu face parte din corpul tratatului – prin care se

Banca Națională a prezentat în mai multe lucrări soarta aurului evacuat la Moscova. Primul a fost volumul *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova* (apărută în mai multe ediții, inclusiv în limba engleză). Au urmat: *Anghel Saligny însoțește Tezaurul B.N.R. la Moscova*, în volumul omagial *Academia Română: Anghel Saligny – 150 de ani de la naștere*; *Istoria B.N.R. în date 1915 – 1918*; *Legendele bătrânei doamne – oameni și întâmplări din trecutul Băncii Naționale a României*; *Salvarea aurului polonez* (cu ediții în limbile română, engleză, polonă); *Odiseea aurului B.N.R. Tismana 1944 – 1947*; *Odiseea aurului. Destinele aurului Bank Polski 1939 – 1950*, traducerea lucrării semnate de istoricul polonez Wojciech Rojek; *The Romanian National Bank treasure taken to Moscow and never returned*; *Destinul tezaurului României. Argumente din arhivele ruse* (ediție de documente și studiu introductiv de Ilie Schipor). ■

convenea crearea unei comisii comune „[care] să se ocupe de studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului românesc”.

Crearea Comisiei a fost un mare succes al diplomației române, în ciuda unor comentarii negative ce au însoțit activitatea ei. Partea română a reușit să impună ca tema principală a discuției să fie problema Tezaurului, în condițiile în care partea rusă dorea să aducă în discuție, pe picior de egalitate, și pretențiile sale față de România, care ar depăși cu mult valoarea aurului B.N.R. evacuat în 1916–1917. Protocolul celei de-a patra sesiuni a reținut că „la nivelul Comisiei comune, este agreat faptul că documentele prezentate de partea română reprezintă documente autentice, cu valoare de tratat internațional, care atestă depunerea de către România în Rusia (la Moscova) a bunurilor din Tezaurul său (inclusiv Tezaurul B.N.R.)”.

În ceea ce privește Banca Națională a României, problema Tezaurului a figurat sistematic pe ordinea de zi a ședințelor consiliilor de conducere ale Băncii Naționale.

Din 1991, Banca Națională a României a pus în aplicare consecvent strategia sa pentru problema Tezaurului evacuat la Moscova și nerestituit de partea rusă nici după peste 100 de ani. Pe lângă stocul de aur al B.N.R., evaluat la nivelul anului 1917 la 315.154.980 lei – evaluare ce nu ia în calcul și valoarea numismatică a monetelor de aur, căci stocul de aur era alcătuit în cea mai mare parte din astfel de monete și

mai puțin din lingouri de aur –, trebuie luate în calcul și: tipografia achiziționată de B.N.R. în Rusia, pentru a continua tipărirea de monedă națională, sechestrată în 1918, evaluată la 225.000 ruble; hârtia specială, clișeele și biletele de bancă deja imprimate – valoare greu de evaluat; disponibilități B.N.R. la Creditul Lyonnais din Rusia (2.493.525 ruble).

Direcțiile în care B.N.R. a acționat în acești peste 30 de ani în legătură cu problematica Tezaurului de la Moscova au fost: identificarea și publicarea documentelor din arhiva proprie; prezentarea rezultatelor cercetărilor la întruniri științifice, interne și internaționale; realizarea unei relații de colaborare eficientă cu Ministerul Afacerilor Externe; asigurarea continuității acestor demersuri, organizând grupuri de lucru, împreună cu cercetători mai tineri; explicarea într-o manieră civilizată și analitică, ori de câte ori a fost cazul, a strategiei Băncii Naționale în acest dosar rămas nerezolvat

după mai bine de 107 ani.

Cercetările efectuate în cadrul Băncii Naționale a României s-au concretizat într-o serie de lucrări publicate, în organizarea unor conferințe și dezbateri pe această temă, inclusiv cu participarea unor specialiști din străinătate. O concluzie clară care s-a desprins din toate acestea a fost aceea că problema Tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova și nereturnat nu este cunoscută în suficientă măsură în țară – ceea ce face posibilă răspândirea prin mass-media a unor afirmații nefondate –, iar în străinătate este practic necunoscută, lipsind lucrările traduse în limbi străine din care cei interesați s-ar putea documenta.

Din acest motiv, Banca Națională a decis să sprijine inițiativa europarlamentarului Eugen Tomac de a promova problema Tezaurului B.N.R. în cadrul Parlamentului European. Contextul este unul favorabil. În cadrul dezbaterilor organizate de instituția europeană pe marginea

Problematica Tezaurului B.N.R., dar și cazuri similare au făcut obiectul dezbaterilor unor simpozioane și conferințe organizate de B.N.R. Amintim: conferința susținută de profesorul Pablo Martín Aceña, cu tema *Soarta tezaurului Băncii Spaniei în cursul Războiului civil* (2007); Conferința „Sucursalele B.N.R. în perioada interbelică: Bucovina, Basarabia, Cadrilater” (2008); Simpozionul „Salvarea aurului polonez”, organizat împreună cu Banca Națională a Poloniei și Ambasada Poloniei la București; dezbateri organizată în cadrul proiectului „Români pentru români”, în Ucraina, la Cernăuți și la Herța, despre volumul *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova* (2016); dezbateri lucrării *Misterul leilor*, autor Vitalie Văratec (2020). De asemenea, Simpozioanele anuale de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu” din anii 2013, 2016, 2019, 2020, 2021 și 2022 au dezbătut pe larg subiectul. ■

Între piesele din patrimoniul național cultural-artistic returnate în 1956 s-a numărat și Cloșca cu puii de aur

Strategiei Uniunii Europene privind combaterea traficului de patrimoniu ilegal la nivelul Uniunii s-a discutat despre furtul din patrimoniu, jefuirea siturilor arheologice și relocarea patrimoniului în vreme de război. Domnul Eugen Tomac a constatat că problema Tezaurului B.N.R. a lipsit din aceste dezbateri. Oarecum firesc, în condițiile în care România nu a făcut destul pentru a o face cunoscută în rândul factorilor decidenți din țările membre ale Uniunii Europene și NATO. Procesul de internaționalizare a problemei Tezaurului B.N.R., început de Bancă încă din 1999 prin primele traduceri în engleză ale unor lucrări pe această temă, trebuie să intre într-o nouă fază.

In acest sens, Banca Națională a României va urmări organizarea, împreună cu europarlamentarul Eugen Tomac și cu toți cei care vor dori să se alăture în mod onest acestui proiect, a unor dezbateri și lansări de cărți pe

acest subiect la Bruxelles. Problema recuperării Tezaurului românesc trebuie să ne preocupe permanent. Trebuie să cooperăm mai strâns în această problemă cu reprezentanți ai diplomației românești, cu oamenii politici, precum și cu mijloacele mass-media. În vederea pregătirii unei opinii publice interne și internaționale favorabile României, este necesar ca istoricii, juriștii, cercetătorii arhivelor, cunoscători ai acestei problematice să acționeze mai vizibil, să se facă auziți prin: interviuri în mass-media; publicarea de studii, broșuri; organizarea de expoziții; realizarea unor filme documentare. În această campanie de informare și conștientizare a opiniei publice și a specialiștilor din străinătate se impune: implicarea politicienilor români, dar și ai altor țări prietene, membri ai Parlamentului European; implicarea misiunilor diplomatice și a institutelor culturale românești din marile capitale ale lumii;

prin aceste entități, trebuie să se distribuie cărți și materiale informative în limba engleză sau în limba țărilor mai importante ale Europei; la sediul misiunilor diplomatice sau al institutelor culturale, să se organizeze expoziții fotografice, conferințe cu participarea unor istorici ori a unor specialiști din Banca Națională și din alte instituții care și-au pierdut bunurile la Moscova.

Banca Națională a României este dispusă să găzduiască o Comisie națională pentru studierea problemelor izvorâte din istoria Tezaurului Băncii Naționale a României depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial. Comisia va trebui să dispună de un aparat tehnic permanent, care să coordoneze realizarea unui repertoriu național al tuturor documentelor care privesc evacuarea Tezaurului B.N.R. și a bunurilor cultural-artistice în Rusia în timpul Primului Război Mondial și al celor care prezintă cele două restituiri ce au avut loc, astfel încât să avem, în sfârșit, după 100 de ani, o imagine cât mai clară a ceea ce a plecat și ce s-a întors din Rusia.

Așa cum au apreciat Jacques de Larosière, fost director general al Fondului Monetar Internațional, guvernator al Băncii Franței și președinte al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare, și Jean-Claude Trichet, fost guvernator al Băncii Franței și președinte al Băncii Centrale Europene, Banca Națională a României are un titlu de creanță perfect valabil și trebuie să îl facă cunoscut. ■

KISELEFF ÎN SLUJBA A TREI ÎMPĂRAȚI

Contele Pavel Dmitrievici Kiselev
(1788, Moscova – 1872, Paris),
aici în anii '30 ai secolului XIX

ION BISTREANU

Pavel Dmitrievici Kiseliiov (mai departe, în text, Kiselev, în transcripția din franceză a numelui) este considerat de istoriografi una dintre cele mai mari personalități ale Imperiului Rus din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Militar de rang înalt, demnitar guvernamental, diplomat, timp de peste cinci decenii a slujit cu credință și devotament sub trei țari: Alexandru I, Nicolae I, Alexandru al II-lea.

Născut (1788) în familia unui funcționar de stat cu origini nobiliare, este crescut în spiritul devoțiunii față de religie și al cultului puterii monarhice. Studiază cu profesori particulari, însă, după cum recunoștea el însuși, cunoștințele acumulate se vor dovedi insuficiente. Mai târziu va citi mult – opere ale iluminiștilor francezi și ale autorilor antici –, interesat de istoria generală, economie, politică și filosofie. Va mărturisi mai târziu că autoeducația l-a ajutat ca, „de la un posibil spălător de podele să ajungă general pe câmpul de luptă”.

UN STRĂLUCIT AGHIOTANT IMPERIAL

La vârsta de 17 ani este înscris în corpul cadeților, iar un an mai târziu, în corpul corneților din Regimentul Imperial de Cavalerie, alături de ofițeri provenind din familii aristocratice foarte bogate. Cu tact și, mai ales, cu o ambiție aparte, câștigă relativ repede prietenia și aprecierile camarazilor de arme. Mândru și ambițios, face eforturi să iasă din mediocritate, nu ratează nicio ocazie pentru

a-și etala talentele și a fi remarcat, atât în societate, cât și la serviciu.

Tânăr și chipeș, inteligent, îndrăzneț și plin de duh, devine un oaspete plăcut și dorit în saloanele cele mai aristocratice. Deprinde repede manierele alese, ceea ce îi va fi de folos mai târziu, când va ajunge la Curtea imperială.

În istorica luptă de la Borodino (1812) cu trupele împăratului Napoleon, se remarcă preluând comanda unui escadron de cavalerie rămas fără conducere. Este decorat, avansat în grad și numit aghiotant al generalului M.A. Miloradovici, unul dintre ei mai străluciți militari ruși ai vremii.

Nu este prea încântat, mărturisind că „singurul lucru pe care l-am dorit era să particip la război sub un general cu o reputație strălucitoare. Dar, după bătălia de la Borodino, nu suntem deloc implicați în acțiuni militare; alcătuim tot felul de liste și scriem rapoarte”. Însă șansa e de partea lui: claritatea și conciziunea rapoartelor pe care le întocmește sunt remarcate de țarul Alexandru I care, în 1814, îl ia în corpul său de aghiotanți, devenind unul dintre militarii preferați, tactul, inteligența și darul vorbirii, caracterul deschis și onestitatea

Generalul Mihail Andreevici Miloradovici,
al cărui aghiotant a fost o vreme contele
(portret semnat de George Dawe)

fiind punctele sale forte. Câștigă mulți prieteni, dar și dușmani invidioși pe ascensiunea lui rapidă.

Îl însoțește pe țar la Congresul de la Viena (1815) și în lungul turneu prin capitalele europene. În afară de obligațiile oficiale, ca aghiotant, locotenent-colonelul Kiseleff mai are o sarcină delicată: cu discreție și prin diferite subterfugii să acopere escapadele nocturne ale țarului prin iatacurile unor doamne și, mai ales, să satisfacă toate capriciile celei poreclite „a doua soție a împăratului”, amanta favorită, Maria Narișkina, aflată tot timpul în suita imperială și care visa doar să ia oficial locul țarinei și să-i nască cât mai mulți copii lui Alexandru I.

Pe drumul de întoarcere la St. Peterburg, țarul

fiind ocupat cu alte întâlniri cu capete încoronate din Europa, Kiseleff este trimis să participe la Berlin (octombrie 1815) la logodna viitorului țar Nikolai Pavlovici cu prințesa Frederica Charlotte a Prusiei (viitoarea țarină Alexandra Feodorovna). Cei doi logodnici au fost pur și simplu fascinați de manierele și de toasturile strălucitoare ale chipeșului aghiotant imperial. Își vor aminti de el după ce Nikolai Pavlovici va urca pe tron.

NEFERICITA SOFIA

În 1816, Kiseleff, ajuns deja colonel, înaintează împăratului Alexandru I o notă intitulată *Despre abolirea treptată a iobăgiei în Rusia*, în care susținea că libertatea civilă stă la baza bunăstării oamenilor și că iobăgia trebuie abolită. Nota rămâne fără efect.

Țarul a apreciat nu numai conduita ca aghiotant, ci și discreția lui Kiseleff: la numai 29 de ani este promovat general-maior și este numit șef de stat major al Armatei 2, încartiruite la Tulcin, în regiunea Podoliei.

Cu o mână de fier, adept al unei discipline severe, își pune în aplicare unele dintre reforme: desființează pedepsele corporale ale soldaților și inițiază cursuri de alfabetizare a acestora; este supranumit „slujitorul țarului, tatăl soldaților”.

La Tulcin, Kiseleff o cunoaște pe Sofia, viitoarea soție, fiica cea mare a unei excentrice contese, Sofia Potocki. Tânăra, descrisă de N. Basargin,

... a țarului
Alexandru I

Maria Antonovna
Narișkina,
„la maîtresse-en-titre”
(pictată de italianul
S. Tonchi)...

aghiotantul generalului, ca „foarte frumoasă, veselă, expansivă, frivolă, afișând deseori un aer absent“, cucerise, la balurile din castelul familiei, inimile multor tineri din cercurile aristocratice, printre care și poetul Pușkin, aflat în acea perioadă în exil (*Magazin istoric*, nr. 12/2021). După unele relatări, poemul *Fântâna din Bahcisarai* ar fi fost inspirat de o povestire a Sofiei, astfel că tragica eroină din legenda clasică a „fântânii lacrimilor“ – prințesa Dilara – este înlocuită de poet cu Maria, o frumoasă poloneză creștină.

Kiseleff se căsătorește în 1821 cu tânăra Sofia, în pofida obiecțiilor viitoarei soacre, Sofia Konstantinovna. În 1822 în tânăra familie Kiseleff se naște un băiat, Vladimir, care, din nefericire, moare la vârsta de doi ani. Generalul suportă cu stoicism durerea. Sofia va suferi însă o cădere psihică, accentuată apoi când află că soțul său are o aventură (de scurtă durată) cu sora sa mai mică, Olga. Cei doi convin să se despartă, însă țarul Nicolae I nu va aproba divorțul, motivând boala psihică a Sofiei.

Deprimată, Sofia se refugiază la Paris, luând decizia de a nu se mai întoarce niciodată lângă soț. Frumusețea ei atrage mulți admiratori, însă fosta doamnă Kiseleff nu se va mai recăsători. Are o viață plină de aventuri amoroase și deziluzii în dragoste, dar și o pasiune care o va urmări toată viața: dependența de jocuri de noroc. Odată, pe când se afla la Karlsbad, refuzată la dans de un conte rus, vrea să se înece în râul Tepla. Reușește să își ude doar tivul rochiei; în locul în care a intrat în apă vizitii spălau roțile trăsurilor!

*Sofia,
Sofia S. Potocki,
o împătimită
a jocurilor de noroc
(aici cu un an înaintea
căsătoriei din 1821;
portret de
George Hayter)...*

*... și Nicolae I, suveranul
care nu a acceptat
ca Pavel Kiseleff
să divorțeze*

Moștenitoare a unei averi uriașe, va fi aproape trei decenii o prezență permanentă în cazinourile din Franța și Germania. Când în orașul german Bad Homburg s-a deschis un cazinou, a construit acolo patru case, strada pe care se aflau acestea fiind nu-

mită ulterior Kisselewstrasse. În ultimii ani ai vieții, era dusă la cazinou într-un scaun cu roțile. Dostoievski, și el un împătimit al jocurilor de noroc, a cunoscut-o în cazinoul din Bad Homburg. Contesa va deveni prototipul excentricei Antonida Vasilievna, personaj din romanul *Jucătorul*. Moare la Paris, în 1875.

DUEL CARE SE LASĂ CU O DECORAȚIE

În 1823 are loc un eveniment care putea să-i frângă pentru totdeauna cariera lui Kiseleff. Unul dintre subordonați, generalul Mordvinov, destituit în urma unor incidente în trupele pe care le comanda, îl provoacă la duel pe Kiseleff, „până când unul dintre ei va fi ucis“. Duelurile erau la modă în acea vreme, în pofida faptului că erau aspru pedepsite. Kiseleff acceptă, constituind astfel și o premieră în Rusia: primul duel între doi generali. Adversarul este grav rănit, murind câteva zile mai târziu, nu înainte de a mărturisi că a fost împins la acest gest necugetat ca urmare a intrigilor altor ofițeri împotriva lui Kiseleff. Nu au urmat sancțiuni. Țarul Alexandru I, fiind informat, a remarcat doar că „ar fi fost mult mai bine dacă duelul ar fi avut loc în străinătate“. Marcat de deznodământul duelului, Kiseleff va plăti văduvei lui Mordvinov, din banii proprii, o pensie viageră.

Revolta decembriștilor din 14 decembrie 1825, din Piața Senatului (tablou de Georg Wilhelm Timm)

Un al doilea moment delicat din cariera lui Kiseleff l-a constituit revolta decembriștilor din 1825 (*Magazin istoric*, nr. 11/1984). După moartea lui Alexandru I, numele său este găsit în hârtiile defunctului țar, alături de numele unor ofițeri conspiratori din Armata 2, unde Kiseleff era șef de stat major. Ancheta ordonată de noul țar, Nicolae I, a relevat însă că însuși Kiseleff ordonase crearea unui serviciu special care îi urmărea pe ofițerii bănuți a face parte din așa-numita Uniune Revoluționară de Sud, condusă de ofițerul Pavel Pestel, lider al revoltei decembriste din 1825 (executat ulterior, alături de alți patru complotiști). Chemat la St. Peterburg pentru a depune jurământul față de noul țar, obține o audiență la acesta, rugând să

fie judecat în procedură de urgență, pentru a-și dovedi nevinovăția sau a fi pedepsit. Nu a primit pe loc un răspuns, dar în schimb la scurt timp a fost decorat!

La două luni după încheierea războiului ruso-otoman (1828 – 1829) și a Păcii de la Adrianopol, Principatele Române trec sub protectoratul Rusiei. Generalul-locotenent Kiseleff, comandant al trupelor rusești de ocupație în Principatele Române, este numit „președinte plenipotențiar” al Divanurilor din cele două Principate, succedând conțelului Pahlen, care fusese considerat „slab și ineficient”, și generalului F. Jeltuhin, „om aspru și nervos”, care se purtase ca un „satrap oriental”, reprimase dur opoziția boierilor din Divane, exilând în Rusia pe

Iancu Văcărescu și pe vistiernicul Iordache Rosetti-Rosnovanu, care încercaseră să-i țină piept.

Dovedind calități de bun organizator și administrator, Kiseleff, chiar de la venire, lichidează epidemia de ciumă care decima populația, combate foametea printr-o mai bună organizare a distribuției de alimente, modernizează domeniul fiscal prin măsuri de înlăturare a abuzurilor la strângerea dărilor.

În cadrul reorganizării administrative a Principatelor, proiectele lui Kiseleff relevă, printre altele, ambițiile geopolitice ale Imperiului Rus, care voia să taie legăturile între Principate și Imperiul Otoman. După Pacea de la Adrianopol Dunărea devenise frontieră ruso-otomană prin excelență (cea de pe Prut era deja linie oficială de frontieră). Așa se explică și trecerea sub administrație valahă a ultimelor bastioane otomane de pe malul stâng al Dunării (Turnu, Giurgiu, Brăila) și încurajarea migrației populației muntene spre Dunăre și crearea de noi așezări pe malurile fluviului.

Cu o mână fermă, într-o mână de catifea, Kiseleff a impus și patronat interesele Rusiei în Principate, dar a depășit condiția de simplu executant al ordinelor primite de la St. Peterburg, dovedindu-se și un administrator plin de inițiativă. Prin măsurile luate generează serioase mutații benefice în direcția modernizării Principatelor, deși ele urmăreau în esență relevarea beneficiilor protectoratului rus.

(Va urma)

Scenă din Războiul ruso-otoman din 1828 – 1829: asaltul asupra fortăreței georgiene Ahaltîh

(august 1828, pictură de batalistul polonez Ianuari Suhodolski)

MUZEUL SIMU ȘI RECONSTRUCȚIA SA VIRTUALĂ

Dr. Muz. CLAUDIA POPESCU

(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”,
Muzeul de Arte Vizuale),

Dr. VALENTIN POPESCU

(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”,
Biblioteca de Arte Vizuale)

A scrie despre Muzeul Simu la 114 ani distanță de la inaugurarea sa din 1910 „să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris” și a vorbi doar despre reconstrucția sa digitală „ieste inimii durere”, după vorbele lui Miron Costin.

Muzeul Simu a fost inaugurat în luna mai 1910, realizatorii oferind gratuit posibilitatea vizitării sale. Clădirea a fost realizată în stil eclectic, după proiectul arhitectului Carol Cichi (1863 – 1941; dat fiind că numele i-a fost scris în diverse chipuri, din 1913 și l-a schimbat în Cicu), asistent de lucrări al arhitectului Paul Gottereau, tatăl arhitectului Gheorghe Cicu. Pe lângă Muzeul Simu, a proiectat și vila Perșu pe Calea Victoriei nr. 183 (1898) și vila lui Ioan Socec pe Șoseaua Kiseleff (1908) și a supravegheat construcția câtorva dintre proiectele lui Gottereau: Palatul C.E.C., Palatul Nifon, Palatul Dinu Mihail etc.

Crearea muzeului a fost încurajată de deschiderea (prelungirea) Bulevardului Colței (actualele Bulevarde N. Bălcescu și Magheru), între strada Clemenței și Mercur, în dreptul proprietății avocatului Anastase Simu. Deschiderea unuia dintre cele mai importante bulevarde ale Capitalei, Bulevardul Colței, a fost încurajată de Expoziția Generală Română din

1906. Astfel s-a prefigurat ideea lui Simu de a crea un muzeu „nu doar pentru noi, ci și pentru alții!”. Această deviză (ce va fi gravată deasupra ușii de acces către a doua sală a muzeului) vorbea despre deschiderea către educația publicului larg, dar și despre cea către arta universală. Modelul era oferit de marile muzee ale Occidentului, dar realizarea sa practică se făcea după limitele terenului și ale averilor reunite ale cuplului Simu.

Anastase Simu, creatorul muzeului

Exteriorul muzeului

Poziționarea în spațiu a muzeului a fost dublată de o poziționare pe piața culturală (săracă) a perioadei. Muzeul Simu era gândit ca un înlocuitor. După cum Biblioteca Academiei trebuia să țină locul unei Biblioteci Naționale, și Muzeul Simu a fost o vreme adevăratul Muzeu Național. Puținătatea ofertei culturale a Bucureștiului și a țării a fost evidențiată de Expoziția din 1906, care a încercat să suplinească lipsurile printr-o juxtapunere de clădiri pitorești, atracții de loisir și expoziții ad-hoc. Printre cele din urmă s-au numărat expozițiile Școlii de Arhitectură (o colecție de releeve), ale Comisiunii Monumentelor Istorice (o colecție de mulate din ipsos după monumente) și cele de tablouri, toate adunate în Palatul Artelor.

RIVALUL LUI SIMU

La data înființării Muzeului Simu, Bucureștiul nu avea alt muzeu de artă comparabil, în afară de Pinacoteca Statului, găzduită în două încăperi laterale ale Ateneului Român, după ce fusese anterior la Palatul Artelor. După cum observa și Grigore Ionescu, în *Ghidul Bucureștiului* publicat în 1938, Casa Simu-Muzeu și Muzeul Simu erau „cele două mai importante muzee ale Capitalei”.

De altfel, Simu avea în minte ideea de extindere a spațiului de expunere, dar acest lucru era îngreunat de poziționarea muzeului. După cum a enunțat articolul *O vizită la muzeul Simu* din ziarul *Rampa* din 3 octombrie 1924, „Muzeul Simu având o situație centrală, deci la îndemâna tuturor, e chemat să aibă primul rol, deci, și la dreapta și la stânga lui, urmează să se construiască aripi, în stilul original, care să-l mărească suficient, pentru îmbogățirea colecției și pentru primirea dornicilor de frumos, din ce în ce mai numeroși”.

Muzeul Simu nu a fost primul muzeu privat din București, ci al doilea, după cel al lui Ioan Kalinderu (proiectat în 1906 de arhitectul Ion Berindey). Dar Muzeul Kalinderu reunea casa și muzeul, punând astfel niște probleme atât de accesibilitate, cât și pentru modul de expunere a pieselor. Rivalitatea cu Ioan Kalinderu, consemnată de Krikor Zambaccian, s-a datorat asemănărilor dintre cei doi, amândoi fiind avocați de origine greacă, dar și poziției sociale

Ion Kalinderu

a lui Kalinderu (administrator al Domeniilor Coroanei, președinte al Academiei, președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice etc.). Simu a dorit aceeași scutire de taxe ca și Kalinderu pentru muzeul lui și a făcut cererea pentru aceasta în același an cu rivalul său, 1906.

Rivalitatea mimetică cu Kalinderu a fost una benefică, atât pentru deschiderea enciclopedică a colecției, cât și pentru modul de expunere în funcție de școli și țări, în acord cu arhitectura interioară a celor cinci săli. Ca să înțelegem importanța acestui muzeu pentru

Anastase Simu, trebuie să avem în vedere că slujba de înmormântare a acestuia a avut loc în Sala Renașterii din clădire. Moștenirea lui a fost de asemenea dirijată în special către întreținerea muzeului (prin Fundația Anastase Simu) și mai puțin către rude. Ideea de dezmorșenie a existat și la Kalinderu, dar acesta nu a pus-o în practică, făcând ca muzeul său să depindă de sprijinul financiar al statului după moartea lui în 1913.

Cel mai mare critic al lui Simu, Zambaccian, îi recunoștea pictorului Marius Bunescu meritul de a fi dat viață colecției adunate de Simu. În 1939, în revista *Pontice*, în articolul *Un pictor pornit din Constanța: Marius Bunescu*, a consemnat: „Dacă Anastase Simu ne-a lăsat o instituție și un fond, Muzeul Simu ar fi rămas un cavou, fără contribuția și devotamentul lui Bunescu. Prin noua organizare a instituției, selecționând și prezentând în condițiuni apusene un grup de opere în Casa Simu, Bunescu a reabilitat ținuta plastică a fundațiunei”.

Muzeul Kalinderu și locuința acestuia, fotografie publicată în ziarul *Rampa*, în 1913

Interioare ale Muzeului Simu, fotografii din 1915

Prin această judecată, Zambaccian își exprima, indirect, preferința pentru casa-muzeu în dauna muzeului propriu-zis. Alți vizitatori, cu mai puțină pregătire artistică, au fost însă impresionați de vechiul muzeu, chiar și în anul 1953, după cum amintește un anonim: „Densitatea copleșitoare de opere de artă din sălile muzeului depășește orice limită imaginabilă în concepția actuală de organizare și înzestrare a unui muzeu cu profil analog“.

UN CABINET DE CURIOSITĂȚI SUI-GENERIS

Am spus că Muzeul Simu era deschis către arta universală. Putem spune că era deschis către fenomenul artistic în genere. Ca un cabinet de curiozități *sui-generis*, acesta adăpostea copii de statui alături de originale, un proiect de bancnotă alături de tablourile lui Grigorescu, macheta unui templu roman alături de statuia „Fructul“ a lui Bourdelle.

Reproducerea după Templul lui Neptun din Paestum (lângă Neapole), executată în lavă de Vezuviu, se găsea în sala a patra a Muzeului Simu. Dat fiind că nu exista încă un muzeu de istorie în momentul desființării Muzeului Simu, este greu de presupus ce s-a întâmplat cu macheta acestui templu, dar și cu alte obiecte. Printre acestea se numără un nud egiptean sau statuia greacă a unei femei fără cap găsită de fratele colecționarului, ing. Vladimir Simu, la săpăturile din Constanța.

Disponerea de tablouri pe cinci niveluri (înainte de reorganizarea făcută de Marius Bunescu, prin amenajarea Casei Simu ca muzeu, după moartea proprietarului) le făcea pe cele de sus destul de greu de privit. Aglomerarea de obiecte se datora unui spirit de imitație al marilor muzee occidentale (Luvru, British Museum etc.), dar fără a avea spațiul de expunere al acestora.

Proiectul nostru de reconstrucție a început de altfel cu o serie de copii de ipsos realizate de Simu în atelierul Muzeului Luvru și păstrate în colecția Muzeului Școlii de Arhitectură. Piese de ipsos preluate de Muzeul Școlii de Arhitectură de la Muzeul Simu se adaugă unui vast repertoriu de muleje de gips care compun Gliptoteca Școlii de Arhitectură. Arhitectul Ion Mincu, într-un articol din 1896, stabilea nevoia creării „unei galerii de modele de ipsos, copiate dupe toate elementele arhitecturii pământene, monumente istorice sau clădiri vechi particulare“, pentru o viitoare școală de arhitectură.

Rățiunea de a fi a acestui muzeu nu a fost aceea

Ionel Brătianu (dreapta) după ce i-a oferit lui Anastase Simu Ordinul „Coroana României”, fotografie publicată în Realitatea ilustrată

de glorie a ctitorilor săi, ci a artei pe care aceștia au slujit-o. El a fost un templu al artelor legat și de personalitatea familiei Simu prin sculpturile și picturile care o reprezintă. Dar dincolo de o colecție privată care se deschidea lumii, expunând preferințele colecționarilor, a fost și o colecție preocupată de cuprinderea artei universale și de educația artistică a maselor. Krikor Zambaccian recunoștea că „Simu nu avea o pregătire specială și nici o înclinație deosebită pentru artă, dar avea pasiunea și dragostea de a înfăptui, credința în eternitatea acestor lucruri”.

Preferințele colecționarilor au influențat și modul de expunere, modificat de Marius Bunescu după moartea acestora. În ciuda dorințelor exprimate prin testament de Anastase Simu, prin care Sala Renașterii trebuia să găzduiască trei sculpturi de Bourdelle („Fructul” și busturile ctitorilor), acestea au fost mutate în Casa Simu (amenajată ca muzeu conform dorinței lui Anastase Simu; se afla pe strada Eldorado, astăzi strada Anastase Simu, și a fost demolată în 1959), împreună cu operele de artă grafică (achiziții mai recente, datorate influenței pictorului Bunescu).

ANSAMBLU ORGANIC DE OPERE DE ARTĂ

Am ales să reconstituim acest templu al artelor în ciuda faptului că, în urma morții lui Simu, propria sa

casă a devenit un muzeu ce a reunit câteva dintre piesele valoroase ale colecției. Ideea că în casa-muzeu se găseau cele mai valoroase piese ale colecției ar presupune să privim arta doar în termenii cotei de piață. În timpul constituirii colecției Simu, atât Bucureștiul, cât și mediul artistic bucureștean se aflau în plin proces de modernizare și de redefinire a valorilor lor, proces la care Simu nu era indiferent, dar pe care nici nu îl îmbrățișa la fel de tare precum alți colecționari. El a avut în gând să constituie un ansamblu organic de opere de artă, nu o simplă galerie. Ideea sa a fost de imersiune, nu de contemplare detașată a unor vârfuri ale artei.

Pentru ideea de reconstrucție, clădirea muzeului a fost importantă. Am ținut cont de rolul ei în peisajul urban, dar și de modul de expunere în camere tematice în cadrul primei clădiri cu funcție de muzeu din capitală (Muzeul Kalinderu a fost o casă-muzeu). Modernitatea expunerii realizată de Marius Bunescu în Casa-Muzeu Simu (după moartea donatorului) ni s-a părut mai puțin importantă decât preocuparea de educație artistică a generațiilor de bucureșteni. Iar reconstituirea interioarelor din casa-muzeu era mai dificilă decât în cazul muzeului și de mai mică relevanță. Camerele tematice ale muzeului ni s-au părut mai evocatoare pentru modul de funcționare al acestuia, după cum exteriorul său era mult mai important, fiind un reper al unei mari artere a orașului.

În ce privește valoarea sa pentru București, este suficient să reproducem afirmația directorului muzeului, Marius Bunescu, în același articol menționat anterior din ziarul *Rampa*: „În fiecare duminică numărul vizitatorilor se cifrează între 300 – 400, adesea peste 500, de la vâdnică până la opincă”. În anii '30, după donația muzeului din 1927, muzeul a devenit și mai cunoscut și vizitat.

Ar mai fi de menționat că Simu intenționa să creeze și „la Sinaia, în casa lui de acolo, [...]

un muzeu regional, de etnografie, istorie și artă, pentru bucuria localnicilor și a celor ce trec numai temporar prin minunata noastră reședință regală din regiunea de munte a Țării”, după cum aminteste ziarul *Albina*, la 15 martie 1935.

(Va urma)

Casa Simu

DR. CAROL DAVILA ÎN ROMÂNIA. OPȚIUNE PERSONALĂ SAU MISIUNE GUVERNAMENTALĂ?

LIGIA LIVADĂ-CADESCHI

Doctorul Carol Davila (1828 – 1884) a rămas în conștiința publică românească drept întemeietorul învățământului medical superior din țara noastră. Pentru contemporanii săi lucrurile se plasau însă într-o perspectivă mai complexă, ce combina valoarea de pionierat a proiectului său medical cu mizele politice ale lui Napoleon al III-lea și relațiile dintre acestea și proiectul politic românesc.

În contextul Războiului Crimeii (1853 – 1856), când Principatele sunt ocupate pe rând întâi de ruși, apoi de austrieci, cei din urmă îl considerau pe dr. Carol Davila agent al Franței, însărcinat cu implementarea în Valahia a unui model politic francez. Generalul Coronini, comandantul forțelor austriece de ocupație, trimitea în februarie 1856 un raport care acuza existența și extinderea „galomaniei” printre ofițerii valahi, prin chiar fiul domnitorului țării Barbu Știrbei, spătarul Gheorghe Știrbei, aflat sub influența nefastă a lui Carol Davila: „Acesta [Gheorghe Știrbei] a primit educația la Paris, a servit în armata franceză, dar cu asta

n-am spus totul. Tânărul prinț, deși nu ne este dușman, [...] se află sub influența unui tânăr anume Davilla, care de câțiva ani trăiește aici ca medic șef al Oștirii; prin diferite mijloace de atracție ale artei sale, tânărul recurgând, după caz, la forme ademenitoare și impetuoase sau la tot felul de fanfaronade, câștigă mereu teren. Acesta și-a fixat, probabil, scopul ca treptat să implanteze aici rânduielile [instituțiile] franceze”.

Episodul s-a repetat în termeni aproape identici mai bine de zece ani mai târziu, când Davila va fi considerat un instrument al aceleiași influențe franceze pe lângă tânărul principe Carol. Un raport diplomatic,

din noiembrie 1868, al contelui Keyserling, trimisul lui Bismarck la București, transmitea următoarele aprecieri: „Domnul Saint-Pierre a prezentat la Düsseldorf, la vremea sa, ca omul situației pe un șarlatan, medicinist, peste tot stimat aici fără ca lucrul să poată fi motivat altfel decât prin aceasta: d-nul Davila, mai înainte aproape necunoscut sau doar cunoscut fără vreun renume, a lingușit în ultimul moment vanitatea personală a acestuia [a lui Saint-Pierre] pentru ca acesta să-i acorde protecția și recomandarea sa pe lângă noul principe [...] Intimitatea în care a trăit, drept urmare, acest domn Davila cu Palatul și principele Carol a

dăunat acestuia în opinia multor bine intenționați”.

PROIECTUL SANITAR ȘI PRINCIPATELE

La jumătatea secolului al XIX-lea, eforturile Franței de a se familiariza cu caracteristicile, inclusiv sanitare, ale spațiului european aflat sub autoritatea Imperiului Otoman s-au intensificat. Între 1854 și 1858 apăreau la Paris numeroase relatări scrise de medici, inclusiv medici militari. Tot acest interes era legat de necesitatea modernizării sanitare a Imperiului Otoman, prin transferul modelului igienist european. Vocația civilizatoare pe care Franța o asumase în raport cu spațiul Imperiului Otoman, în special european, devine parte componentă a proiectului internațional al lui Napoleon al III-lea, iar politica de încurajare a naționalităților mici din cuprinsul marilor imperii multinaționale avea o valoare programatică. Pentru diplomatul francez Hyppolite Desprez, întărirea autonomiilor locale din cuprinsul Imperiilor Austriac și Otoman le-ar fi putut transforma pe cele din urmă în bariere eficiente împotriva Rusiei.

Pe de altă parte, după războiul ruso-otoman din 1828 – 1829, Rusia pusese în practică o nouă strategie a frontierelor, de care erau legate și transformările profunde din Principate. Preluarea fostelor raiale otomane de pe malul stâng al Dunării, crearea unor corpuri militare/miliții românești și organizarea cordonului carantină pe

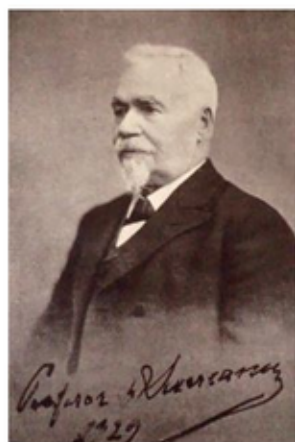

Generalul Coronini în fața Casei Meitani din București

Dunăre aveau practic valoarea instituirii unei frontiere noi cu Imperiul Otoman. În aceste condiții, miza diplomației franceze era să mențină poziția otomanilor în Principatele Române, inclusiv prin reorganizarea acestora printr-o unire parțială, justificată de considerentele etnice, dar care nu ar fi presupus detașarea lor de Imperiul Otoman.

În tot acest proiect politic dinamic și complicat, proiectul sanitar are un rol important pentru toți actorii. Carantinele creează nu doar un filtru sanitar și un fel de barieră între „civilizație” și „barbarie”, dar au și un impact concret în po-

Dr. C.D. Severeanu

litica internațională. Un raport diplomatic din 1850 descria regimul carantină instaurat de ruși pe Dunăre: „Cel practicat astăzi de diferitele administrații carantinele și ale porturilor Galați și Brăila a fost introdus tacit de comisarii sanitari ruși instalați din primăvară la fiecare din schelele Principatelor [...] Măsurile atât de prejudiciabile

pentru comerțul și interesele țării [...] sunt puse în practică prin arbitrarul total al domnilor comisari ruși, care nu fac de fapt decât să îndeplinească fidel instrucțiunile primite de la superiorii lor, care le recomandă deschis să depună cât mai mult zel în găsirea a tot felul de bariere pentru a paraliza operațiunile comerciale din aceste porturi, [...] încredințându-le această misiune: să sufocă comerțul Principatelor”. În același an, problema carantinelor era semnalată explicit în notele diplomatice ale consulului Franței la București: „Amestecul rușilor în administrația internă a Principatelor prin crearea carantinelor este bine-cunoscut și, dacă punerea în funcțiune a acestora a fost o binefacere pentru Moldova-Valahia, a fost în același timp și un mijloc de influență abil calculat”.

În contextul tulburărilor iscate de bulgari în Imperiul Otoman și alimentate în secret de Rusia, același raport menționa: „I-am spus prințului [domnitorului] că adăpostirea fugarilor bulgari, la cererea comisarului rus, în carantinele care sunt sub administrație rusă, ar însemna aproape recunoașterea Principatelor ca provincii rusești”.

Portretul lui
Barbu Știrbei,
realizat de
Mișu Popp

UN PLAN SAU SIMPLE IMPROVIZAȚII?

Detaliile legate de recrutarea lui au rămas obscure până astăzi, dar pentru contemporani făcea în mod clar parte dintr-o misiune guvernamentală. Povestea sosirii lui Carol Davila în 1853 la București, așa cum părea să se fi răspândit printre contemporani, a fost fixată în scris, transmisă și perpetuată de dr. C.D. Severeanu (1840 – 1930), fost elev al lui, în *Amintirile sale*. Deși eronat din punct de vedere istoric, pasajul de mai jos este sugestiv pentru modul în care a fost percepută de contemporani sosirea lui: „Domnitorul Știrbei a fost un om foarte deștept și avea idei de organizare [...] Între altele, Știrbei a văzut că se simțea mare lipsă de un serviciu sanitar pentru armată, dar nu avea cu cine a-l organiza [...] Pentru a începe organizarea serviciului sanitar, îi trebuia lui Știrbei un om învățat și, pentru aceasta, nu se putea adresa decât în Franța, pentru că erau mai mari legăturile de simpatie între francezi și români. Afară de aceasta, pe

tronul francez se urcase Napoleon al III-lea, care simpatiza pe români. Știrbei, făcându-și studiile în Franța, avea și el mai multă dragoste pentru această țară [...] În țară era consul francez un Bécclard, al cărui tată era decan al Facultății de Medicină din Paris și el se însurase cu o fată a lui Barbu Catargiu. Prin mijlocirea lui Bécclard, Știrbei a obținut ca decanul facultății din Paris să pună un anunț prin care se arăta că și

în Persia, cât și în România era trebuință de câte un doctor în medicină [...] Doi tineri, studenți francezi, Davila și Tolozan, terminaseră studiile. Văzând anunțul, s-au vorbit să accepte să se ducă, Tolozan [...] a preferat să se ducă în Persia, iar Davila a preferat România [...] Odată venit în țară, Davila a fost prezentat de consulul Bécclard domnitorului Știrbei. Domnitorul, văzând că Davila era om instruit și cu multă deșteptăciune, l-a luat în bine și nu i-a refuzat nimic în ceea ce privea organizarea serviciului sanitar, care, atât militar, cât și civil, erau așa de rău alcătuite, încât se putea zice că nici nu existau“.

O jumătate de secol mai târziu, dr. G. Brătescu demonstra că amănuntele acestei povești erau „simple improvizații“. Tot el susține că nu au existat niciodată niciun fel de tratative sau corespondență în legătură cu aducerea la București a unui medic între Guvernele francez și român și că „întreaga răspundere pentru selecționarea și pregătirea angajării medicului francez a revenit doctorului

Nicolae Picolo“, numit deja din 1843 de domnitorul Gheorghe Bibescu corespondent retribuit al tinerilor aflați la învățătură la Paris, dar care va fi îndeplinit cu siguranță și misiuni similare cu cea care ne interesează (în 1844 încheia contractul prin care inginerul Jean-Baptiste Marsillon se angaja să conducă o serie de lucrări de apă și canalizare).

În ciuda imaginarului creat ulterior, prezența la București a lui Carol Davila nu pare să fi fost rezultatul unor negocieri directe între Guvernele român și

Jules-Auguste Bécclard
(sursa: Bibliothèque interuniversitaire
de santé)

francez. El însuși s-a considerat un funcționar/agent al Franței, în condițiile speciale create de Războiul Crimeii (*Magazin istoric*, nr. 4/2010). Într-o scrisoare din 1853, dr. Davila se punea pe sine între alți funcționari francezi, considerând că ar putea obține un fel de dispensă pentru a-și continua la București activitatea în caz de război între Franța și Rusia, oferind prin profesia și poziția sa îngrijiri compatrioților. Adăuga că dorința Guvernului român era

să rămână în țară și că a primit asigurări că, într-o astfel de situație, nu i se va cere să renunțe la cetățenia franceză.

Dacă inițial dr. Davila s-a aflat în relații bune cu ofițerii ruși, ulterior a fost îndepărtat de la comanda serviciului sanitar al armatei. În iunie 1854, Imperiul Otoman autoriza Austria să participe la ocuparea Principatelor, rușii fiind nevoiți să se retragă. În toamna lui 1854, principele Barbu Știrbei, care fusese și el obligat să părăsească țara, revine pe tron, iar la începutul lui octombrie 1854 semnează revenirea lui Carol Davila în fruntea serviciului sanitar al armatei. Tot în aceeași perioadă, sosește la București și noul consul al Franței, Leon Bécлар. Rolul pe care dr. Severeanu avea să i-l atribuie mai târziu a fost cu certitudine legat de originile familiei consulului (legate de Angers, acolo unde își începuse ucenicia în farmacie Carol Davila) și de prezența în familia acestuia a unor medici cu notorietate (tatăl său, Pierre-Auguste Bécлар, și fratele său, Jules-Auguste Bécлар, ambii profesori ai Facultății de Medicină din Paris, cel din urmă și decan al acesteia, în 1881).

NAȚIONALIZAREA MEDICINEI ROMÂNEȘTI

E greu de spus dacă Davila a avut vreodată vreun fel de însărcinare secretă din partea autorităților franceze. Sosirea

Alexandru Ioan Cuza,
fotografie de Carol Popp de Szathmári

lui în Principate nu pare rezultatul unei misiuni oficiale. Că ar fi apelat ulterior, profitând de contextul extrem de favorabil, la susținerea oficială a Franței pentru proiectul său legat de învățământul medical, ni se pare lesne de înțeles, ținând cont de originile, de formația sa și de faptul că până la 1866 a fost exclusiv cetățean francez.

Poziția pe care și-a făurit-o, de șef al serviciului sanitar militar și ulterior și civil, l-a plasat în proximitatea puterii. S-a bucurat în mod cert de aprecierea și susținerea a trei domnitori (Barbu Știrbei, A.I. Cuza și Carol I) și a unui caimacam (Alexandru Ghica, fost domnitor și el), iar contemporanii l-au perceput ca pe un personaj influent. O demonstrează ascensiunea rapidă. În 1875,

în cadrul Francmasoneriei românești, care se afla încă, la vremea respectivă, în raport de obediență față de Marele Orient al Franței, într-o adresă de motivare către acesta din urmă, aflăm următoarea explicație: „Printre precauțiile considerate necesare era aceea de a pune în fruntea Atelierului nostru un om influent. L-am găsit astfel, nu fără greutate, pe fratele Davila, personaj foarte influent și în același timp dedicat binelui public, după cum arată trecutul său“.

Un obiectiv fundamental al lui Carol Davila a fost înființarea învățământului medical și dotarea spațiului românesc cu specialiști români. Această „naționalizare“ a medicinei românești, sprijinită de Franța, a fost percepută în spațiul românesc

ca un gest de patriotism și l-a plasat în panteonul național. În 1853, Carol Davila prelua postul de medic-șef al spitalului oștirii. După revenirea în funcție, în 1854, propunea domnitorului unirea celor două școli de mică chirurgie care existau deja la București. În 1856, deși cursurile începuseră din anul precedent, Barbu Știrbei semna ofisul pentru organizarea școlii de chirurgie de la Mihai Vodă. Programul școlii indica, încă din titlu, sensul în care își propunea să o dezvolte inițiatorul său (*Programa generală pentru școala de chirurgie de la Mihai-Vodă, conform școalelor secundare din Franța*).

În contextul internațional al anilor 1856 – 1857, în care Franța se interesa tot mai stăruitor de soarta Principatelor,

*Bustul lui Carol Davila,
aflat în curtea
Spitalului Universitar
de Urgență
Militar Central
„Dr. Carol Davila“*

diplomația franceză s-a arătat dispusă să acorde sprijin efectiv școlii de medicină de la București. În aprilie 1857, apărea în gazeta oficială a imperiului, *Le Moniteur Universel*, un articol elogios la adresa instituției. Davila obținuse, se pare, promisiunea sprijinului baronului Charles-Angélique de Talleyrand-Périgord, reprezentantul Franței în comisia Mariilor Puteri, sosit la București în iulie 1856, pe care îl cunoscuse în 1853, înainte de a ajunge la București, la Weimar, în casa lui Franz Liszt. Talleyrand și Bécларd au susținut pe lângă contele Walewski, ministrul Afacerilor Externe al Imperiului Francez, demersul inițiat de dr. Davila în vederea echivalării diplomelor eliberate de Școala de chirurgie din București cu cele ale școlilor secundare de medicină din Franța (practic autoriza elevii Școlii de Medicină și Farmacie din București ca, după absolvirea celor patru ani și promovarea tuturor exa-

menelor, să-și continue studiile pentru doctorat la Facultatea de Medicină din Paris). Decretul respectiv a fost emis la 8 august 1858. La 15 august 1858, era urmat de un decret similar emis de regele Sardiniei-Piemont, Victor Emmanuel al II-lea.

În afara aspectelor de prestigiu și influență culturală, Franța avea însă și interese foarte concrete. În aprilie 1859, Franța și Piemontul au declarat război Imperiului Habsburgic. Cuza a primit de la Napoleon al III-lea indicații secrete cu privire la mobilizarea oștirii române, pentru a crea o presiune suplimentară pe armatele habsburgice. Astfel a fost organizată tabăra moldo-valahă de la Florești, al cărei serviciu sanitar a fost încredințat lui Carol Davila. Putem bănuși că prezența lui Carol Davila în fruntea serviciului militar al armatei era nu doar opțiunea lui Cuza, ci și cea a Franței. Davila era cetățean francez, iar militarii francezi prezenți la noi îl apreciau în mod deosebit. În acest context, Cezar Libreht, care conducea serviciul de informații al lui Cuza, îl prevenea pe domnitor că membrii misiunii militare franceze amenințau cu plecarea, apreciind atitudinea unor militari români față de Davila ca fiind nedreaptă.

După 1866, Davila se con-

centrează pe transformarea Școlii Naționale de Chirurgie și Farmacie în Facultate de Medicină. Întregul parcurs nu a fost lipsit de animozități între Davila și o parte dintre colegii de breaslă. Amânarea transformării școlii în facultate era interpretată, la începutul secolului următor, de dr. Grecescu în sensul eforturilor lui Davila de a dota noua structură de învățământ cu profesori români. „El dorea să temporizeze încă câțva până ce doctorii români să vină din străinătate“. În condițiile în care lumea medicală din Principate fusese dominată de medicii străini, noua școală medicală, care, în plus, deschidea accesul la finalizarea studiilor în Franța sau în Italia, viza explicit românizarea acestui domeniu. Regulamentul Școlii Naționale de Medicină și Farmacie prevăzuse clar „condițiile primirii“ elevilor: „Concurenții trebuie să fie născuți sau naturalizați români și să renunțe cu totul oricărei protecții străine“.

În 1866, după venirea principelui Carol, Davila devenea la rândul lui cetățean român, primind marea „naturalizare“. Până la acel moment, Carol Davila fusese un vector extrem de activ al influenței franceze în România. Oficială sau oficioasă, misiunea sa în această direcție fusese o realitate incontestabilă și pentru el și pentru contemporanii săi. Ea se înscrisa în curentul general de răspândire a influenței franceze în Europa răsăriteană, iar succesul său a fost consacrat prin recompensarea lui, în două rânduri, cu Legiunea de Onoare (în 1858 în grad de cavaler, respectiv în 1882, în grad de comandor). ■

CAROL DAVILA. OMUL

FLORENTIN STĂNESCU

Charles-Antoine-François Davila a sosit în București în ziua de 13 martie 1853. Avea 25 de ani. În bagajele lui, în afară de trusa de prim ajutor, nu erau prea mulți bani.

● Străinul care a venit să tulbure liniștea
● O persoană cu mult umor ● Duel cu un sublocotenent pentru o țigară aprinsă într-un loc nepermis ● Cum și-a impresionat prima soacră
● Trandafiri aduși pe viscol pentru frumoasa Ana Racoviță ● „Gestul dumneavoastră merită mâna mea” ● Otrăvită din greșală ● Hârtie, pene de scris și călimări pentru domnii miniștri ca să își scrie demisiile ● Creatorul sistemului sanitar civil și militar

După primirea oficială la domnitor, a început imediat un turneu de inspecții prin spitalele existente. După doar trei zile, a întocmit un raport extrem de documentat privind starea și organizarea sanitară a țării, cu care s-a prezentat domnitorului. Dincolo de simpla enumerare a deficiențelor constatate, documentul conținea multe propuneri pentru realizarea unui sistem sanitar modern. Deși cele scrise au fost aprig contestate, și-a susținut foarte decis, argumentat și politicos ideile în fața mai marilor vremii. În mod

evident unii dintre aceștia au fost deranjați de străinul care a venit să tulbure lucrurile, să ne încalce tradiția, să ne învețe cum să facem, când noi știm cum merg lucrurile pe aici.

Însă domnitorul Barbu Știrbei a fost plăcut impresionat de raportul prezentat. Ca atare, i-a acordat gradul de maior și l-a numit medic-șef la Spitalul Militar. Se scula înainte de ora 05.00 și munea în spital până la 11.00. Apoi mânca și se ocupa de cumpărăturile pentru spital. Urmau două ore de consultații gratuite pentru cei săraci. Dincolo de munca oficială, la stat,

în timpul liber și-a deschis un cabinet particular. După cină, se relaxa făcând vizite prin saloanele mondene bucureștene. Cum era om cu mult umor, în timp și-a făcut mulți prieteni în înalta societate.

Tot într-un salon bucureștean a cunoscut-o pe cea care avea să îi fie prima soție, Maria Marsille, fiica unui medic francez care tocmai murise, și a unei boieroace destul de bogate din Țara Românească. Mama fetei nu l-a plăcut și s-a opus relației. Dar cum fata era îndrăgostită de tânărul francez, a refuzat foarte mulți pretendenți mult mai dotați financiar. Iar timpul trecea... Așa că, decât să aibă în casă o fată bătrână – 23 ani era deja o vârstă respectabilă în acea epocă pentru o femeie nemăritată –, mama a trebuit să accepte căsătoria cu extrem de onorabilul, dar puțin bogatul doctor.

Din păcate, după doar un an, în martie 1860, Maria a murit, imediat după ce a născut o fetiță. Carol a botezat-o după numele mamei. Fetița a mai trăit doar trei săptămâni.

Deși legal avea tot dreptul să o păstreze, a returnat o foarte mare parte din dota primită de soție mamei soacre. Cu restul a creat un orfelinat. Mama soacră a fost puternic impresionată de gest și i-a devenit o colaboratoare excelentă, care se va ocupa de buna funcționare a orfelinatului.

În anul 1856, domnitorul a abdicat. Lipsit de sprijinul domnesc, fiind considerat apropiat al fostului domn și cum deranja, Davila a fost dat afară de conducerea nou numită a Spitalului Militar. Motivul oficial al demiterii a fost faptul că, obosit de supramuncă, s-a enervat la replica impertinentă a tânărului sublocotenent Apostolescu, pe care l-a prins fumând într-un loc nepermis, într-o mansardă de lemn a Spitalului Militar. Așa că Davila i-a smuls țigara și l-a frecat cu ea pe obraz.

Incidentul a ajuns și la urechile ministrului de Război din acea epocă, generalul Ioan Emanoil Florescu. Care l-a

Generalul Ion Emanoil Florescu

chemat la raport pe tânărul sublocotenent. După ce l-a ascultat, i-a ordonat direct să îl provoace la duel pe Davila. Deși Carol Davila era maior, deci ofițer superior și conform regulamentelor militare putea să refuze, fără să fie dezonorat, a acceptat provocarea.

Duelul a avut loc pe un câmp, la Băneasa. Pe atunci, era un sătuc, departe de București. După formalitățile preliminare, conform codului duelului, martorii i-au așezat pe combatanți la 20 de pași unul de celălalt. Davila, fiind cel provocat, avea dreptul să tragă primul. Și a respectat procedura.

A tras în plan vertical, în aer. Pentru cei prezenți a fost clar că a dorit să își cruțe adversarul. Toți știau că e un foarte bun trăgător. Dar focul în aer însemna asumarea conștientă a riscului să fie lovit de tirul celui care îl provocase.

Tânărul sublocotenent Apostolescu a înțeles foarte clar ce a însemnat trasul vertical. A ochit atent spre Davila, dar nu l-a lovit.

Davila a putut să tragă și al doilea foc. Tot foarte vizibil, tot vertical, tot în aer.

Deși a ochit și a tras și el cel de-al doilea foc, Apostolescu a ratat din nou. Apoi a căzut în genunchi, a început să plângă și să îl implore pe Davila să-l ierte.

După alegerea ca domnitor al Principatelor, Alexandru Ioan Cuza a semnat documentele pentru reinstalarea lui Davila în fruntea Spitalului Militar.

In iarna anului 1860, Carol Davila a fost invitat la o petrecere din înalta societate a Bucureștiului. Acolo o va întâlni pe prea frumoasa Ana Racoviță, o tânără deosebit de bogată. Dincolo de frumusețea fizică, avere și relații, tânăra era deosebit de inteligentă și spirituală. Toți din familia ei și din *high life*-ul bucureștean se așteptau să facă o căsătorie strălucită. În jurul ei roiau mulți vânători de zestre.

În acea seară, unul i-a făcut un compliment, spunându-i că arată absolut superb, dar nu se aștepta să poarte niște trandafiri artificiali. Tânăra a reacționat rapid: „Pe viscolul de afară nu puteam să trimit un slujitor la serele din Băneasa. Ar fi înghețat și omul și calul”.

Davila, care era aproape, a auzit schimbul de replici. Și-a pus pelerina, s-a suit în șa și a pornit spre Băneasa, pe un viscol cumplit. Acolo a trezit florarii, de la care a cumpărat câțiva trandafiri naturali, pe care i-a ascuns sub tunică de ofițer, ca să îi protejeze de frig.

Cu zăpada pe uniformă și

Barbu Știrbei,
în 1860

Prima soție, Maria Davila, portret de Theodor Aman; Carol Davila pictat de Theodor Aman; a doua soție, Ana, portret de Sava Henția

pe cozorocul șepcii, înghețat bocnă, a mers spre tânăra care flirta veselă. „Domnișoară, frumusețea dumneavoastră nu merită niște trandafiri artificiali. Așa că v-am adus eu câțiva naturali.” Și i-a scos de sub tunică, oferindu-i cu eleganță.

În încăpere s-a făcut liniște. Fiecare aștepta replica, bănuind un banal mulțumesc, urmat de un zâmbet...

Dar tânăra i-a luat trandafirii, privindu-i fața înroșită de frig. Evident că știa foarte bine cine e Davila. După o scurtă tăcere, i-a răspuns: „Vă mulțumesc. Gestul dumneavoastră merită mâna mea”.

Nunta a avut loc 14/30 aprilie 1861, la Golești, lângă Pitești. Din această căsătorie s-au născut patru copii. Celebrul viitor dramaturg Alexandru, care a scris *Apus de soare*, Elena, căsătorită Perticari, Zoe, căsătorită Cuțarida, și Carol Nicolae (zis Pia), viitor medic.

Ana Davila a preluat administrarea și conducerea azilului pentru fete orfane înființat de soțul ei în 1860. Fiind prietenă

cu soția domnitorului Cuza, a implicat-o și pe ea în activitățile de binefacere. Cum aceasta a contribuit cu fonduri însemnate, dar avea și multă influență, au ridicat un nou orfelinat pe Dealul Cotrocenilor, numit „Azilul Elena Doamna”.

După alungarea lui Cuza și a soției lui, din lipsa banilor, azilul a trecut prin clipe foarte grele. Dar în 1870, tânăra principesă Elisabeta, soția lui Carol I, după o vizită care se anunța de rutină, a fost foarte impresionată de fetele de la orfelinat. Așa că s-a implicat și ea activ și eficient, cerând și obținând bani și alte scutiri, care au permis funcționarea și dezvoltarea azilului.

Ana Davila a condus azilul până la moartea ei, în ziua de 13 ianuarie 1874. Atunci a plecat la o conferință la Spitalul Colțea ținută de soț. După câteva ore, aerul greu din sala de conferințe i-a provocat o migrenă, boală de care suferea de ceva vreme. Așa că a cerut medicamentul știut, chinină.

Farmacistul Bernath, care venise în România adus de

principele Carol, a fugit din sală spre dulapul cu medicamente. După ce a ajuns, a întins mâna spre locul unde știa că e depozitată. Dar nu a realizat că s-a întins prea mult și a apucat flaconul în care era stricnină. Ana avea să moară după câteva minute de chin. Avea doar 40 de ani.

Mormântul Anei se află în apropierea clădirii Azilului, acolo unde soții Davila își aveau și locuința. În capătul străzii care îi poartă numele, într-un părculeț discret, este un monument în formă de cruce, construit din donațiile soțiilor mai multor doctori. Pe o parte va fi trecut numele ei, iar pe cealaltă parte numele soțului, care se va odihni și el alături.

Având o inimă mare, doctorul Davila l-a iertat pe nefericitul ghinionist.

În 1864, în timp ce lupta cu epidemia de holeră din Brăila, Carol Davila s-a îmbolnăvit și el, apoi de tifos, luat când se ocupa de ocnașii din Penitenciarul Telega. A fost la un pas de moarte. Se va însănătoși extrem de greu, dar își va relua munca.

Azilul Elena Doamna

La revenirea în București, în ziua de 4 iunie 1864, în Camera Deputaților, se propune acordarea cetățeniei române, ca o recunoaștere a efortului depus de „venetic”. Dar tot atunci și acolo s-au auzit și unele voci de români, verzi ca bradul, care au fost împotriva. Așa că naturalizarea lui va fi legalizată abia prin semnătura principelui Carol, printr-un decret-lege, la 31 mai 1868.

După alungarea lui Cuza, Carol Davila va face parte din

echipa trimisă să îl întâmpine pe noul domnitor, Carol I, în satul Ștefănești, la conacul fraților Golești.

La scurt timp după încheierea ceremoniei de instalare a noului domnitor, Davila îi cere o audiență și solicită ajutor și fonduri pentru modernizarea spitalelor din Principate. Nou venit și necunosător al situației, Carol se va feri să promită ceva. Dar îi va cere să îi lase pentru analiză rapoartele cu care venise. La

sfârșitul audienței, domnitorul i-a întins toată mâna și i-a strâns-o puternic.

După câteva zile, în timpul audienței normale cu prim-ministrul, Carol i-a înmănat raportul făcut de dr. Davila, cu rugămintea să îi fie remis ministrului Sănătății, spre analiză și decizie. La sfârșitul întâlnirii, principele a cerut păstrarea discreției. Prim-ministrul a înmănat documentul ministrului Sănătății, care a fost foarte enervat de cele citite. Fiecare pagină fusese adnotată. Deși principele Carol a evitat să ceară ceva într-un mod explicit, sugestiile lui erau foarte clare. Ministrul Sănătății nu și-a manifestat supărarea doar în scris, printr-un raport puțin spus dur și neelegant, dar și povestind prin saloanele bucureștene.

Spre surprinderea lui, la următoarea audiență a prim-ministrului, a fost invitat și el. Carol s-a purtat mai mult decât glacial, l-a ținut în picioare și i s-a adresat pe cel mai sec ton, spunându-i că nu mai poate colabora cu un om politic și doctor care nu înțelege ce înseamnă discreția. Ca atare, este dispus să îi accepte demisia. Cum prim-ministrul a protestat, apărându-și colegul din Cabinet, Carol, într-o tăcere extrem de elocventă, a sunat un servitor, căruia i-a cerut să îi aducă două coli de hârtie, două pene și două călimări, pentru ca domnii să își semneze demisiile. Disperat să își păstreze măcar el postul, prim-ministrul l-a concediat chiar el pe ministrul mult prea vorbăreț.

În timpul războiului franco-prusac din 1870, Davila a cerut autorizația și un concediu ca să plece pe front, împreună cu

Alexandru Davila și I.L. Caragiale

câțiva colaboratori. Dorea să studieze metodele moderne de ajutorare a răniților. Evident, s-a alăturat trupelor franceze. După spargerea frontului, a fost capturat de nemți, care l-au internat într-un lagăr, unde s-a ocupat de răniți.

După un timp a evadat, reușind să ajungă în Franța, apoi în Principate, dar grav bolnav de dizenterie. La sfârșitul războiului, ambele părți beligerante aveau să îi aducă mulțumiri atât lui personal cât și echipei pentru munca depusă, fără să țină cont de uniforma rănitului.

La întoarcerea în țară s-a zbatut pentru formarea unor trenuri sanitare, dotate cu tot ce trebuia pentru tratarea răniților. Era conștient că modernizarea armelor de foc, carabine cu repetiție, tunurile Krupp etc. avea să genereze alte tipuri de răni, pentru care atât personalul medical, cât și tehnica trebuia pregătită din timp. Insistențele lui aveau să se dovedească utile peste doar câțiva ani, în timpul Războiului de Independență al României din 1877 – 1878. Cum oamenii și aparatura fuseseră pregătiți, rata recuperării răniților a fost deosebit de mare pentru acea epocă. Principele Carol îi va scrie soției: „Davila e pretutindeni unde ai nevoie de el“.

Davila a construit, din aproape în aproape, serviciul sanitar militar și civil. În 1855 înființează o școală de felceri, iar în 1856 o școală secundară de chirurgie, cu program școlar teoretic-liceal și sanitar-militar. Când adversarii filoruși fac demersuri pentru închiderea școlii, Davila se adresează Guvernului francez. Sesizând ocazia unei excelente lovituri

de imagine, acesta se obligă să plătească cheltuielile de întreținere ale școlii. Cum mesajul trimis era mult prea puternic, caimacamul Alexandru Dimitrie Ghica va semna un opis domnesc care prevedea păstrarea instituției, transformată destul de rapid în „Școala națională de medicină și farmacie“. În anul 1869 a fost ridicată la rangul de Facultate de Medicină și dotată cu tot ce era mai nou și bun în epocă.

Dincolo de aparatura necesară, dr. Davila va supraveghea foarte atent alegerea corpului didactic, în special a celor care doreau să obțină gradul suprem, cel de profesor universitar. Tradiția românească era de acord cu plata unor punji de bani celor care numeau în funcție. Prima modificare a fost o lege care permitea numirea abia după examinarea publică a candidatului, cu anunțarea datei și locului în ziarele epocii. Davila a încurcat multe examene, venind în sală și

punând întrebări deosebit de amănunțite. Evident că unii candidați au încercat să-l facă să tacă, fiind de la impertinenți la agresivi verbal și chiar mai mult, amenințându-l fizic. Așa că, după un timp, domnitorul Carol, „întâmplător“, va decide să intre în sala unde se desfășura examinarea. Și va adresa personal candidaților câteva întrebări. Când unul dintre cei examinați îi va răspunde, plin de tupeu, că nu are expertiza medicală necesară, Carol îi va replica: „Când eram tânăr locotenent, am participat la unele lupte. Așa că am văzut tipul ăsta de răni. Eram doar curios ce se poate face în acest caz. Oricum, ar fi cazul să vă reamintiți că eu contrasemnez propunerea domnului ministru. Iar până acum cunoștințele dumneavoastră medicale nu m-au convins că meritați postul. Așa că în cazul dumneavoastră, decizia mea e luată. Dar dacă Comisia mai dorește să vă întrebe, evident că eu nu mă opun“.

Tot datorită eforturilor lui Davila, Guvernul român va adera la Convenția de la Geneva din 1864, unde s-au pus bazele legislației internaționale pentru protecția victimelor conflictelor armate.

Davila a murit la București, în ziua de 24 august 1884, la doar 56 de ani. Foarte mulți dintre cei care l-au cunoscut au considerat cauza decesului supramunca și neglijarea propriei persoane.

A fost înmormântat cu onoruri militare. S-a emis un ordin circular prin care toți ofițerii superiori, activi sau necombatanți, din București trebuia să participe la trista ceremonie. ■

Statuia lui Carol Davila, de Carol Storck, din fața Universității de Medicină și Farmacie din București

CRUCILE DIN PIATRĂ

Dr. CEZAR PETRE BUIUMACI

Patrimoniul istorico-cultural pe care îl deține Bucureștiul este unul pe cât de vast pe atât de necunoscut. Un segment al acestui patrimoniu îl reprezintă crucile din piatră, monumente care transmit în timp un mesaj, având în același timp dublu rol, acela de monument și de purtător de mesaj.

Crucile din piatră ne transmit informații despre stilul de viață al orășenilor veacurilor trecute, despre evenimentele la care au fost martori locuitorii, precum războaiele, epidemiile, conflictele sociale sau cele de natură juridică. Sunt documente epigrafice și au atât caracter religios, în special atunci când era solicitat ajutorul divin al celor pomeniți, cât și laic, atunci când inscripția avea rolul de a consemna o victorie militară, stabilirea unui hotar sau construirea unui edificiu. Inscripția era încadrată unui standard cu caracter religios și era făcută la comanda unui domnitor, a unui înalt prelat sau mare dregător, a unui negustor ori a unui breslaș meșteșugar, existând uneori și cruci realizate la comanda comunităților locale ai căror membri își treceau numele pe cruce, uneori pe toate fețele monumentului.

A fost o vreme când crucea din piatră era o prezență permanentă în mahalalele bucureștene. A existat și un cartier care a purtat numele Crucea de piatră, iar în apropierea satului Călugăreni din județul Giurgiu există o localitate cu acest nume. În *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Nicolae Stoicescu identifica un număr de șapte cruci doar în mahalaua Olari –

Crucea lui Tănase Cismarul

Pantelimon, însă cele pe care le repertoriază sunt cele pe care le considera „monumente istorice“, referindu-se, după cum precizează, doar la acele cruci care aveau semnificație istorică, nefiind luate în considerare crucile venite din alte zone ale țării. Autorul menționează că troițele sau crucile sunt singurele monumente medievale care au rezistat timpului, ajungând până la momentul inventarierii lor.

Crucile sau troițele erau ridicate în perioada medievală, având ca scop amintirea unor persoane în viață sau nu, pentru a comemora un eveniment, așa cum este cazul unei bătălii, pentru păstrarea în văzul tuturor a unei hotărâri importante, așa cum este cazul unui „așezământ pentru plata vinăriiului sau pentru consfințirea unor drepturi“ – crucea de jurământ de la Câmpulung – sau cruci care delimitau o proprietate sau hotarul unei localități.

Călătorii străini remarcă încă de la jumătatea secolului al XVII-lea numărul mare de cruci aflate

în arealul bucureștean, dar și varietatea acestora: din piatră sau din lemn, de mari dimensiuni, scrise „de sus până jos” sau pictate cu chipurile unor sfinți.

Pe planul pe care îl realizează maiorul Dimitrie Papazoglu (1811 – 1892) în anul 1872, intitulat *Planul primitiv al Capitalei 1328*, aflat în Colecția Hărți și planuri a Muzeului Municipiului București, regăsim de la sud la nord un număr de cruci în diferite zone, așa cum este crucea de fântână de lângă palatul domnesc de la Biserica Foișor, care este indicată ca fiind „Monument”, apoi crucea de la Biserica Apostoli, crucea de pe Calea Dudesco, care este denumită „Cruce de piatră”. Urcând, regăsim crucea de la Biserica Oborul Vechi și pe cea de la Târgul Moșilor, crucea de fântână de la „Puțu Iconii”, apoi către nord o altă cruce de fântână care ar putea fi crucea din strada Vasile Lascăr sau undeva către zona Colentina, iar la vest de aceasta, undeva între Fântâna Roșie și Fântâna Boului, o cruce „Monument”.

Configurația unică a Bucureștiului a permis ca aici să se găsească mai toate tipurile de cruci mai sus menționate, iar demersul de față încearcă recuperarea memoriei acestora după mai bine de jumătate de veac de la ultima lor inventariere. În repertoriul lui Nicolae Stoicescu sunt luate în considerare doar șapte cruci, dintre care două nu mai existau la data publicării, în anul 1961. În paralel, la finele anului 1960, preotul Paulin Popescu inventaria nu mai puțin de 17 astfel de cruci. În prezent, Lista Monumentelor Istorice din 2016 conține 13 cruci din piatră, dintre care una nu se regăsește în teren, iar alta nu este din perioada medievală, fără ca altele să fie menționate. Am regăsit în teren peste 50 de cruci din piatră, aflate

Detaliu din planul maiorului Dimitrie Papazoglu

atât în spațiul public, cât și în curțile unor biserici, la Mănăstirea Antim și la Palatele Brâncovenesti de la Mogoșoaia, alături de alte șase cruci a căror urmă s-a pierdut în timp. Am identificat două cruci despre care nu se mai știa nimic încă din perioada comunistă: crucea lui Miloradovici și crucea lui Ioan Pometcovici. Am reușit stabilirea originii unei cruci atribuite anterior pandurilor lui Tudor Vladimirescu și care este în realitate o cruce de fântână din zona moșiei Bellu, datând din anul 1831.

Atingând mai multe domenii de interes, istorie și memorialistică, artă plastică, antropologie, paleografie, proiectul „Mesaje săpate în piatră – digitizarea crucilor din piatră din București” aduce în atenția publicului aceste monumente bucureștene cu scopul de a evidenția funcția inițială, multe fiind unice în peisajul românesc. Multe dintre aceste cruci și-au schimbat semnificația inițială sau au primit unele noi de-a lungul timpului, așa cum este cazul crucii lui Neofit care, prin reamplasarea în cadrul ansamblului de la Uni-

Crucea Izvorul
Tămăduirii,
azi în curtea
Liceului
„Ady Endre”

Proiectul „Mesaje săpate în piatră – digitizarea crucilor din piatră din București” este un proiect al Muzeului Municipiului București, co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național și coordonat de Cezar Petre Buiumaci.

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. A.F.C.N. nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.

*Crucea
lui Neofit*

versitate, devine monument comemorativ al eroilor Revoluției din Decembrie 1989, sau crucea lui Ioan Pometcovici, care prin mutarea în cimitir și amplasarea la un mormânt devine cruce funerară. Tot în acest fel, crucile de la Patriarhie, care sunt cruci funerare, prin aducerea lor inițial în Parcul Carol în timpul Expoziției Generale din 1906, devin monumente de arhitectură și sculptură veche românească. Există obiceiul ca atunci când se construia o fântână să se planteze lângă aceasta un copac și să se ridice o cruce pe care să fie menționat cel care a săpat fântâna, fie el un boier, un breslaș sau întreaga comunitate. Fiind considerat un act de mare caritate să oferi apă trecătorului însetat, constructorul fântânii își făcea astfel act de pomană încă din timpul vieții, motiv pentru care regăsim pomelnicul pe aceste cruci. Trecătorul își potolea setea din fântâna aflată la umbra unui copac și citea numele celor care au făcut-o.

Proiectul dorește să răspundă atât nevoii de cunoaștere a unui tip de monument public deosebit de important în istoria și evoluția urbană a Bucureștiului, cât și nevoii de documentare a acestor monumente și păstrării evidenței lor în vederea conservării și protejării patrimoniului.

Crucile din piatră ale Bucureștiului sunt pe

cât de împrăștiate geografic, pe atât de necunoscute publicului. În timp, o parte dintre ele au fost mutate, iar noile amplasamente au făcut ca scopul inițial să nu mai fie cunoscut. Crucile sunt prin excelență elemente memoriale, iar cele amplasate în spațiul urban devin astfel locuri ale memoriei care „vorbesc” despre un eveniment istoric considerat important pentru a fi marcat. Existența ori originea crucilor din piatră nu este cunoscută nici măcar la nivelul comunităților în care se găsesc. Am regăsit diferențieri între obiectivele menționate în diferite surse. Crucile identificate pe teritoriul Bucureștiului sunt, exceptând forma, foarte diferite unele de altele, atât ca ornamentație, cât și ca mesaj. Există astfel o cruce care este unică în peisajul românesc – crucea lui Neofit –, care a fost ridicată în urma unui demers de restabilire a vechilor hotare ale moșiei Mitropoliei; o altă cruce unică este cea de la Biserica Oborul Vechi – o cruce ridicată pentru a aminti de o molimă căzută asupra orașului; o cruce amintește despre moartea lui Papa Brâncoveanu în timpul răscoalei seimenilor. Sunt cruci care amintesc de victorii militare, de trecerea trupelor ruse pe aceste meleaguri sau care marchează existența unei fântâni.

Din cercetările realizate până în prezent reiese faptul că o parte dintre crucile care se găseau în trecut pe teritoriul orașului au fost mutate, iar motivația general valabilă a fost aceea de a le proteja. Lipsa datelor despre aceste cruci pentru o perioadă de peste șapte decenii face necesar demersul de față, care își propune atât indexarea crucilor, cât și geo-localizarea acestora și amplasarea pe o hartă digitală pentru a facilita accesul la acestea.

Astfel că prin cercetarea crucilor din piatră din București descoperim elemente ale identității locale pierdute în timp, pe care să le retrimitem comunităților locale prin instrumentele tehnologiei informației și ale atelierelor cu o echipă interdisciplinară. Proiectul continuă pe platforma crucidinpiatra.ro. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

COLECTIA DE FOTOGRAFIE STEREOSCOPICĂ CESIANU-RACOVITZĂ

ANA-CRISTINA IRIAN

În a doua parte a secolului XIX, cât și în prima decadă a secolului XX călătoriile de plăcere erau accesibile unui public restrâns, cu dare de mână. Fotografia stereoscopică a înlesnit accesul la cunoaștere, prin furnizarea către un public larg a unor imagini din Grand Tourul european și alte locuri îndepărtate.

Alexandrina Racovitză și Maria Oțetelișanu (sus); una dintre fiicele familiei Alexandru Racovitză, pe terasa imobilului din strada Clemenței, azi C.A. Rosetti 5

Numeroși fotografi au călătorit pentru a realiza fotografii stereo și a le aduce publicului interesat să cunoască lumea. Fotografiile puteau conține imagini de arhitectură, peisaje, scene de călătorie, evenimente publice, portrete, scene de viață.

În același timp, unele persoane înstărite care aveau acces la tehnica fotografică și obișnuiau să călătorească frecvent, așa cum a fost cazul familiei Cesianu-Racovitză, au construit și lăsat în urma lor colecții cu fotografii de călătorie și familie.

Colecția de fotografie stereografică Cesianu-Racovitză este deținută de Alexandru Ștefan Mihăilescu, fiind moștenită, pe linie maternă, de la bunica sa, Alexandra Zamfirescu (n. Racovitză). Colecția includea 300 de clișee pe sticlă, dispuse în 12 cutii, un document cu informații despre conținutul acestora și un stereoscop marca Taxiphote. Din colecție s-au păstrat aproximativ 250 de fotografii și

aparatură stereoscopică, care aparținut Alexandrinei Racovitză (n. Cesianu).

Colecția cuprinde scene de viață privată și călătorie din prima parte a secolului XX din România și vestul Europei, surprinse de soții Alexandru și Alexandrina Racovitză. În fotografii apar și alți membri ai familiei: Nicolae și Maria Cesianu (n. Florescu), părinții Alexandrinei Racovitză, Alexandra Zamfirescu și Elena Felicia Pantazzi, fiicele soților Racovitză, membri ai familiilor înrudite. Colecția include și fotografii cu imagini din imobile deținute de familie, precum cel din strada Clemenței, actuala C.A. Rosetti nr. 5, cele închiriate, precum cel din strada Orlando nr. 6, sau din cele ale familiilor înrudite, precum terasa Castelului Cantacuzino.

Cuvântul stereoscopie derivă din cuvintele grecești στερεός (stereos), care înseamnă solid, și σκοπέω (skopeō), care înseamnă a privi.

Alexandrina (sus) și soțul Alexandru

Stereoscopul a fost inventat de Charles Wheatstone în 1832 și a fost prezentat public în 1838. Era folosit pentru vizualizarea desenelor stereoscopice, fotografia fiind inventată un an mai târziu. În 1849, David Brewster a prezentat un stereoscop într-o variantă îmbunătățită opticianului Jules Duboscq, care l-a introdus pe piață și perfecționat, odată cu contactul avut cu clișeele de sticlă ale fraților Langenheim din Statele Unite. În 1851, după Marea Expoziție de la Crystal Palace din Londra, imaginile stereo au devenit populare în Marea Britanie și Franța.

Aparatele stereoscopice care permiteau vizualizarea imaginilor stereo aveau forme și prețuri variate. Taxiphote a fost cel mai sofisticat stereoscop din epocă. Dispozitivul a fost dezvoltat de Jules Richard și brevetat în 1899. Primele modele

s-au numit Stéréo Classeur, fiind apoi introdus Taxiphote, produs timp de 35 de ani.

Fotografia stereoscopică este formată din două imagini ale aceleiași scene, realizate din unghiuri ușor diferite, produse în același timp cu un aparat de fotografiat cu două obiective dispuse lateral, la o distanță de 6,3 cm, distanța naturală dintre pupilele ochilor unui om adult. Cele două imagini vor fi doar aparent identice, la o examinare mai atentă ele prezentând o diferență de paralaxă.

Imaginile stereoscopice pozitive erau montate una lângă cealaltă, iar atunci când erau privite prin intermediul unui vizor/aparat stereoscopic, se crea iluzia optică a unei imagini tridimensionale. Practic, datorită diferenței de paralaxă, creierul reconstruiește scena din imaginea stereoscopică și o interpretează tridimensional atunci când o vizualizează prin aparatul stereoscopic.

Primele fotografii stereo experimentale au fost realizate în 1840 la cererea inginerului Charles Wheatstone (1802 – 1875) de William Henry Fox Talbot și au fost introduse pe piață cu ajutorul dagherotipiei, iar apoi prin tehnici fotografice ulterioare. Acestea se realizau spre a fi reproduse și vizualizate ca pozitiv pe suport de sticlă sau pe suport de carton rigid de dimensiuni standardizate. Formatul original a fost de 8,5x17 cm. Formatele 4,5x10,7 cm și 6x13 cm, introduse de Jules Richard, au devenit cele mai utilizate până în jurul anului 1930. Imaginile stereo alb-negru pe sticlă erau compuse dintr-un suport subțire de sticlă și produse, în funcție de evoluția tehnicii foto, cu albumină, colodiu sau gelatină. Acestea au fost folosite între anii 1850 și 1960. ■

ISTORICĂ

(Criptografie: 4, 4, 2, 5, 3, 4)

VR NV LR LR

Laurian BUTURE

Soluția rebusului **IMPERIUL ROMAN DE APUS**, din nr. 12/2023

VIZIGOTI – S – ARELATE – AA – NINS
– COMES – DAO – F – DATA – A – NARBO
– IN – LL – VARSAU – IAN – NIITSU
– EDICTUL – N – ITALIA – ANI – BICI
– NASIT

Soluția jocului **OCUPAȚIE LA STRĂ-MOȘII NOȘTRI**, din nr. 12/2023

OLAR DAC
(O-LA-R-DA-C)

ALBUM ISTORIC

Ilustrăm planșele acestui număr cu clișee stereoscopice din colecția Cesianu-Racovitză, reproduse prin amabilitatea domnului Alexandru Ștefan Mihăilescu.

Echipa digitalizare: Cezar-Mario Popescu, Ana-Cristina Irian, Atelierele Albe, Omnia Photo.

Alexandrina Racovitză (n. Cesianu) și Alexandru Racovitză, pe terasa imobilului din strada Clemenței, azi C.A. Rosetti 5

Alexandrina Racovitză împreună cu fiicele: Elena-Felicia și Alexandra

Alexandru Racovitză cu una dintre fiice

*Alexandrina Racovitză
pe terasa imobilului din strada Clemenței, azi C.A. Rosetti 5*

Alexandrina Racovitză împreună cu Maria Otetelișanu

Alexandrina Racovitză cu tatăl, Nicolae Șt. Cesianu

*Imagine din zona Pieței Națiunile Unite, cu blocurile
Clădirea Românească sau Adriatica-Trieste și Agricola-Fonciera*

Centrul cetății Sighișoarei; se distinge Turnul cu Ceas

Anul 1848 a reprezentat un moment de regândire a Marii Strategii Naționale (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Așa cum am menționat în episodul precedent, elitele românești în Marea Strategie Națională deja elaborată către sfârșitul anilor '30 ai secolului XIX aveau deja stabilit ca, la primul prilej oferit de o amplă zguduire a sistemului continental de putere, să treacă la acțiune decisivă. Acest lucru s-a întâmplat în februarie 1848, atunci când, odată cu declanșarea revoluției la Paris și proclamarea republicii, întreaga Europă a fost cuprinsă de o amplă transformare politică. Țările Române extracarpătice au fost ultimele avanposturi în Estul continentului ale acestui uriaș tumult, iar în Transilvania, în condițiile specifice, elita română a acționat împreună cu cea din Moldova și Țara Românească în sens general național. Uriașa încercare din 1848 – 1849 a verificat soliditatea Marii Strategii Naționale și a generat modificări de anvergură ale ei.

Tabloul lui Constantin Rosenthal
„România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății“

„Pașoptiști“ – echipa conducătoare a revoluției române. În istoriografie, elita conducătoare a Revoluției române din 1848 este desemnată cu numele de „pașoptistă“, ceea ce este o generalizare pentru echipa de vârf, dar nu și o masificare ca reflecție a antrenării unor categorii sociale largi în revoluție, cu

excepție notabilă în Ardeal. Elita ardeleană s-a integrat natural, cu propriul program, încă din timpul revoluției, conducerii și proiectării viitorului națiunii române.

Cine a condus așadar revoluția? Memoriile contemporane, documentele de felurite categorii și studiile

ulterioare fac posibilă această identificare a echipei responsabile de destinul românesc la 1848. Acest an revoluționar a fost și primul ei test de anvergură, nu doar ca validare a programării viitorului, dar și ca acțiune, inclusiv militară, în conturarea lui definitivă. Munteanul Ion Ghica, de

exemplu, face o evaluare de ansamblu a acestei echipe, din toate cele trei state românești – pentru că atunci Ardealul devine, pentru scurtă vreme, un stat românesc, administrat de români –, în scrisorile sale către moldoveanul Vasile Alecsandri: „Grei, dar plăcuți ani am petrecut noi împreună; mult am luptat noi, tinerii de pe atunci, cu prejudețele și cu obiceiurile cele rele, mult am apropiat noi clasele între dânsle; multe idei greșite de ale bătrânilor și de ale boierilor am spulberat și multe idei moderne am împlântat în spirite; multă rugină am curățit de pe mulți. [...] Lucram și luptam nu împinși de setea de posturi bine plătite sau de dorința de ranguri pe scara arhondologiei, dar numai de dorința de a dezvolta în spirite și în inimi sentimentul bine-lui, al frumosului și iubirea de țară. [...] Eram bine răsplătiți prin satisfacțiunea ce simțeam văzând pe toată ziua cum se lărgea cercul ideilor celor bune. Lucram fiecare cu cuvântul și cu condeiul [...]”.

Nu doar că Ion Ghica numește aproape pe toți liderii români însemnați ca rol (ideologic, acțional, politic sau militar), notorietate (internă și externă) în evenimentele derulate atunci în spațiul etnic românesc, dar documentele reproduse – în special corespondența între aceștia, memoriile și petițiile adresate marilor puteri europene – sunt o sursă extrem de prețioasă pentru a distinge o evoluție foarte rapidă în planificarea strategică a luptei naționale. Pentru că 1848

Ion Ghica și Costache Negri
(sursa: galeriaporetrelor.ro)

a fost pentru generația vremii cea dintâi provocare de mari dimensiuni, iar răspunsul ei a legitimat rolul istoric asumat, prefigurând întreaga evoluție a construcției statului român modern.

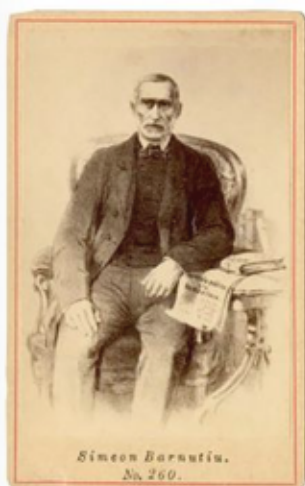
De la București, C.A. Rosetti scrie în jurnalul său că afla la 2 martie că în Franța s-a proclamat republica

și nota salutul său, „din inimă“, pentru această „nație sublimă! Christ al națiilor“, descriind apoi cum inițiază febrila acțiune de mobilizare pentru revoluția din Muntenia. Corespondența cu frații Brătianu, aflați la Paris, contactele cu frații Golescu, cu Nicolae Bălcescu, întors în țară la sfârșitul lui martie, la fel ca și Alexandru Golescu-Negru, cu moldoveanul Vasile Alecsandri, „care pleca în Transilvania“, cu Caracaș sau colonelul Ioan Voinescu – consemnate în jurnalul său – dau seama unei agitații fără precedent de opinie publică, de planurile tinerilor entuziaști din cele trei

provincii naționale și voința lor de acțiune imediată. Mai mult, informează că generația mai vârstnică este prudentă și sceptică, la o întâlnire cu domnitorul Gh. Bibescu, la jumătatea lui martie 1848, fiind descurajat

„Revoluționari români de la 1848“, acuarelă de Costache Petrescu (1829 – 1910)

Simion Bărnuțiu

de acesta: „Chiar în tineret nu veți găsi decât trei sau patru [susținători – n.n.]”. „Pașoptiști” nu dezarmează, stimulați de valul revoluționar european, ci dimpotrivă. Sunt în strânsă legătură cu cercurile revoluționare franceze, cu liderii lor de frunte, care îndeamnă la acțiune grabnică. În iunie 1848 este lansat „programul” de la Izlaz, la București se arde public Regulamentul Organic și se instalează un „guvern vremelnic”, numele prezente în cadrul lui fiind o „arhondologie” revoluționară a pașoptiștilor munteni. Liderul fran-

cez Ledru Rollin, la Paris, în ianuarie 1849, răspunzând la întrebarea dacă emigranții au mandatul țării pentru a lansa o nouă revoluție română, îi va legitima spunând: „Dar sunt membrii Guvernului provizoriu; sunt îngerii căzuți [sub lovitura ocupației străine – n.n.]”.

Intervenția militară rusă și cea otomană au pus însă capăt acestei ridicări revoluționare, scurtă ca durată, dar fertilă în urmări imediate și de perspectivă. Între conducătorii de la București, cei din Moldova – unde o mișcare cvasi-similară fusese stinsă de stăpânire rapid de teama armatei ruse de peste Prut –, precum și cei ardeleni, al căror război revoluționar se va întinde pe mai multe luni (mai 1848 – 1849) s-au stabilit legături de durată, între elitele tinere din cele trei țări fiind relații de colaborare fără precedent. Iar acest lucru a fost posibil pentru

că programul extern și intern al revoluției se vedea corespunzător orientărilor opiniei publice.

În timpul ocupației străine în Principate, pașoptiștii se strâng, scăpând exilului forțat, la Paris cei mai mulți, pregătind o nouă revoluție, pe fondul continuării tumultului european. O reconstituire peste ani consemnează: „Când voivodul Mihai Sturdza năbuși, în Moldova, mișcarea națională de la sfârșitul lui martie 1848, un convoi de peste 30 de tineri moldoveni au fost surghiuniți peste graniță; între acești tineri erau Costache Negri, Kogălniceanu, Alecsandri, Alecu Russo, Epureanu, Cuza, patru frați Rosetești, Romalo, Cozadini ș.a., pe când alt convoi de tineri era pornit din Țara Românească peste Dunăre, la 11 septembrie 1848, a doua zi după ciocnirea cu turcii în Dealul Spirei; între aceștia erau: Eliade, frații Golești, Bălcescu, Rosetti,

Bolintineanu, frații Brătianu ș.a. Mulți din acești tineri surghiuniți s-au întâlnit la Paris, în Cartierul Latin, unde făcuseră centrul mișcării patriotice și de regenerare a românilor. Negri a întreținut la Paris, pe cheltuiala sa, mulți tineri români săraci [...] și adesea, cu bani împrumutați pe la cămătari, a întreținut la Paris exilați din țară și pe alții surghiuniți în Bucovina.”

Dacă evaluăm activitatea personalităților reprezentative ale vremii, luând în considerare legătura strânsă între ele – indiferent de locul de origine, Moldova sau Ardeal sau Muntenia – vom constata că elitele

(După o gravură germană contemporană).
— Din Biblioteca Academiei Române.

FRUNTAȘII REVOLUȚIUNII DIN ȚARA-ROMÂNESCĂ LA 1848.
 IOAN ELIADE-REȘULESCU
 IOAN C. BRĂȚIANU
 G. MAGHERU
 C. ARISTIA
 C. A. ROSETTI
 IOSAFAT ȘNAGOVEANU
 I. VOINESCU
 NICOLAE GOLESCU
 DIMITRIE BRĂȚIANU
 ȘTEFAN GOLESCU
 C. BOLLIAC

Fruntași ai Revoluției
de la 1848

din Țara Românească;
coloana din stânga, de sus:

Ion Eliade Rădulescu,

Ion C. Brătianu,

Gheorghe Magheru,

Costache Aristia;

coloana din mijloc:

C.A. Rosetti, Iosafat Șnagoveanu,

Ion Voinescu;

coloana din dreapta:

Nicolae Golescu,

Dimitrie Brătianu,

Ștefan Golescu, Cezar Bolliac

pașoptiste nu sunt doar un grup de emigranți, ci sunt numeroase, influente, cu contacte valoroase în Franța, Anglia, Austria, Germania, Imperiul Otoman, și devin tot mai experimentate. Aceste elite revoluționare s-au recrutat corespunzător tabloului social-politic existent în societatea românească, diferențele înregistrate ca gândire și mod de acțiune fiind izvorâte din specificul situației din fiecare provincie națională.

Tinerii pașoptiști din București și Iași erau oglinda elitelor tradiționale – în Muntenia circa 20 de familii de mari boieri alcătuind segmentul conducător, dintre care se recrutau membrii guvernelor și ai înaltelor dregătorii precum și clerul superior, în Moldova fiind constatabil un număr aproape egal. Bineînțeles, boierimea de rangul doi sau trei deținea dregătorii în administrarea județelor sau în armată, iar o burghezie incipientă se manifesta în diverse fluxuri economice, intelectualitatea, cu deosebire în învățământ sau presă, completând un tablou simplificat al verticalei de control a angrenajului social al vremii. „Din vechime – spune un studiu recent de profil –, marile boierii ale Țării Românești erau în număr de 19, de la marele ban la clucerul de arie. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai cu seamă sub domnia lui Alexandru Vodă Ipsilanti (1774 – 1782 și 1796 – 1797), dintre cele 19 mari boierii, printr-un proces rapid de segmentare și diferențiere, s-au format trei trepte boierești distincte: marile dregătorii de starea I (mare ban, mare

vornic, mare logofăt, mare visțier, mare spătar, mare postelnic, mare agă), dregătoriile de starea II (clucer, căminar, paharnic, stolnic, comis) și cele de starea III (serdar, medelnicer, sluger, pitar, armaș, portar, șătrar, clucer de arie).“ Stratul cel mai înalt de conducere, cel al pregătirii și declanșării unor acțiuni de nivel național, al planificării și mobilizării sociale în consecință a fost al tinerilor din marile familii boierești, având, într-o eră a comunicațiilor foarte dificile, la dispoziție resursele nu doar financiare, dar și pe cele de informare adecvată privind contextul extern, prin contacte în străinătate. Ridicări revoluționare de acest gen propulsează conducători proprii, aparținând altor categorii sociale, așa cum s-a și întâmplat în Muntenia (Eliade Rădulescu, Popa Șapcă etc.) și, mai ales, în Transilvania.

Studiile în domeniu insistă asupra faptului că boierimea valahă a avut o poziție dominantă în procesul de construcție

a statului român modern, așadar și în Revoluția din 1848, până la sfârșitul Primului Război Mondial, dar mărturiile existente din perioada la care ne referim reflectă o conlucrare strânsă a elitei ambelor principate extracarpatiche (legături de rudenie vaste, prietenii durabile, acțiuni comune). Cercetarea a mai făcut vizibilă și o altă trăsătură a elitei românești a vremii. Anume că distincția, mult dezbătută public după Unirea din 1859, între ADN-ul politic original pronunțat al muntenilor și cel preponderent cultural-artistic al moldovenilor a hrănit un avans civilizațional și geopolitic al comunității românești într-un răstimp atât de scurt, încât are – dacă are! – puține asemănări în Europa.

Peisajului mai sus creionat simplificat al conducerii naționale i se adaugă componenta ardeleană, cu o greutate substanțială datorită numărului ridicat de membri comparativ cu elita din Principate și croită pe tipare mai moderne decât aceasta, atât ca diversitate, cât și ca organizare instituțională.

Prestația ei în Revoluția din 1848 – 1849, influența avută de relația cu pașoptiștii moldo-munteni care i s-au asociat pe măsura dezvoltării evenimentelor revoluționare din Ardeal au inaugurat o nouă școală de politică externă, numită de noi „carlism“.

Elita ardeleană a anilor 1848 – 1849 era mult mai tânără decât cea a celor două principate surori, unde boierimea (proprietarii de pământ) avea o vechime multiseculară. Leagăn al formării poporului

Avram
Iancu

român, Transilvania a evoluat atât cooperativ, dar și diferit cu principatele întemeiate la sud și est de Carpați în secolele XIII – XIV, la formarea cărora a avut un rol decisiv. Așezată în falia între cele două ramuri ale creștinismului european, ortodoxismul și catolicismul, mărginită către sud și est de brâu carpatic, Transilvania a fost foarte disputată încă din veacurile X – XI, și, odată cu inițiativa papală a catolicizării migratorilor unguri, a devenit treptat o „țintă” catolică de cucerire geopolitică. Țara, locuită majoritar de valahi, a fost colonizată, cu finanțare și protecție papală, de valuri germanice succesive în secolele XI – XII – ultimul este în Banat, în secolul XVIII – și administrată de o elită maghiară ajunsă la conducerea voievodatului românesc originar prin înrudiri, catolicizarea asimilantă a elitei românești și legiferarea statutului de toleranță (deci excluderea violentă de la administrarea treburilor publice) al poporului român și confesiunii ortodoxe.

Anexarea principatului transilvan de Imperiul Habsburgic în 1699 a determinat schimbări majore în situația legală a românilor. Pe de o parte, un segment al lor a fost „unit” religios cu Roma papală – majoritatea rămânând însă ortodoxă (1701) –, ceea ce, pe lângă intenția de dezbinare urmărită de inițiatori, a avut și rezultatul pozitiv al formării rapide a unei elite intelectuale românești, cu rol extraordinar în întregul spațiu românesc. Pe de altă parte, zoriile modernității, care au mijit în secolul „luminilor”, s-au făcut simțite și în această provincie românească. Prin greutatea ei demografică a făcut Viena in-

teresată în utilizarea majorității românești ca o contrapondere la aristocrația ungară turbulentă și care urmărea secesiunea de imperiu. Formarea regimentelor grănicerești în ținuturile apropiate de Carpați, de la ocinile bucovinene până la întâlnirea la sud a munților cu Dunărea – trei regimente românești, la Năsăud, Făgăraș și Caransebeș, precum și unul de husari româno-maghiar la cotul ardelenesc al Vrancei –, a fost un impuls eficient pentru ridicarea așezărilor românești din aceste zone la o organizare și prosperitate economică fără precedent și la constituirea unor generații succesive de comandanți militari de diverse trepte, care în secolul următor vor furniza armatei habsburgice inclusiv generali. Cumulate, efectele formării unei elite intelectuale – „Școala Ardeleană” a cultivat de la început energizarea identității naționale întemeiate pe originea daco-romană și persistența românilor pe acest teritoriu, precum și pe preponderența numerică – și a uneia militare, pe toate treptele ierarhiei, a făcut ca la 1848 – 1849 elita ardeleană să fie, comparativ, deosebită, ca resurse, număr și capacitate de acțiune, de cea din principatele extracarpatiche.

Întâi de toate, ea era rezultată dintr-o evoluție proprie, selecția făcându-se pe merit din masele de țărani, pe parcursul a aproape 150 de ani, și nu o expresie a proprietății asupra pământului, transmisă din generație în generație, ca în Moldova și Muntenia. Copiii țăranilor trimiși să studieze la școlile înalte de la Roma și Viena încă de la începutul secolului XVIII, reînțorși acasă, nu numai că au organizat și consolidat treptat o rețea

educativă performantă, ceea ce a sporit rapid numărul celor cu stare și domiciliu de avans social prin îndeletniciri non-agricole, așadar dezvoltarea unei burghezii naționale. Dar, concomitent, vârfurile „Școlii Ardelene”, prin operele lor istorice sau literare, au consolidat în modernitate identitatea națională evidențiată până atunci prioritar lingvistic și religios. A fost o evoluție concomitentă cu procesul similar dezvoltat în țările extracarpatiche, unde un Dimitrie Cantemir scria și publica veritabile tratate de istorie românească, fiind un exemplu pentru cărturarii ardeleni; Miron Costin, înalt dregător moldovean, dezvoltă cu măiestrie limba națională, iar traducerea și publicarea Bibliei de la 1688 la București, prin strădanie intelectuală din toate provinciile, clădeau piloni identitari rămași până azi valabili.

Așadar, elita transilvană era rezultatul unui proces de auto-formare și evoluție în competiție puternică cu un mediu ostil – aristocrația maghiară și patriciatul săsesc, care țineau păstrarea supremației în stat, cu sfidarea majorității românești –, ceea ce a făcut-o și mai conștientă de drepturile sale și de imperativul luptei pentru împlinirea lor. Spre deosebire de elita moldo-valahă, care nu avea o concurență internă – toate dregătoriile statului fiind ocupate de rangurile ierarhiei autohtone, doar afluxul grecesc fiind o amenințare, mai ales în perioada fanariotă, dar care fusese depășită –, cea transilvană era în menghina unui cuplu ostil de forțe, interne (minoritarii) și externe (ungaro-habsburgice).

(Continuare în p. 63)

Am oprit povestea noastră în numărul trecut la momentul când mama lui Roy Redgrave reușea să plece cu un vapor din Constanța.

ROMÂNUL REDGRAVE

*Roy Redgrave
la sosirea
în Hong Kong*

LIA BRAD CHISACOF

● Am scăpat de germani, dar fiarele venite în locul lor s-ar putea să nu mai plece vreodată
● Guvernul britanic i-a dăruit un costum, o pălărie și o pelerină ● Își revede părinții și surorile după șase ani ● Mândru de moștenirea românească ● Nu va mai găsi niciodată un loc minunat cum fusese Doftana ● Ofițer de informații ● A învățat rugby în România ● Îi apare poza în ziarele din Berlin alături de nudul verișoarei din „Blow up” ● O ultimă vizită în România

Părinții reușesc să se reunească la Cairo, în martie 1941. După nici o săptămână, tatăl este numit căpitan în Artileria Regală și pleacă pe Nil, în Sudan, ca ofițer de legătură cu Forțele Armate Libere ale Franței. Mama își găsește un post la Ambasada britanică de la Cairo. Veștile de acasă nu sunt prea rele. Prietena, soția generalului german, le trimitea fetițelor Redgrave cutii de bomboane de la Capșa! Până la urmă, copilele sunt recuperate de părinți, petrec un timp cu mama lor în Africa de Sud, în 1944 ajung la Cairo. Tatăl lor este trimis în Italia.

Mama primea din țară o scrisoare: „Micheline, țin minte de la mine: om fi scăpat noi de les sales Boches [mizerabilii germani], care au luat cu ei jumătate de țară, dar ar trebui să ne temem mult mai tare de fiarele care au venit în locul lor și care s-ar putea să nu mai plece niciodată”.

Pasiunea pentru jocul de rugby a căpătat-o în România

Tatăl își dorea mult să revină în România, în casa pe care o construise. Primește o misiune să revină în România ca să verifice listele cu români care dăduseră ajutor prizonierilor britanici pentru ca aceștia să fie răsplătiți. A fost amânat, apoi întors de la graniță, probabil pentru că soția sa avusese legături cu familia Antonescu. Întors la Bari, tatăl nota: „Ce mai călătorie, ce eșec! Ce dezamăgit sunt. Biata mama. La dracu cu războiul ăsta. Dracu să-i ia pe ruși! Cât urâsc Bari!“.

Mult timp nu i-a spus soției că nu se vor mai putea întoarce în România niciodată. S-au dus în Anglia, fără pe care o vizitaseră doar de două ori începând cu 1921 și pe care o cunoșteau prea puțin. Tatăl avea 48 de ani, nu avea bani, nu avea casă. A primit de la Guvernul britanic un costum maro, o pălărie gri și o pelerină. Bogatul tată vitreg i-a făcut rost de o locuință.

Tânărul Roy se înscrie voluntar în armata britanică în 1943, la „albaștri“, Garda Regală Călare. Trece prin Școala

militară de la Sandhurst, pe care o absolvă chiar de ziua lui (împlinea 19 ani). În câteva zile era numit în Regimentul Regal de Cavalerie, apoi într-o divizie de tancuri. Primea corespondență de la mama lui în modul următor: scrisorile erau scrise într-o formă specială pentru a fi trimise cu avionul, apoi trecute pe microfilm, expediate în Anglia, dezvoltate și puse la poștă.

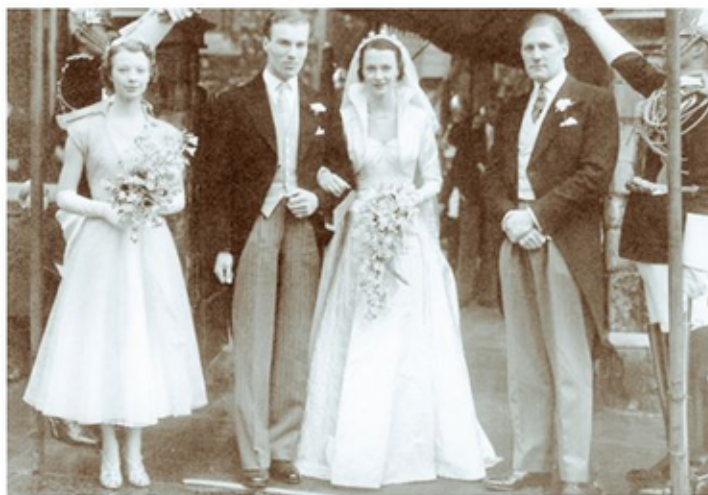
Pleacă spre Oostende, de curând eliberat de patru ani de

ocupație germană. Trece prin Ghent, Brabantul de Nord. La Zevenbergen are în subordine și luptători olandezi din Rezistență. Trec Rinul în Germania pe un pod plutitor, dau lupte și sunt aproape de lagărul de la Belsen. La 30 aprilie 1945 Redgrave nu știa cum merge războiul în afara zonei în care se afla. Înaintând spre nord, întâlnește soldați britanici eliberați din prizonieratul german. Este rănit, tatăl său primește cu întârziere vestea, din fericire e o rană ușoară.

Își revede după șase ani de despărțire părinții și surorile, la câteva luni după terminarea războiului, când se înscrie la un curs de cercetare, în Dorset. Făcuse o tentativă de a se angaja la Foreign Office, dar condiția ar fi fost să se întoarcă la colegiu ca să învețe greacă și latină. Efectul reverberării familiale este că membrii familiei constată că de mult se schimbaseră fiecare. Bunica maternă ca și grosul averii rămăseseră în România.

Roy înțelegea că nu va mai avea niciodată un loc minunat

În ziua căsătoriei

Fotografie din 1956. În rândul din spate, Roy între socru și tată; soția cu fiul Alexander în brațe, între bunica ei și bunica lui Roy, căsătorită Capșa; în rândul din față mama lui Roy și mama soției

în care să se simtă bine, așa cum se simțise odinioară la Doftana. Mai înțelegea în gândurile sale ascunse că trebuia să fie mândru, nu stingherit de moștenirea românească. Militarii daci ajutaseră doar la apărarea Britaniei romane de invazia picților și a scoților.

După trei zile de la reuniunea de familie, Roy a plecat spre Germania împărțită între învingătorii din război, unde are experiența delimitării zonelor militare și a încercărilor sovietice de încălcare a înțelegerilor. Redgrave era interesat de tot ce se întâmpla în zona sovietică. În 1947 se mai putea încă trece dintr-o zonă în alta. Războiul Rece era în pregătire, nu începuse încă. Asistă la stabilizarea mărcii germane, care însemna topirea averilor făcute din penibila speculă de după război. Uniunea Sovietică a folosit prilejul spre a ieși din Comisia de

Control Aliat pentru Germania și din Comandatura Aliată. Berlinul era complet izolat, începuse blocada. Aliații au realizat un pod aerian spre zona britanică. S-au stabilit culoare aeriene bine delimitate pentru aliați și pentru sovietici. Pericolul sovietic și atitudinea agresivă a sovieticilor îi făceau pe aliați să fie mai uniți. Procesul formării instituțiilor din Germania ocupată de sovietici era în curs, dar cei mai mulți germani încercau să treacă în zona vestică.

Viața lui Roy era plină de pericole. E numit ofițer de informații cu gradul de căpitan. Avea să aibă colaboratori ruși albi și să fie martorul expulzării din zona sovietică nu numai a celor de origine germană, ci și a unor francezi din România (din Banat). Roy face parte din comisia de interogare a unui englez trecut de partea rușilor, care nu dorea să

se întoarcă în Anglia. A fost avertizat că sovieticii nu au respect pentru dezertori, că faptul că își asumase un furt nu îi aducea niciun avantaj și să nu aștepte ajutor diplomatic în viitor. Omul avea să își ceară repatrierea peste 23 de ani.

Roy juca rugby, sport deprins în România, singura țară din Estul Europei în care sportul acesta englezesc era practicat.

Astat șapte ani în Germania. Se gândea la soarta oamenilor din Estul Europei, la tragicele consecințe ale acordului de la Ialta. Sora sa Ioana a vizitat România ca membră a anturajului magnatului de presă Lordul Thomson of Fleet. S-a întors cu povestea unui episod dintre Ana Pauker și unul dintre miniștrii acesteia, probabil Romulus Zăroni, deși e numit Dimitri, căruia Ana îi cerea să se spele pe picioare, care îi miroseau urât...

Trăia încă unchiul lui Roy, George Capșa, care locuia în grajdul casei sale din Calea Victoriei, unde nu avea decât apă rece și unde împărțea o sobă cu alte trei familii. Încercarea doamnei Redgrave, mama lui Roy, de a-i trimite fratelui un palton s-a soldat cu un eșec, generalul în rezervă nefiind primit (sau neîndrăznind să se ducă) la Athenée Palace, unde îl aștepta cel care îi aducea pachetul din Anglia.

Bunica Capșa a reușit până la urmă să ajungă în Anglia. La venirea ei acolo era prima dată, în 1952, când familia se reunea în formație completă, după 13 ani. În 1946 bunica fusese obligată să doneze casa de la Doftana, din care mobila fusese trimisă la un muzeu din Ploiești.

În 1953 Roy se căsătorește,

În Berlin, întâmpinându-l
pe președintele Germaniei Federale, Walter Scheel

și, tot atunci, la încoronarea reginei Elisabeta II a Angliei, răspundea de efectivul de cai din Hyde Park. Gândul lui Roy era din nou la brava lui Românie, care, la 100 de ani de la Unirea Munteniei cu Moldova, își vedea „aspirațiile și realizările prăbușite“.

Preferând o viață mai activă decât cea de conțopist pe lângă Trupele de Cavalerie, slujbă până la care trebuia să facă o navetă chinuitoare, Redgrave cere să fie trimis în Cipru. În 1956, Cipru se afla în plin proces de cucerire a independenței de sub britanici. Misiunea lui Redgrave consta în deșurarea și evitarea loviturilor gherilei locale. În timpul șederii în Cipru are o vedenie. Îi apare sora sa Mary Maud, trăitoare în Anglia. Sora îi murea exact atunci, la numai 28 de ani. Cu el în Cipru se mai aflau alți doi români: nepotul Marthei Bibescu John Ghika (Comănești), din Garda Irlandeză, și Guy Ellerington, din Garda de Grenadierii.

Talentul pentru teatru al lui Redgrave nu a fost ceva definitiv, dar s-a manifestat totuși în câteva rânduri, în spectacolele de pantomimă date de Crăciun în cadrul misiunilor militare la care participa. El nu vedea în aceste manifestări, comparabile cu brigăzile artistice care se purtau prin părțile noastre, vreun atac la persoană, ci doar critici abil deghizate la adresa sistemului. Textul jucat pe când se afla în Germania se intitula *Robin Hood: Poveste îngrozitoare despre lupta șerifului din Wittingen de care nouă, haiducilor din pădurea Shoneword, puțin ne pasă*. În Cipru pantomima se chema *Păziți-vă spatele*. Pe fundalul scenei se afla un panou pe care scria: „S-a întâmplat și altă dată“, iar actorii erau îmbrăcați în cruciați din castelul St. Hilarion, care duceau pietriș spre Kyrenia. Totul pe fundalul unui cântec popular: „Nu ne mai trebuie casa asta veche“. Aluzia la părăsirea coloniei britanice Cipru era străvezie.

Într-o combinație de umor și poate indiferență față de complicata problemă a Ciprului, caporalii cântau cu referire la episcopul Makarios: „Unde va fi următoarea bombă cu ceas a episcopului?“

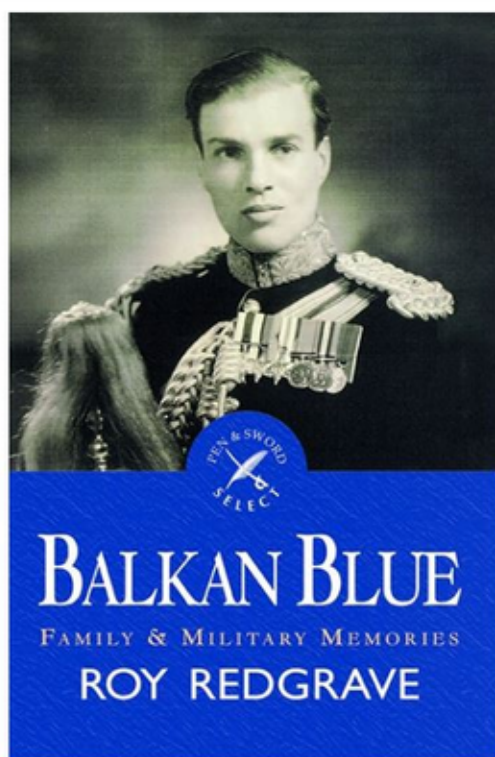
I se propune o a doua misiune în Cipru, pe care o refuză.

În 1960, ajuns maior, este trimis asistent la cartierul General Suprem al Forțelor Aliate din Europa, aflat atunci la Versailles. La sfârșitul misiunii asistă la un spectacol de operă la Paris dat de generalul de Gaulle în onoarea șahului Iranului.

În 1962 a fost numit comandant al Regimentului de Cavalerie al Casei Regale, iar în 1964 comandant al Gărzii Regale Călare. În 1973 este ales spre a urma cursurile Colegiului Național de Apărare al Canadei. Merge în Israel, unde o întâlnește pe Golda Meir, apoi într-o delegație a Colegiului Național de Apărare al Canadei la București. La recepția de la Athenée Palace, șeful Marelui Stat Major al Armatei Române, generalul Ion Gheorghe, descris de Redgrave ca distins, îl întreabă dacă e adevărat că s-a născut în România. Răspunsul a fost: chiar în acest hotel la etajul doi, camera de pe colț. Generalul, surprins, a exclamat: „Vai di mine!“. Subordonații lui nu își făcuseră treaba cum trebuie, comenta Redgrave.

În 1975, Redgrave avea să primească o misiune foarte importantă, cea de comandant al Sectorului Britanic din Berlin. Poza îi apărea în presa berlineză alături de nudul verișoarei sale Vanessa Redgrave, desprins din celebrul film *Blow up*.

În 1978 devenea comandantul

trupelor britanice din Hong Kong. Cu amintirea navetei făcute cu Orient Express, în copilărie, Redgrave sugera Ministerului Apărării al Marii Britanii că ar putea ajunge acolo cu Transiberianul. I s-a explicat că nu se poate și că singura soluție e un zbor de 26 de ore până la destinație. Rolul său în frumosul Hong Kong, unul dintre cele mai populate teritorii ale pământului, cu până la 24.000 de locuitori pe km², era să îl consilieze pe guvernatorul britanic în problemele de securitate. Garnizoana era compusă din cinci nave de patrulare ale Marinei Regale britanice, trei nave ale unităților Gurka și o unitate de infanterie, pionieri, transmisiuni și transport, o escadrilă de elicoptere și una de elicoptere ale Cercetașilor Înarmați. Personalul de serviciu

era foarte amabil, iar umiditatea de 96% îl făcea să nu regrete că nu și-a adus colecția de timbre. Costul vieții era foarte ridicat, dar solda era pe măsură.

Părea că principala misiune în Hong Kong a generalului consta în respingerea imigranților ilegali, veniți cu sutele de mii. Misiunea era foarte diferită de Berlin, unde imigranții erau rari, fiind „trăși” în mod criminal înainte să ajungă să treacă granița. Primea amenințări cu moartea de la o organizație a chinezilor din străinătate. Își vizitează fiul la Seattle, în Statele Unite, și se duce și în Canada vecină, unde ministru de Externe era o doamnă, veche cunoștință de la Colegiul de Apărare. Doamna îi promite să accepte refugiați vietnamezi.

La întoarcerea în Hong

Kong este anunțat că a primit înalta distincție Knight Commander of the Most Excellent Order of the British Empire (KBE), în grad de Knight Commander, și devine Sir Roy Redgrave.

Doi ani mai târziu, în 1980, cariera acestui brav militar, ajuns general, se încheie. Face călătorii de rămas bun în Brunei, Fiji, Noua Zeelandă și Australia, precum și o vizită incognito în Macao.

În toamna anului 1999, cu auzul extrem de slăbit, Roy se decide să facă o ultimă călătorie în țara sa natală, România, împreună cu Ioana, sora rămasă în viață. Casa de la Doftana fusese transformată în tabără de copii și era prost întreținută.

Deși preluat de lanțul Hilton, Athene Palace, unde văzuse în lux lumina zilei, își mai păstra firma inițială deasupra intrării. Capșa era în refacere. La Muzeul Cotroceni revede pianul pe care cântase mama lui în 1918. Citește cu mare plăcere numele bunicului Capșa pe Statuia Aviatorilor. Chiar înainte de plecare se duce la țară, unde oamenii mai poartă încă straie tradiționale, cosesc și se aude chiar și un fluier. Revenirea la tărâmul copilăriei, ca și întreaga viață au fost o reușită.

În 2011 Redgrave se stinge din viață.

De unde au reieșit toate aceste detalii, toată această bogată poveste? Din chiar cartea autobiografică a generalului în retragere Sir Roy Redgrave, intitulată sugestiv *Balkan Blue*, ceea ce în traducere ar însemna „Tristețe balcanică”, publicată în anul 2000, la Londra, de Editura Leo Cooper. ■

CONTESSA CASTIGLIONE O SPIOANĂ FRUMOASĂ ȘI EFICIENTĂ

FLORENTINA DOLGHIN

„Italia este doar o denumire geografică“, scria cu dispreț prințul Klemens von Metternich – au trecut 250 de ani de la nașterea sa –, într-o scrisoare din 6 august 1847 adresată contelui Apponyi, ambasadorul Austriei la Paris. De fapt, diplomatul folosisese deja expresia cu patru zile în urmă, într-un memorandum adresat cancelariilor diplomatice europene. Se repeta. Cert este că Viena nu avea deloc de gând atunci să renunțe la suveranitatea și la influența ei asupra unei mari părți din nordul Peninsulei Italice și cu atât mai puțin să aprobe unificarea statelor italiene.

Câteva insurecții naționale – din 1820 (în Neapole, condusă de generalul Forestano Pepe), din 1831 (în Parma, Toscana, Modena, Statul Papal) și din 1848 (în Palermo, Veneția, Piemont) – eșuaseră, înfrânte de trupele austriece. Dar, sub impulsul lui Victor Emmanuel II, rege piemontez din 1849, devenit și primul rege al Italiei unite, și al ministrului său Camillo Cavour, un abil diplomat „urzitor“, Piemontul, cu capitala la Torino, se va face campionul unității italiene, ce se va încheia în 1871.

*Una dintre
sutele de fotografii făcute
de Pierre-Louis Pierson
contesei,
inventivă în căutarea
unor poziții artistice
cât mai enigmatice*

Sătui de dominația austriacă, italienii au îmbrățișat de la început expresia atribuită lui Cavour: „Italia fara da se“ (Italia se va făuri singură). Totuși, pentru a scăpa de austriece, Torino avea nevoie de sprijin, de prieteni, mai ales de bunăvoința împăratului Napoleon III al francezilor, fost prieten al cărvunariilor, al celor care luptau pentru independența și unificarea statelor italiene. Cavour se temea ca Giuseppe Garibaldi (*Magazin istoric*, nr. 10/1982, 9/1995), în urma acțiunilor lui revoluționare din fruntea „Celor 1.000“, a „Cămășilor roșii“, cu spiritul lui de aventurier, să nu intenționeze să instaleze

republica. Italia trebuia eliberată de austrieci, trebuia unită, din nord, de la poalele Alpiilor, până în sud, la Adriatică, dar trebuia să fie neapărat regat. Numai împăratul Franței, ca arbitru necontestat al politicii italiene, putea constitui o garanție pentru acest deziderat. Piemontul avea nevoie de aprobarea sau măcar neutralitatea lui. El, Napoleon III, trebuia cucerit.

CURIERUL DE TOTALĂ ÎNCREDERE

Și-atunci ministrul de Externe Camillo Benso conte de Cavour și-a amintit că are... o verișoară: contesa Virginia Castiglione (Oldoini), care la 16 ani era considerată cea mai frumoasă femeie din secolul ei. Ea trebuie „să-l sensibilizeze” pe împăratul Franței față de cauza

*Ministrul de Externe
Camillo Cavour,
la care ajungeau rapoartele
Virginiei*

Tot ea, într-o imagine din 1863, intitulată de Pierson „Elvira. În evantai” (din colecțiile Metropolitan Museum of Art, New York)

italiană. Iar Virginia sau Nicchia, cum îi spune familia, este mânăsată de același sentiment patriotic ca și regele, ca și ministrul.

Unica fiică a marchizului Filippo Oldoini Rapallini, ambasador al Italiei la Lisabona, s-a născut la Florența în martie 1837 și a primit o educație tipică micii nobilimi piemonteze: limbi străine, engleză și franceză, dans, muzică. La 9 ianuarie 1854, când s-a căsătorit cu Francesco Verasis de Castiglione, un bărbat cu 11 ani mai mare decât ea, aflat la al doilea mariaj, „Perla Italiei”, cum fusese supranumită, mergea pe 17 ani. În primăvara anului următor celor doi li se naște un fiu, Giorgio, ceea ce nu va atenua deloc tensiunile dintre mult prea rezervatul și veșnic ocupatul Francesco și cochetă, capricioasă și frivolă Virginia.

Convocată la palatul din Torino de regele Victor Emmanuel II și de Cavour, Nicchia acceptă înalta misiune cu în-cântare. Îi place politica. Iar regele o place nespuse pe ea. „Trebuie să reușești, verișoară, îi spune Cavour, prin toate mijloacele care îți fac plăcere, dar trebuie să reușești”. Nicchia

primește un cifru secret de care urma să se folosească în corespondența sa cu ministrul și începe să-și țeară cu răbdare cariera de spioană. Prima mișcare este să plece la Paris, în decembrie 1855, însoțită de soț și de băiețelul de numai câteva luni, apoi să aibă în vedere că împăratul este un bărbat de 47 de ani, căsătorit de curând cu frumoasa împărăteasă Eugenia, pe care el și-a ales-o, din iubire. Exact așa cum îi jurase mamei

lui, cu câteva zile înainte ca ea să moară, că nu va face un mariaj decât ascultându-și inima. Ce-i drept, există și o anume Harriet Howard (*Magazin istoric*, nr. 8/1993), metresa cvasioficială a împăratului, dar ea aparține perioadei anterioare căsătoriei; cazul „s-a prescris”.

Cum la vremea aceea splendoarea, puterea și gloria Franței se reflectau în recepțiile și serbările de la Curte, contesa de Castiglione îi va fi prezentată lui Napoleon III la un bal. Este 9 ianuarie 1856. Împărăteasa Eugenia lipsește, era însărcinată în ultimele luni cu viitorul prinț imperial, Ludovic Napoleon, ce se va naște la 16 martie. Iar împăratul o invită la dans pe tână florentină, diplomata oficioasă, fascinat de frumusețea ei și fără a avea nici cea mai mică bănuială că „splendoarea” era în misiune. Misterioasa italiancă poartă o superbă rochie de mătase albastră, care face ape-ape, dar impresionează mai ales prin ochii albaștri, părul ondulat și talia de viespe.

Evident, prezența și imaginea ei sunt atent orchestrate de cine a trimis-o. Curând, tot Parisul

*Victor Emmanuel II
va fi rege al Italiei
din 1861 până la moartea sa,
în 1878*

fi este la picioare. Vor urma întâlniri dese, tot mai dese între cei doi, Curtea înregistrând multe dintre ele, probabil și împărăteasa, dar ea tolerează aventurile soțului, îi autorizează fanteziile, căpătând ascendență asupra lui și sporindu-și influența în luarea deciziilor de politică externă. Nici contele Castiglione nu vede și nu aude nimic. Ba, mai mult, face uneori muncă de curierat între Paris și Torino, cu rapoartele soției către contele Cavour. Cei doi îndrăgostiți au, așadar, libertate de mișcare.

NAPOLÉON III RĂSPUNDE

Misiunea italienei pe lângă Majestatea Sa începe să dea roade. Nicchia îl roagă pe împărat să impună Europei prezența contelui Cavour la Congresul de Pace de la Paris, din același an, 1856, care pune capăt Războiului Crimeii. „Piemontul a luat parte la război, Sire. Are deci dreptul să-și trimită un reprezentant acolo unde se pregătește tratatul de pace“,

rostește ea cât de persuasiv poate. Piemontul participase, într-adevăr, la conflict, alături de Franța, Anglia și Imperiul Otoman și... va participa și Cavour la Congres, beneficiind de marele avantaj de a expune problema italiană în fața reprezentanților Europei și ai Austriei. Nicchia primește felicitări de la Cavour pentru iscusința ei.

Adulterul imperial îi aduce vanitoasei contese – foarte mândră de rolul ei politic ocult, jucat cu mare artă –, pe lângă dragostea unui suveran, sedus

*Un cuplu întemeiat pe iubire
și pe toleranță, vecin
cu indiferență:
împărăteasa Eugenia...*

de zvăpăielile și inteligența ei, și intrarea în cercuri înalte. Tânăra face vizite și este primită cu condescendență de regina Augusta a Prusiei, de Otto von Bismarck, de Adolphe Thiers, viitorul președinte al republicii. Are o ascuțită prezență de spirit, dar este un pic prea sigură pe farmecul ei. Într-o seară întârzie zdravăn la un bal de la Palais Royal, făcându-l pe Napoleon să-și lungească gâtul multă vreme în așteptarea ei. În fine, când acesta, însoțit de

împărăteasă, părăsind sala, se ciocnește în ușă de contesă și îi adresează cuvintele: „Cam târziu, doamnă“, el are parte de o replică deplasată: „Dv., Sire, sunteți cel care plecați prea devreme“, urmată de o reverență savant studiată, care îl lasă fără grai pe suveran, aflat încă sub vraja spontaneității ei de nerezistat.

La 21 iulie 1858 are loc la Plombières întrevederea hotărâtoare dintre Cavour și Napoleon, aflat, ca de obicei, fie în Vosges, fie la Vichy, la cură, pentru a-și îngriji reumatismele și guta. Cavour îl întâlnește într-un incognito perfect. Se întrețin timp de șapte ore, fără martori, Cavour pledând cauza italiană. Ministrul piemontez obține noi făgăduieli. Alexandre Walewski, ministrul Afacerilor Externe francez, nu este la curent cu această întâlnire. Contesa da. Ea a fost rugată de la Torino cu insistență să facă uz de întreaga influență pentru a-l hotărî, în sfârșit, pe împărat să ia decizia de a ataca Austria.

Acolo, la Plombières, Franța se obligă să acorde sprijin

... și împăratul Napoleon III

*Alte trei imagini ale contesei,
semnate de același
Pierre-Louis Pierson:
cu o rochie impresionantă
și o coafură asortată...*

Piemontului, iar la 10 decembrie 1858 se încheie tratatul de alianță franco-piemontez împotriva Austriei. Dar se mai scurg câteva luni, până când, la 3 mai 1859, Guvernul francez declară război Austriei. Pe zidurile Parisului este afișată o proclamație a lui Napoleon III: „Austria a împins lucrurile atât de departe, încât va trebui sau să domine ea până în Alpi, sau să fie liberă Italia până la Adriatică”. În aceeași lună, mai, Napoleon trece Alpii în fruntea oștirilor sale. Urmează victoriile franco-piemonteze asupra austriecilor de la Turbigo, Montebello, Magenta, Solferino.

Prin armistițiul franco-austriac de la Villafranca, Franța obține Lombardia, pe care o cedează Piemontului. Napoleon este considerat un fel de părinte al Italiei, iar favorita lui privită ca o eroină. Când, la 14 august 1859, armata franceză din Italia se înapoiază triumfătoare la Paris și oamenii se îmbrățișează în culmea bucuriei, Nicchia își primește și ea omagiile cuvenite de la Torino.

Despre relația Napoleon III – contesa Castiglione se spune că anii ei pasionali au fost numai doi – trei. Următorii, doar prelungiri ale unui puseu amoros. Nimic neobișnuit pentru împărat. Contesa Walewska aștepta la rând. Oricum, pe parcursul lor au intervenit convulsii. În noaptea de 5 spre 6 aprilie 1857, când iese de la Nicchia, îndreptându-se spre trăsura, suveranul este victima unui atentat. Scapă teafăr, dar identitatea agresorilor, naționaliști italieni, reprezintă, indirect, și o acuză adusă contesei. Deși ea este nevinovată. Apoi, în ianuarie 1858, are loc un nou atentat asupra monarhului francez, eșuat, dar comis tot de un italian, Felice Orsini, care în martie același an este executat. Sub influența consilierilor săi, monarhul francez se decide să

o expulzeze pe contesă oficial acasă, în Italia. Ea este condusă la frontieră cu toate onorurile.

FRUMUSEȚEA ÎN DECLIN ADUCE DURERE

Dar nu trece mult timp și Virginia Castiglione reapare la Paris. Iar Napoleon nu are inimă să o respingă. Aventuriera, spioana

*...și în nepărsitul
până la final doliu,
atunci când viața
nu i-a mai oferit plăceri*

izgonită redevine favorită, fiind prezentă la balurile Curții de la Tuileries. Cât a stat acasă, Nicchia s-a informat permanent ce se întâmplă la Paris, din ziarele italiene și corespondența lui Cavour, așa încât își poate lesne reintra în rolul ce servește mânășă insațiabilei ei vanități. Nu mult mai târziu însă Napoleon nu mai este la fel de venerat de italieni. Entuziasmul victoriilor asupra austriecilor se spulberă. În martie 1860 Parisul își ia partea leului: prin Tratatul franco-piemontez de la Torino: Nisa și Savoia trec în stăpânirea Franței.

În timp, se instalează răceala între împărat, tot mai bolnav, și

*... pe canapea
încă adorând
oglinzile
(pe care
ulterior
le-a drapat
în negru),...*

*Iunie 1859.
În bătălia
de la Solferino
contra austrieilor,
o victorie
franco-sardă,
Napoleon III
a condus
armata franceză
(pictură,
din același an,
de Adolf Yvonne)*

italiancă. Napoleon dă semne de plictiseală, își mai rărește vizitele la casa pariziană pe care i-a pus-o la dispoziție metresei-diplomat, în Rue St. Pierre. Ce face contesa? Este încă o femeie foarte tânără și foarte frumoasă. În suferința ei, se concentrează asupra sieși. Descoperă noua artă, fotografia, respectiv atelierul lui Pierre-Louis Pierson, fotograf al Curții, căruia îi pozează frenetic, deghizată, în costume extravagante – are o garderobă imensă! –, avangardiste, șocante pentru epocă, în decoruri crepusculare (regia îi aparține), în jocuri de oglinzi învăluite în accesorii negre: peste 450 de portrete! Narcisistă fiind, într-o zi îl întreabă pe Pierson: „Sunteți conștient ce dar v-a hărăzit Dumnezeu făcându-vă colaboratorul celei mai frumoase creaturi de la începuturile lu-

mii?” Arta ei este un fel de inaugurare a fotografiei de modă de mai târziu.

Din 1866, când fiul ei moare în Argentina, la Buenos Aires, de variolă, la numai 11 ani, ea având atunci 29, vestimentar Virginia Castiglione nu mai părăsește culoarea neagră, culoarea văduvici. Soțul, care a părăsit-o prin divorț, se stinge în 1867. Contesa iese numai noaptea din apartamentul ei aflat în Piața Vendôme, pentru a-și plimba câinii, pe care îi iubește pătimăș, și pentru a nu fi recunoscută, dar în fața aparatului de fotografiat, lipsită de inhibiții, are fel și fel de îndrăzneli. Până în 1880, când pune stop colaborării cu Pierson. Nu-i place cum îmbătrânește, nu-i place să-și vadă chipul devastat în oglinzi, pe care le acoperă în toată casa. Trăiește, de fapt, de la 30 de ani, numai din amintiri.

*Marea actriță
franceză
Jeanne Moreau
(1928 – 2017),
în rolul
contesei
italiene
patriote*

Pe fondul războiului franco-prusian, în urma bătăliei de la Sedan, în septembrie 1870 Napoleon capitulează, în Franța se proclamă republica, a treia, Parisul este asediat, se instaurează Comuna din Paris, Napoleon moare și el în 1873, dar toate aceste evenimente, plus altele, de până în noiembrie 1899, când Nicchia va muri de o hemoragie cerebrală, la 62 de ani, singură, nu mai au nicio rezonanță în biografia ei. Suportă greu să-și vadă frumusețea de odinioară în declin, instalarea bătrâneții cu beteșugurile ei și ignorarea de către contemporani. Pe cine mai interesează devoțiunea Virginiei Castiglione pentru eliberarea Italiei de austrieci? Pe final are totuși un mare și constant admirator, un dandy, Robert de Montesquiou, prieten cu Marcel Proust, care în 1913 îi va publica o biografie, *La Divine Comtesse*.

Acasă, la Florența, Nicchia nu se întoarce. Cere să fie înhumată la Paris, în cimitirul Père-Lachaise. La centenarul morții ei, în noiembrie 1999, mormântul, multă vreme abandonat, i-a fost restaurat de o fundație italiană, adăugându-i o nouă placă funerară.

Cinematografia franceză i-a consacrat acestei femei cinci filme, în cel din 2006, lung de 180 minute, fiind interpretată de Jeanne Moreau. Istoricii Jean Tulard și Alain Decaux i-au dedicat volume, iar Pierre La Mazière un mic roman. În anul 2000 sutele de portrete ale contesei au fost expuse la Metropolitan Museum din New York și la Muzeul Orsay din Paris.

Dar cine poate ști care a fost cu adevărat contribuția acestei femei la eliberarea și unificarea Italiei? ■

O HARTĂ A PRINCIPATELOR UNITE DEDICATĂ DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA

ALEXANDRU-IONUȚ CRUCERU

Dintre numeroasele hărți de valoare păstrate la Cabinetul de Hărți al Bibliotecii Academiei Române, adesea pe nedrept trecute cu vederea, se remarcă și cea intitulată *Charta Principatelor Unite ale Romaniei*, cu circumvecinele terrei Banatul, Transilvania, Bucovina și Bassarabia redigiata după cele mai sigure isvore și dedicată In'alțimei Sale Alessandru Ioan 1 primul Domnu alu Romaniei, elaborată de Gheorghe Filipescu-Dubău și litografiată de Anton Parteni-Antoninu la Iași, în anul 1860 (disponibilă la coatele: H. I. 353; S. 14; H. II. 1664).

Cu toate că nu constituie în totalitate o producție originală, harta este de interes datorită bogăției de informații pe care autorul său, ca inginer al direcțiunii statistice și șef al biroului de cadastru din Iași, a știut să o sintetizeze și să o expună într-o manieră optimă. Spunem că harta nu este „în totalitate” originală întrucât conținutul ei se întemeiază, cum era firesc, pe alte materiale cartografice anterioare, socotite printre cele mai bune la timpul respectiv.

Nu se poate preciza cu exactitate care au fost în viziunea slugerului inginer Filipescu-Dubău „cele mai sigure isvore”. Una dintre sursele de inspirație a fost *Harta generală a Moldovei*, publicată chiar

de el în 1853, pe care a introdus-o într-o formă simplificată. Alt izvor de mână întâi pentru *Charta Principatelor Unite ale Romaniei* pare să fi fost celebra hartă a mareșalului Fligely, cuprinzând Oltenia și Muntenia, întocmită între anii 1855 – 1857, la solicitarea domnitorului Barbu Știrbei. Această ultimă ridicare topografică austriacă va fi și cea mai detaliată dintre toate ridicările străine care avuseseră loc pe teritoriul țării noastre, sprijinindu-se pe o rețea de triangulație. Acest lucru a avut implicații semnificative asupra cartografiei românești, aflate la început de drum, care din acel moment începe să se edifice pe principii științifice superioare. Cert este că prin activitatea sa,

admirabilul cartograf moldav se vedește un veritabil exponent și continuator al școlii cartografice austriece pe meleagurile noastre. Iar aceasta nu doar în planul cartografiei matematice, pe care o așază la loc de cinste (este de admirat inițiativa cartografului Gheorghe Filipescu-Dubău de a introduce pe hartă rețeaua rectangulară – caroiul), ci și din punct de vedere estetic, al stilului de reprezentare.

Harta Principatelor Unite continuă să reprezinte formele de relief în modul cel mai popular pe atunci, prin tehnica hașurilor, precum se observă și în hărțile amintite mai sus. Totuși, nu configurația formelor de relief pare să-l preocupe cel mai mult pe autor, ci elementele de planimetrie, respectiv: așezările omenesti (târgurile, satele, mănăstirile), drumurile importante, delimitarea și localizarea în spațiu a unităților administrativ teritoriale (districtele, raioanele, județele, plaiurile, plășile) etc. Nici măcar mica Insulă a Șerpilor din Marea Neagră nu este omisă.

De o utilitate sporită sunt cifrele care însoțesc numele așezărilor din Moldova și Țara Românească, însemnând numărul total al gospodăriilor. Nu sunt trecute cu vederea nici aspecte precum situația demografică, structura etnică a locuitorilor, venitul funciar după categoria proprietăților, comerțul și alte amănunte. De fapt, starea socială, economică, politică și administrativă, completată de numeroase date statistice, reprezintă esența și partea cea mai interesantă a acestei hărți. S-ar putea spune că *Charta Principatelor Unite ale Romaniei* oferă una dintre cele mai minuțioase imagini de ansamblu asupra spațiului românesc, pentru începutul epocii moderne.

Un motiv în plus pentru care harta Principatelor Unite a lui Filipescu-Dubău merită mai multă atenție ar fi acela că a fost oficial dedicată domnitorului Alexandru Ioan Cuza. În calitatea sa de militar, acesta cunoștea utilitatea și roadele cartografiei moderne, fapt pentru care, după dubla alegere ca domn al Moldovei și Țării Românești, petrecută la 5 și 24 ianuarie 1859, îl găsim implicându-se în dezvoltarea domeniului. Alexandru Ioan Cuza i-a cerut cartografului Carol Popp de Szathmári să întocmească o copie după harta mareșalului Fligely, prilej cu care a luat ființă *Charta Romaniei Meridionale* (1864).

Cât privește harta Principatelor Unite, pe care Filipescu-Dubău i-o dedică noului domnitor, aceasta pare să fi servit, nu în ultimul rând, ca instrument de propagandă politică. Este neîndoielnic faptul că harta consfințea noua realitate ivită în plan geopolitic, odată cu Unirea Principatelor. Însă prin ea răzbate și țelul următor sau proiectul de țară al tuturor românilor, și anume, unirea tuturor provinciilor istorice românești, care se va înfăptui abia la 1 Decembrie 1918. Astfel poate fi interpretată dorința cartografului moldav de a înfățișa legătura organică dintre teritoriile locuite de români: Principatele Unite, Banatul, Transilvania, Bucovina și Basarabia. Datorită complexității și aprecierii de care s-a bucurat, lucrarea a fost folosită în învățământul de toate gradele. *Charta Principatelor Unite ale Romaniei* a intrat și în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, în deceniul nouă al secolului al XIX-lea, fiind parte din moștenirea consistentă a episcopului bibliofil Melchisedec Ștefănescu. ■

CARUSO ÎN TRE LEGENDE ȘI REALITĂȚI

● 21 de copii ● Avea o singură cămașă ● După primul mare succes revine la hotel călare pe un măgar ● Șantajat de mafioți ● Doborât de o hemoragie ● Expus într-un sicriu de cristal

Admirându-și bustul

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Am cântat de când mă știu, din pură dragoste pentru muzică“ – mărturisea într-un interviu Enrico Caruso, poate cea mai cunoscută și admirată voce a tuturor timpurilor. „De-a lungul întregii mele cariere i-am ascultat pe cei mai mari tenori în nenumărate rânduri – declara unul dintre cei mai longevivi directori ai Metropolitan Opera din New York, Giulio Gatti-Casazza (1908 – 1935). Mulți dintre ei au fost artiști minunați și aveau voci extraor-

dinare. Dar, după părerea mea, niciunul nu a reușit să interpreteze vreun rol cu o asemenea consistență vocală și artistică precum Caruso“.

„Dumnezeiesc, de-a dreptul!“, se entuziasmase și Giacomo Puccini când l-a auzit dând o probă pentru rolul Rodolfo din „Boema“.

Viața sa, deși destul de scurtă (a decedat la doar 48 de ani), a fost una tumultuoasă și plină de pasiune, trăită cu maximă intensitate. Mereu în atenția presei și a publicului, odată ce a cunoscut succesul, Caruso s-a transformat într-unul dintre subiectele cele mai căutate ale începutului de veac XX: informații veridice, alături de bârfe, zvonuri sau povești inventate, toate au fost citite cu nesaț dintr-o parte într-alta a globului.

Un cămin modest, întreținut cu greu de Marcellino și Anna Caruso (născută Baldini), într-un Napoli de sfârșit de veac XIX, lovit de sărăcie și epidemii – aceasta a reprezentat

prima imagine despre lume a lui Enrico (născut la 25 februarie 1873). Inițial, părinții l-au botezat Errico, folosind dialectul napoletan. Unul dintre profesorii de școală, mai târziu, i-a sugerat

însă să și-l schimbe, folosind varianta italiană.

Între certurile părinților, cel mai adesea provocate de lipsa banilor, cu un tată alcoolic și violent, Enrico visa, cu ochii

Prima lui fotografie cunoscută

deschiși, la un alt fel de viață. Când, ani mai târziu, a încercat să-i povestească despre acei ani soției, americană, nu s-a putut abține să nu aducă și un... strop de senzational. Prea fuseseră unii banali și neinteresanti! „Mama a avut 21 de copii – mi-ar fi spus la un moment dat Enrico (mărturisirea în memorii soția, Dorothy Caruso) – 20 de băieți și o fată – prea mulți. Sunt băiatul numărul 19“. Cercetările ulterioare, în special cele întreprinse de unul dintre apropiații familiei, Guido D’Onofrio, dar și de biografii Pierre Key, Francis Robinson și Andrew Farkas, cât și de fiul tenorului, Enrico Caruso Jr., au demonstrat că, în realitate, familia Caruso a avut șapte copii, Enrico fiind al treilea născut, iar, dintre frați, doar trei au supraviețuit.

Copilăria, dar și primii ani de adolescență au fost măcinați de sărăcie. Inițial, pentru a aduce un venit în plus în casă, Enrico i s-a alăturat tatei, muncitor într-o turnătorie. Apoi, după ce i-a fost remarcată vocea, a început să cânte pe stradă sau prin cafelele. Dar banii veneau greu și dispăreau repede! Îi plăcea să-și

sărbătorească succesele – chiar și pe cele minore – cu prietenii, la un pahar de vin, înconjurat de femei frumoase. După cum își amintea un apropiat, după primul câștig mai serios, s-a întors la hotel doar în zori, mahmur, călărind un măgar...

Într-una dintre primele fotografii cunoscute ce-l înfățișează, realizată în Sicilia, în 1896, apare purtând numai o togă – confecționată cel mai probabil dintr-o cuvertură de pat! –, deoarece singura cămașă era dată la spălat.

Dar, odată cu gustul succesului, au început și veniturile să-i crească simțitor. Nu avea cum să uite anii grei din trecut, așa că Enrico, calculat, a început să pună deoparte. Investiții, conturi în bancă, obiecte de valoare...

A înțeles printre primii importanța înregistrărilor și viitorul succes al invenției gramofonului. La 11 aprilie 1902 a semnat cu *The Gramophone and Typewriter Company*, fondată în urmă cu doar patru ani, după care a făcut primele înregistrări într-o cameră la Grand Hotel din Milano, primind zece lire pentru

zece arii. În luna următoare, la debutul lui Caruso la Covent Garden, în „Rigoletto“ (alături de soprana australiană Nellie Melba), discurile s-au epuizat ca pâinea caldă.

Conform biografului Michael Scott, la finele Primului Război Mondial, în 1918, factura lui anuală pentru impozitul pe venit s-a ridicat la 154.000 de dolari (echivalentul astăzi a 3 milioane de dolari!).

Și banii nu veneau numai din reprezentațiile oficiale, la cele mai cunoscute opere din lume, ci și din concerte private. În 1920, într-o singură seară, a încasat 10.000 de dolari (aproximativ 130.000 astăzi) pentru câteva arii interpretate la un conac din Havana.

„Presa italiană publică de curând date mai precise asupra testamentului lui Caruso. Avea marelui cântăreț se afla, după moartea acestuia, parte în America, parte în Italia. Partea din America a averii se ridică la 50 de milioane de lire, în care avere sunt cuprinse, între altele: o prețioasă colecție de bronzuri din epoca Renaissance, obiecte de artă de email și porțelan, precum și o colecție de mărci poștale, evaluată de experți la 40.000 lire sterline. Numai tantiemele [comisioanele procentuale – *n. red.*], la care au dreptul moștenitorii lui Caruso de la fabricile de gramofone se ridică anual la o jumătate de milion de dolari“ (*Rampa*, 16 aprilie 1923). În prețuia morții, se estimează că averea sa ajunsese în jurul a 20 milioane de dolari – aproximativ 300 de milioane astăzi.

Începând cu 1903, vocea lui Caruso a putut fi admirată, constant, și de publicul american,

Februarie 1906

tenorul semnând un contract cu Metropolitan Opera. Contractele îl obligau să fie mai mereu pe drumuri: Marea Britanie, S.U.A., dar și Canada sau America de Sud.

După o nouă reprezentare de succes la New York, a urmat un turneu în San Francisco, în aprilie 1906. S-a cazat la Palace Hotel (considerat, la inaugurare, în 1875, cel mai mare din lume), chintesență de lux și opulență. Publicul îi aclamase ultima apariție – Don Jose, din „Carmen” –, astfel că Enrico putea să se și relaxeze. În dimineața de 18 aprilie, un zgomot puternic l-a trezit din somn. Era doar puțin trecut de ora 05.00. Cum sărbătorise cu o seară în urmă, puțin mahmur, a înțeles cu greu ce se întâmpla. Zguduiturile puternice și strigătele din jur l-au luminat: un seism extrem de puternic lovise orașul. După cum a povestit mai târziu, într-un interviu, valetul său nu și-a pierdut calmul și a venit să-l ajute să-și găsească îmbrăcămintea și să părăsească hotelul. Ținând în mână o fotografie cu autograf ce o primise de la președintele Theodore Roosevelt cu doar puțină vreme în urmă, la un concert din Washington, Caruso a reușit să se salveze. În ciuda panicii ce cuprinsese întregul oraș, italianul a avut timp să se gândească și la... mâncare. Nu putea părăsi San Francisco fără un mic dejun consistent. Așa că s-a îndreptat către Hotelul St. Francis, unde erau cazați cei mai mulți dintre colegii de trupă, care părea intact, și i-a cerut bucătarului-șef, Charlie Olson, meniul. Olson l-a servit

*A înțeles printre primii
importanța înregistrărilor
și viitorul gramofonului*

personal: ouă cu șuncă. Tenorul a înfulecat, mulțumit. A zâmbit, i-a lăsat bacșiș bucătarului – 2,50 dolari – și apoi a jurat să nu mai pășească vreodată în orașul de pe coasta vestică! și așa a și făcut...

S-a reîntors la New York și viața și-a reluat cursul... Nu pentru mult timp însă, căci un incident l-a adus din nou în atenția reflectoarelor. Pe când se afla într-o vizită la Grădina Zoologică din Central Park, în noiembrie, o doamnă s-a plâns că ar fi ciupit-o de... fund. Ca orice italian, pus mereu pe glume, Enrico a râs: „Nu eu, a fost o maimuță, doamnă dragă!”. Chiar dacă femeia s-ar fi lăsat sedusă de șarmantul tenor, soțul s-a arătat extrem de revoltat și a apelat la poliție. Autoritățile l-au considerat vinovat, iar Caruso a fost nevoit să plătească o amendă de 10 dolari. Însă, gestul a fost uitat repede de elita new-yorkeză, fascinată de vocea italianului.

Peste patru ani însă, prețul succesului a fost unul greu de plătit: Caruso a intrat în vizorul teribilei organizații mafiotice Mâna Neagră. Amenințat cu moartea și cu rănirea membrilor familiei, tenorul a fost nevoit

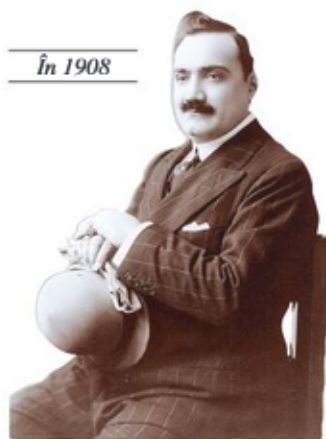
să plătească, inițial, 2.000 de dolari. Dar conaționalii nu s-au oprit acolo; napolitanul avea bani, deci trebuia să fie... scuturat mai tare. Șantajistii au mărit suma – 15.000 de dolari. Înfurat, Caruso a apelat la poliție. În scurt timp, au fost identificați de detectivul Joseph Petrosino, de la poliția New York, rapiditatea acestuia impresionându-l pe Enrico. Italienii Antonio Misiano și Antonio Cincotto au fost

acuzati și condamnați pentru faptă, fiind prinși tocmai când voiau să ridice banii.

Caruso a iubit, cu patimă, viața. A vrut mereu să aibă tot ce îi aducea bucurie, satisfacție, îi înfrumuseța zilele. Să mănânce bine, ca orice italian, să poarte cele mai elegante și scumpe ținute, să pufăie cele mai tari țigări egiptene. „Niciodată nu citea o carte până la sfârșit – își amintea soția – și niciodată n-a putut fi înduplecat să viziteze un muzeu, o galerie de tablouri și, foarte rar, un teatru. Raritățile demne de văzut, care îi atrăgeau pe străinii din toate colțurile lumii, nu prezentau niciun interes pentru dânsul”.

Un perfect invitat, ce anima

În 1908

Cu Ada Giachetti...

atmosfera oriunde ajungea, totodată abil jucător de cărți, dar și spirit superstițios (ca mulți dintre conaționali), inclusiv când urca pe scenă, purta numeroase amulete și avea propriile obiceiuri menite a-i aduce succes.

Italian prin definiție, Caruso a fost mereu înconjurat de femei frumoase. Chiar dacă pentru mai mulți ani a întreținut o relație cu o colegă de scenă, soprana Ada Giachetti (1874 – 1946), nu a încetat să caute alinare și în brațele altora. Ada, care era încă de la începutul aventurii căsătorită cu un bogat antreprenor, Gino Botti, i-a adus, totuși, pe lume patru fii (dintre care doar doi au supraviețuit, Rodolfo și Enrico Jr.). După 11 ani complicați,

...și cu Dorothy

Ada a decis să-și părăsească soțul, dar și pe... Enrico. A fugit cu șoferul familiei; faptul l-a infuriat atât de mult pe pasionatul Enrico, spun unii apropiați, încât a decis s-o pedepsească pe cea care i-a trădat inima, începând o aventură chiar cu sora mai mică a Adei, Rita.

Când toți înclinau să creadă că nu apăruse perechea perfectă pentru celebrul tenor, i-a ieșit în cale o tânără americană, Dorothy Park Benjamin (1893 – 1955), fiica unui avocat bogat din New York. În ciuda serioasei diferențe de vârstă, între cei doi s-a înfiripat repede o poveste de dragoste. Chiar și când tatăl a anunțat că o dezmoștenește, Dorothy a decis să meargă înainte și să se căsătorească. Ceremonia a avut loc la 29 august 1918, într-un decor fastuos, pe acoperișul faimosului Knickerbocker Hotel din Manhattan. Un an mai târziu, avea să se nască și singura fiică a lui Caruso, Gloria (1919 – 1999).

Fericirea familială nu a durat însă mult. În toamna anului 1920, starea de sănătate a lui Enrico a început să schimbe. Se afla în New Jersey, pentru înregistrarea mai multor discuri, când

Dorothy a descoperit că soțul tușea supărător, se plângea de o durere surdă în spate și obosea din nimic. I-a solicitat ajutorul medicului care îi trata, Philip Horowitz; acesta l-a diagnosticat cu „nevralgie in-

tercostală“. Faptul că se simțea din ce în ce mai rău nu l-a oprit însă pe Caruso să-și continue reprezentațiile. În timpul unui spectacol, cu o operă de Donizetti, pe o scenă din Brooklyn, la 11 decembrie 1920, artistul nu a mai putut suporta. Doar un act a putut să mai rămână în fața publicului, o hemoragie l-a doborât.

Au urmat aproape două săptămâni chinuitoare. În ziua

Bolnav, pe puntea vaporului care îl readucea, alături de soție și de fiică, în Italia

de Crăciun, Dorothy a decis să calce peste cuvântul soțului, care îi ceruse în nenumărate rânduri să nu fie deranjat de medici, să cheme specialistul hotelului unde erau cazați. Conștient de durerile, dar și de statutul pacientului, acesta i-a administrat morfină și codeină și a solicitat opinia unui alt coleg. Până la urmă, la patul lui Caruso au ajuns patru dintre cei mai cunoscuți medici ai momentului. Diagnosticul a fost necruțător: pleurezie purulentă și emfizem pulmonar.

După numeroase intervenții chirurgicale, menite a-i drena lichidul din piept și plămâni și

Cu marele dirijor Arturo Toscanini
(sursa: New York Public Library)

după ce a fost la un pas să fie doborât de un atac cardiac, spirit de luptător, Caruso părea că își revenea. Cuplul s-a decis să revină la Napoli, sperând că aerul de acasă îl va pune pe picioare.

Doi eminenți conaționali, chirurghi la Roma, l-au sfătuit să suporte o nouă intervenție, pentru îndepărtarea unui rinichi. Caruso ar fi făcut orice și, tocmai când era pe punctul de a pleca spre Capitală, în dimineața zilei de 2 august 1921 s-a stins din viață.

Ceremonia de înmormântare a fost una cu totul specială. Regele Victor Emmanuel al III-lea a decis deschiderea Bazilicii Regale a Bisericii San Francesco di Paola.

Trupul îmbălsămat a fost depus, apoi, într-un sicriu de cristal, la Cimitirul Del Pianto din Napoli, pentru ca toți admiratorii să aibă ocazia să-i aducă un ultim omagiu. De-abia opt ani

mai târziu, în 1929, Dorothy i-a înhumat rămășițele.

În vizită în Italia, Carveth Wells, un cunoscut autor de cărți de călătorie, în 1925, descria ciudata... întâlnire cu trupul lui Caruso unui reporter de la *Time* (18 ianuarie 1926): „Am fost cu totul surprins de cât de bine a fost îmbălsămat, de cum se odihnea parcă în sarcofagul de sticlă, îmbrăcat elegant, cu

haine de seară... Părea viu... Cel care ne-a însoțit și ne-a ridicat pânza de drapel american ce acoperea sicriul ne-a cerut o liră (aproximativ 4 dolari)...“

Tratamentul special la care a fost supus trupul lui Caruso a ajuns și în paginile revistelor românești. Preluând un text dintr-o publicație engleză mai veche, un articol din *Realitatea ilustrată* (28 mai 1931) oferă numeroase detalii, încercând să înlăture și ultima urmă de bârfă și legende urbane, mult vehiculate în epocă. „Trupul marelui tenor italian, care a murit acum opt ani, e închis

într-un coșciug de cristal din care s-a evacuat aerul și care se află într-un magnific cavou de marmură. În hotelurile și restaurantele frecventate de turiști, se aud următoarele frânturi de dialoguri: — «Ai auzit că lui Caruso i se schimbă ghetetele anul acesta?» — «Zău?! Credeam că i se schimbă îmbrăcămintea numai din trei în trei ani». — «Ba eu știam că la doi ani!» — «Eu credeam că-n fiecare an».

Ei bine, toate cele de mai sus sunt pur și simplu legende, care au încolțit și s-au înmulțit, mai întâi pentru că marele Caruso a fost îmbălsămat și încă atât de bine, încât puținii cărora li s-a permis să-l vadă de abia pot crede că e mort. [...] Sarcofagul de marmură e întotdeauna închis și nu poate fi deschis fără autorizația specială din partea procurorului. Ridicarea masivului capac necesită numeroși oameni și un aparat special. Această operație se face o dată pe an – de ziua morților. Atunci procurorul deschide sarcofagul, spre a examina starea corpului și a coșciugului. Așa s-a descoperit că unul din pereții de cristal se cam lăsase, astfel că aerul pătrunsese în coșciug, iar una din ghetetele lui Caruso

se deteriorase tocmai din această cauză. Se procedă imediat la îndreptarea peretelui și la schimbarea încălțămintei. De aci legenda povestită mai sus. Îmbălsămarea nu e ceva tocmai obișnuit în Italia, dar văduva marelui tenor, americană prin naștere, a stăruit să se facă aceasta, înfrângând opunerea rudelor lui”. ■

La înmormântare

PARTICIPAREA ROMÂNILOR LA CAMPANIILE LUI CAROL AL XII-LEA DIN POLONIA ȘI SAXONIA

ROBERT DENNDORF
(Germania)

În timpul Marelui Război Nordic (1700 – 1721), regele suedez Carol al XII-lea (Magazin istoric, nr. 12/1969, 9/1983, 2/2001) a purtat campanii și pe teritoriul Uniunii Polono-Lituaniene, luptând împotriva polonezilor, rușilor și saxonilor (prințul-elector al Saxoniei, Augustus, fiind și regele Poloniei-Lituaniei). Remarcându-se deja în primii ani de conflict (Magazin istoric, nr. 12/2022), românii din armata suedeză s-au distins pe acest front, aducând contribuții importante.

În ianuarie 1706, avangarda suedeză și românii, în frunte cu regele Carol al XII-lea, i-au atacat pe saxonii încartiruiți lângă cetatea Grodno, în Lituania (azi în Belarus), și au luat prizonieri. La asediul cetății, românii au urmărit 70 de dragoni (cavaleriști antrenați să lupte și pedestru) muscali care, deși au aruncat în aer în urma lor un pod, au fost zdrobiți sau luați prizonieri.

Pentru a-și salva măcar o parte dintre soldați, generalul rus Georg von Ogilvy a încercat o evadare din încercuire la Mănăstirea Bereza, aflată pe drumul spre Pinsk în Lituania (azi în Belarus). Comandamentul suedez, care aflase de acest plan, a trimis la căderea nopții două batalioane suedeze și câte-

va steaguri de români cu ordinul de a-l surprinde pe inamic. Drumul spre mănăstire, mărginit de mlaștini și defileuri, era așa de îngust, încât nu putea fi trecut în coloană decât de un singur om. Oamenii regelui s-au apropiat neobservați de muscalii ocupați cu ridicarea de întărituri, care, surprinși de atac, nu au opus rezistență și s-au retras spre Pinsk. Vestea s-a răspândit și la cei aflați la al doilea defileu, care s-au retras și ei.

WENTUL ÎMPOTRIVA LUI SCHIERSTEDT

La 3 februarie, la nord de localitatea Fraustadt (pol. Wschowa), cu ajutorul a două detașamente de români, aflate

*Saxonii se predau generalului
Rehnskiöld
după bătălia de la Fraustadt,
gravură din 1707*

în aripa dreaptă a armatei, generalul Rehnskiöld a reușit să strălucească cu o victorie împotriva saxonilor conduși de Schulenburg. O lună mai târziu, regele i-a trimis pe locotenentul-major Trautvetter, pe maiorul Spens și pe căpitanul de cavalerie Dressenschöld cu câteva sute de români în orașul lituanian Mir (astăzi în Belarus), unde staționau 1.000 de cazaci. Deși în minoritate, românii s-au năpustit pe neașteptate în tabăra inamică, au luat zece prizonieri, după care s-au retras fără pierderi. La 15 aprilie, regele a lăsat în urmă grosul armatei la Pinsk

Georg von Ogilvy, Sr. Cămar-Maj General, Feld Marschal

Georg von Ogilvy, portret realizat de Martin Bernigeroth (1670 – 1733)

și a pornit în urmărirea inamicului, însoțit numai de mica sa cavalerie valahă, care a executat întocmai ordinele primite și a luat prizonieri. Românii au luat parte în acel an și la luptele de la Minsk, Borisov, Sluck și Druia.

După ce armata suedeză a cucerit Saxonia în anul 1706, regatul a fost împărțit în zone de ocupație. Pentru zona Sangerhausen – Schulpforte au fost responsabili și românii. În izvoare se găsesc relatări mai detaliate despre faptele lor de arme. Un căpitan de cavalerie român, ulterior colonel, pe care izvoarele îl citează cu numele Wentul, a plecat împreună cu 200 de români din Jaroslavice (astăzi în Cehia) și a sosit, la 28 iulie 1706, în Cămeșița (astăzi în Ucraina). De acolo a înaintat până la granița Moldovei, unde i-a luat în primire pe comandantul polon și voievod de Kiev Józef Potocki și pe nobilul Jan Konięcpolski, extrădați la rugămintea

Suediei de domnitorul Antioh Cantemir (*Magazin istoric*, nr. 5/1972, 10/1973).

Aflând că valahii au pustiit în drumul lor prin Moldova domeniile unor partizani ai lui Augustus, domnitorul i-a înmănat la plecare lui Wentul o scrisoare adresată regelui suedez, prin care îl ruga să respecte granițele otomane. Prim-ministrul Carl Piper i-a răspuns lui Antioh că este un lucru de dorit ca granițele să fie respectate, dar și că domnul trebuie să se preocupe ca inamicii Suediei să nu găsească adăpost.

Wentul a murit la 18 septembrie în Naumburg, unde, nu departe de biserica din cartierul Bad Kösen, se poate vedea și astăzi o cruce de piatră cu o spadă. Tot în Naumburg se găsește placa de mormânt a maiorului saxon Schierstedt, care poartă o inscripție pe care scrie că acesta l-a împușcat pe Wentul, după ce colonelul atacase cu câteva sute de români o unitate saxonă. Schierstedt a murit la rândul lui lovit de o săgeată valahă, care i-a străpuns gâtul.

VALAHII, IMPOSIBIL DE CONTROLAT

Tot din Saxonia, în septembrie, o avangardă cu 950 de sue-

Soldat suedez în uniformă, manechin expus la Muzeul Rustkammeret din Trondheim, Norvegia

dezi și 500 de români, condusă de regele Suediei, a atacat nu departe de Weissenfels ariergarda generalului Schulenburg, aflat în retragere. În această acțiune au fost uciși numeroși saxoni, 36 au fost luați prizonieri, iar restul s-a retras prin Naumburg, spre pădurile Turingiei.

După luptă, Carol s-a întors în tabăra aflată la Taucha, iar urmărirea a fost preluată de unități suedeze și române comandate de colonelul Götz. Ca să-și salveze viața și pe cea a trupelor care i-au mai rămas, Schulenburg a cerut adăpost locuitorilor din Erfurt, dar a fost refuzat de deputăția cetății. Neavând alternativă, generalul s-a refugiat, după o goană de 33 km prin Ilmenau, în pădurile Turingiei. Acolo au avut loc lupte cu trupe muscale aliate saxoniilor aflate în ariergardă, care s-au apărat cu îndârjire și au ucis mulți suedezi și români. Când s-a convins că nu-i chip să-i poată tăia calea lui Schulenburg,

Mănăstirea Bereza, pictură din 1750

Görtz a renunțat și a ordonat întoarcerea în tabără. Comandamentul saxon constata cu uimire cât de aproape s-a aflat avangarda suedeză de Schulenburg, care a scăpat cu greu în timpul nopții, deghizat în vânător. Schulenburg a recunoscut că a fost hăituit de cavaleria ușoară inamică, în cadrul căreia s-a evidențiat îndeosebi un corp de români.

În această acțiune, „țemerarul colonel al valahilor Andreiaș s-a năpustit de unul singur cu spada în mână în mijlocul taberei unde, după ce a răpus cinci inamici, a căzut ucis de un glonte”. Andreiaș este descris ca un om inimos, viteaz și deosebit de loial. Moartea lui a însemnat o grea pierdere și a produs amărăciune în rândul camarazilor.

Românii nu au aflat la timp de încheierea păcii de la Altranstädt, la 24 septembrie, între Carol al XII-lea și Augustus și au continuat câteva zile luptele și rechizițiile în Turingia. Görtz raporta statului-major suedez că localitatea Trastorf, aflată la nord-est de Ilmenau, a fost cucerită de români după încheierea păcii și s-a plâns că „regimentul valah s-a dovedit imposibil de controlat”.

Gazeta *Post-tägliche Mercurius* informa că, la 16 ianuarie 1707, Carol al XII-lea le-a dat românilor misiunea să încaseze în orașelul Bibra, așezat la două mile de Naumburg, în Saxonia, contribuțiile de război cuvenite suedezilor. Pentru că erau puțini la număr pentru o misiune atât de dificilă, numeroși români și-au pierdut viața și, numai după ce au primit întăriri, au reușit să strângă cele 19 t de aur cerute.

Pacea de la Altranstädt, ilustrată de Johan David Swartz

CEI 1.000 DE SUEDEZI FANTOMĂ

La 1 septembrie, românii au surprins cavaleria generalului rus Menșikov nepregătită. Cuprinși de panică, muscalii au construit în grabă trei poduri peste râul Vistula, cărora, după ce au trecut pe celălalt mal, le-au dat foc. Întorși din misiune, românii au raportat că

Regele Friedrich Wilhelm I al Prusiei (dreapta) se întâlnește cu regele Augustus al Poloniei la Dresda, în 1728, pictură de Louis de Silvestre din jurul anului 1730

nu mai este picior de inamic în zonă și că populația Varșoviei i-a asigurat că rușii nu au știut că armata suedeză se află acolo, deși își făcuse prezența în preajmă de opt zile.

Generalii suedezi l-au sfătuit pe rege să ordone izgonirea cavaleriei ruse din localitățile poloneze Lowitz și Blonie. Misiunea a primit-o colonelul Urbanovici, care a atacat cu un steag de români în localitatea Lowitz un grup de muscali, pe care i-a pus pe fugă. Când a aflat de cele întâmplate, comandamentul rus a pornit imediat la contraatac. Aflați în minoritate și în speranța să scape cu viață, românii s-au refugiat în casa unui nobil. Muscalii au înconjurat clădirea și soarta celor din interior părea pecetluită.

Urbanovici a trimis atunci un român într-o misiune de diversiune. Acesta s-a comportat ca și cum ar fi încercat să se strecoare neobservat prin liniile inamice și a fost prins. Întrebat unde avea de gând să fugă, a răspuns, așa cum fusese instruit, că a fost trimis să dea de știre unei unități de 1.000 de suedezi, aflată la o milă depărtare. Cele relatate au produs pentru scurt timp panică și le-a dat timp românilor să fugă din clădire, iar cel prins a reușit și el să scape.

La Neustadt, în Prusia, românii aflați în slujba regelui Suediei au atacat prin surprindere 300 de polonezi și români aflați sub comanda generalului rus Rönne și au luat prizonieri. Însă au ținut la conaționalii lor din armata muscală, nu i-au păzit cum trebuie și i-au făcut scăpați.

Józef Potocki, pictură de
Adam Mányoki (1673 – 1757)

Într-o altă misiune, comandantul Grigoraș a trecut cu unitatea sa râul Bug spre suburbia Praag a Varșoviei, unde a nimicit o gardă polonă. Românii au fost urmăriți de 500 de dragoni ai regelui Augustus, dar au putut fi salvați de Urbanovici, care le-a venit în ajutor cu alți 150 de români.

Regele suedez i-a însărcinat pe români și cu misiuni mai puțin obișnuite. La sfârșitul lunii octombrie, un steag de români a primit poruncă să plece la Varșovia ca s-o răpească pe soția contelui polon Adam Sieniawski, Elżbieta – considerată „regina neîncoronată” a Poloniei din pricina puterii sale politice. După ce aceasta a putut dovedi, arătând o scrisoare a principelui Rákóczi, că l-a sfătuit să renunțe la coroana polonă, i s-a dat drumul. În cadrul operațiunii, românii au ajuns în apropiere de Vilnius, unde se afla țarul Petru I (*Magazin istoric*, nr. 5/1972), și au luat prizonieri.

ROMÂNII DESCHID CALEA

Prima știre a anului 1708 este din 1 ianuarie, când o uni-

tate a „valahilor noștri” a ajuns la cinci mile de Minsk, a atins localitatea Lublin, unde a atacat trei steaguri ale coroanei polone, le-a risipit și a capturat trei stindarde. Românii i-au promis comandantului polon milă dacă ar depune, ca gest de supunere, stindardele capturate de ei la picioarele regelui suedez.

Armata suedeză înainta în prima jumătate a anului în trei coloane prin unul dintre cele mai dificile locuri din estul Europei, Mazuria, o zonă greu accesibilă, cu păduri dese, lacuri și mlaștini, situată între Vistula și granița Prusiei, populată de țărani sălbăticiți, ostili tuturor străinilor. Cercetașii plecați să caute locuri de înnoptare au fost întâmpinați cu foc puternic și au fost nevoiți să se retragă.

Informat de cele întâmplate, regele a trimis pe români, alături de unități suedeze, cu ordinul să curețe zona de orice obstacol care ar fi împiedicat sau întârziat înaintarea avangărzii propriu-zise. În luptele care au urmat, și-au pierdut viața numeroși inamici, dar și mulți suedezi și români. La trecerea prin Mazuria, țărani

Portretul lui Carl Piper,
realizat după un original de
David Klöcker Ehrenstrahl (m. 1698)

s-au apropiat neobservați în timpul nopții, la 23 ianuarie, de avangarda suedeză și au atacat-o. După ce a aflat că șapte români și un furier suedez și-au pierdut viața, regele a pornit cu 50 de soldați în timpul nopții în căutarea inamicului, fără succes însă.

Când s-a făcut lumină, țărani s-au arătat din nou. Regele a trimis pe români să negocieze cu ei. La întoarcere, au raportat

Jan Koniecpolski,
portret anonim

că inamicul este dispus, contra unei taxe de zece taleri de persoană, să-i lase să treacă, că au reușit s-o reducă la șase taleri, dar au fost amenințați că, în caz de neplată, vor fi uciși cu toții. Cum regele nu a acceptat, țărani au atacat din ascunzișuri coloanele aflate în marș și au făcut multe victime.

Căpetenia țăranilor a venit atunci în fața taberei și a strigat din spatele unui parapet că va permite trecerea pentru o anumită sumă de bani, dar că un număr de ofițeri trebuie să rămână ostatici. Regele i-a poruncit ținătorului Lenk să-i tragă căpeteniei un glonț în cap, pentru ca „țărani să priceapă

Adam și Elżbieta Sieniawski

ce pedeapsă îi așteaptă pe cei care încearcă să se tocmească cu un cap încoronat“. Glonțul și-a atins ținta și armata a reușit să treacă prin pădure.

Trecerea a fost asigurată de avangarda română comandată de generalul-aghiotant Kanifer. A fost întâmpinată de inamic cu foc puternic, iar izvoarele spun că toate pierderile de partea suedeză au fost din rândul românilor. Românii au curățat apoi drumul de inamic până la Kolno (150 km nord-est de Varșovia), făcând posibilă avansarea armatei suedeze. Acolo, valahii au purtat lupte cu 100 de dragoni muscali și cu 300 de tătari, pe care i-au izgonit și le-au capturat stindardele.

AVÂNDU-I PE ROMÂNI, „NU TREBUIE SĂ NE MAI FACEM GRIJI“

Românii au îndeplinit întocmai ordinele primite, dar au avansat cu asemenea viteză, încât comandamentul își făcea griji că inamicul ar putea afla prea devreme că suedezii se

afli așa de aproape de el. La 26 ianuarie, o mănăstire de lângă Grodno – unde regele Carol al XII-lea, prințul de Württemberg și câteva sute de soldați înnoptau – a fost atacată de câteva mii de muscali. Atacul a putut fi respins, dar suedezii au înregistrat 11 morți și 40 de răniți. Românii, care au primit în aceeași noapte ordinul să pornească urmărirea, au nimicit numeroși inamici, le-au dispersat forțele și au luat prizonieri. Reușita românilor a avut loc în ziua de nume a regelui și a fost viu comentată în toată armata.

În încercarea de a bloca înaintarea suedeză, armata țarului a părjolit totul. Misiunea dată românilor, de a împiedica aceste pustiiri, avea o importanță vitală. Românii nu au reușit să împiedice complet distrugerile, dar le-au limitat. Din Smorgonie, lângă Grodno, s-a relatat că, la 18 februarie, 150 de români i-au izgonit pe ruși ca să nu mai distrugă sursele de aprovizionare. La 23 februarie, la șase mile de Libesciowa, românii au reușit să împiedice ca o unitate a muscalilor să dea foc orașului și au nimicit 400 dintre inamici.

Generalul suedez Gyllenkrok

scria în memorii că, în primăvara anului 1708, armata suedeză – inclusiv un „corp de cavalerie al valahilor regali“, precum și 3.000 – 4.000 de lituanieni – a profitat de vremea bună pentru a porni marșul spre zona Pleskow (Pskov) din palatinatul Smolensk. Ordinul a fost de a-l observa și a-l hărțui permanent pe inamic, care începuse retragerea. Pentru a împiedica inamicul să revină în districtul Pleskow, românii și lituanienii au fost trimiși pentru a distruge și a pune foc în districtul Kestow, până la Toropetz. După îndeplinirea misiunii, alături de câțiva dragoni suedezi, au fost trimiși să procure provizii pentru armată.

Când Carol I-a întrebat odată, în aprilie, pe Gyllenkrok câte regimente se află la comandamentul suedez, generalul i-a răspuns: două regimente de infanterie și patru de cavalerie, iar „valahii împreună cu lituanienii păzesc trecerile peste râul Berezina“. La cele spuse de general, prim-ministrul conte Piper comenta: „În aceste condiții nu trebuie să ne mai facem griji“. Românii și-au îndeplinit misiunea conștiincios și inamicul nu a putut pune nicăieri piciorul pe malul unde se aflau suedezii.

Izvoarele de limbă rusă au relatat altfel: „La 8 aprilie, o unitate de moldoveni din armata rusă a trecut râul Berezina și a atacat un detașament de moldoveni din armata suedeză. Menșikov a fost foarte încântat de rezultatele ciocnirii, fiindcă au fost luați numeroși prizonieri din elita detașamentelor de moldoveni, de la care a obținut informații prețioase legate de pozițiile ocupate de armata suedeză.“ ■

MANEVRELE CORPULUI VOLUNTARILOR AUTOMOBILIȘTI

NICOLAE MACOVEI

Înainte de Primul Război Mondial, automobilul prezenta un interes deosebit pentru armatele europene, dar cum puteau statele fără industrie auto să le integreze propriei componente militare? Organizarea armei specifice și formarea personalului cereau un efort material deosebit. În cazul României, soluția a fost găsită prin colaborarea cu Automobil Clubul Român (A.C.R.) și înființarea Corpului Voluntarilor Automobilisti (C.V.A.) în 1912. În 1913, C.V.A. a realizat primele manevre militare.

Un automobilist trimis în recunoaștere în timpul manevrelor nu poate trece un râu din cauza lipsei unui pod

Cea dintâi problemă era chiar automobilul în sine. De unde se putea procura un număr suficient? Cel mai ușor răspuns ar fi fost prin achiziționarea lor. Dar bugetul pentru achiziționarea automobilelor trebuia completat cu unul pentru întreținere. Automobilul era încă prea puțin fiabil și fabricat într-un număr prea mare de modele, încât să poată fi ales doar unul dintre ele, iar România nu dispunea nici de uzine producătoare, nici de ateliere și personal suficient. Așadar, cum importul era dificil, se putea apela la început numai la cooptarea celor care aveau deja mașini și mecanicii aferenți.

La manevrele militare regale din Dobrogea din 1907, când s-a folosit pentru prima dată un număr apreciabil de mașini, peste 20 (sursele identificate oscilează în privința cifrei exacte), ele au avut o proveniență diversă. Pe lângă cele puse la dispoziție de

particulari, au mai fost aduse și altele de Curtea Regală și cea Princiară – mașina acesteia din urmă nu a rezistat până la finalul manevrelor –, de două societăți care comercializau automobile, Corpul II de Armată, Ministerul Lucrărilor Publice și cel al Finanțelor, Prefecturile județelor Constanța, Buzău și Dâmbovița. Mașini de proveniență diversă au mai fost folosite și la manevrele din 1908 și 1910, dar cu un aport al autorităților mai important decât în 1907. Chiar dacă Armata a început treptat să dețină automobile proprii, rămânea totuși de rezolvat problema pregătirii personalului.

Principele moștenitor Ferdinand și principele Carol, în inspecție în timpul manevrelor

Din nefericire, nu cunoaștem suficient de detaliat relația dintre membrii A.C.R., mai ales dintre cei cu grade militare, și diferite autorități ale statului. Știm totuși că în 1908 Corpul II Armată a corespuns cu A.C.R. pentru a afla disponibilitatea

Sosirea generalului Averescu la Băneasa

proprietarilor de mașini din București de a le pune la dispoziția Armatei, iar conform lui Ion Cămărășescu, unul dintre cei mai implicați membri ai A.C.R., generalul Averescu și-ar fi exprimat, din poziția de ministru de Război, „dorința de a înființa un corp de automobiliști voluntari”, chiar la manevrele din 1907. De asemenea, la finalul anului 1908, Ion Cămărășescu a obținut o audiență la principele Ferdinand pentru a discuta organizarea unui corp de voluntari. Din punctul nostru de vedere, este dificil de evaluat implicarea principelui moștenitor, dar este clar că a susținut proiectul, el afirmând la finalul manevrelor din 1913 în cuvântarea ținută la ceremonia de încheiere: „Salut cu bucurie această zi pentru că mă consider părintele acestui corp, deoarece eu am insistat personal pentru ca să fie înființat”.

RECUNOAȘTERE, TRANSPORT, COLECTARE DE INFORMAȚII

Corpul Voluntar de Automobiliști a fost creat în 1912. Prin lege, din C.V.A. puteau face parte și acei membri A.C.R., care nu erau în activitate sau rezervă. Cei care „nu au satisfăcut obligațiile legii de recrutare [...] își vor îndeplini neapărat obligațiunile față de acea lege, însă vor funcționa în serviciu cu automobilele lor numai pe timpul concentrărilor, manevrelor și în timp de război”.

Serviciul de automobile al Armatei era alcătuit din cinci servicii: de corespondență, de recunoaștere, de transport al personalului comandamentelor, de întreținere al automobilelor la comandament, respectiv cel

de transport al materialelor Armatei. C.V.A. putea participa doar în cadrul primelor trei.

Prima activitate a C.V.A. a fost organizată la 19 martie 1913, cu ocazia manevrelor militare din primăvara aceluiași an. Corpul era comandat de colonel Dumitru Haralambie, secondat de căpitani Petru (Pierre) Ghika și George Ureche, ce îndeplineau funcția de ajutor al comandantului, respectiv de adjutant al corpului. Evenimentul a fost supravegheat de șeful Marelui Stat Major, generalul Alexandru Averescu. Punctul de start a fost

stabilit în nordul Capitalei, în apropierea hipodromului de la Băneasa. Concret, la ora 08.30, principele Ferdinand înmâna fiecărui voluntar un ordin în plic sigilat. Localitatea unde trebuia să se deplaseze era înscrisă pe plic, iar acesta urma să fie deschis doar la destinație. Odată aflată tema militară din interior, aceasta trebuia rezolvată cu ajutorul hărții primite. Majoritatea temelor erau operațiuni de recunoaștere, de transport de ordine și de colectare de informații, în cadrul unor scenarii propuse. Unele teme au cerut operațiuni precum urmărirea mișcărilor unui monoplan presupus inamic, descoperirea poziției ascunse a unei secții de mitraliere presupus inamică și acoperirea retragerii unei coloane fără a ieși dintr-o zonă delimitată.

Prin cooperarea Ligii Naționale Aeriene, înființate tot în 1912, și care a pus la dispoziția C.V.A. materialul și personalul său, s-au mai putut realiza și tractarea cu un automobil a unui avion demontat până la gara Mogoșoaia, un zbor de observație cu depunerea raportului la secretariatul

A.C.R. și un zbor de recunoaștere a manevrelor executate de doi dintre automobiliști. Ziua s-a terminat cu un prânz oferit de A.C.R. la sediul său din strada C.A. Rosetti pentru circa 80 de persoane.

SCENARII DE LUCRU

Tema 4 pentru locotenentul Dumitru C. Bădulescu, proprietarul unei mașini Fiat 50 de 60 CP

Colonel Dumitru Haralambie, coordonatorul manevrelor, prezintă raportul ministrului de Război, generalul Constantin Hârjeu

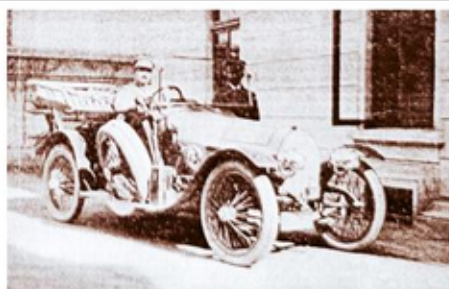
Podul de fier de la Coșăreni, peste râul Ialomița, a fost rupt de ape și înlocuit cu un pod de vase

preciza: „Veți binevoi a ridica itinerariul șoselei naționale București – Afumații – Coșăreni spre Urziceni, arătând starea ei exactă pe porțiuni deosebite. Armata inamică va ocupa probabil astăzi comuna Urziceni și împrejurimile ei. Veți binevoi a raporta cari vi se par a fi mijloacele de apărare posibile ale podului de fier de la Coșăreni spre râul Ialomița și cum s-ar putea împiedica trecerea inamicului spre București pe acel pod”.

În cursul celor șase ore necesare traseului de 150 km, Dumitru Bădulescu a realizat fotografii de format 9x12 în mai multe exemplare ale podului de fier, distrus de ape, și ale podului de vase construit paralel, pod ce în opinia sa ar fi trebuit eliminat. Pentru pozițiile strategice fotografiate oferea și indicații proprii: amplasarea de artilerie pe un deal de 100 m înălțime, aflat la 2,5 km de pod, dispunerea marcată a infanteriei și mitralierelor într-o pădurice de pe malul râului.

Tema 9 indicată arhitectului Ernest Doneaud, proiectantul de mai târziu al palatului Lido din București, care conducea o mașină Daimler 10 – 20 CP, prevedea: „Veți binevoi a găsi o secție de mitraliere amică, care ocupă o poziție pe șoseaua

Arhitectul Ernest Doneaud

Buciumeni – Gruia (județul Ilfov) și veți comunica comandantului ei ordinul de a se întoarce imediat în Capitală cu automobilul ce are la dispoziție, iar personalul și materialul cu camionul automobil ce însoțește secția. Veți binevoi a raporta despre locul și ora la care ați găsit secția de mitraliere, precum și despre orice mișcare de trupe, convoiuri, aeroplane sau automobile veți observa în tot timpul îndeplinirii acestui ordin. Veți binevoi a nota «înălțimea» la care ați observat că s-au înălțat aeroplanele”. Doneaud a înaintat un prim raport prin telefon, economisind din timpul necesar aducerii raportului scris.

Locotenentul Dumitru Luca, cu un Berliet de 22 CP, a primit tema 14: „Veți binevoi a prezenta alăturatul ordin domnilor comandanți ai tuturor forturilor din jurul comunei Bucureștiului, începând cu fortul Otopeni și mergând chiar pe șoseaua forturilor. Domnii comandanți ai forturilor vor consemna pe ordin indicațiunile cerute. Veți binevoi a nota și a raporta la întoarcere starea șoselei pe diferitele ei porțiuni precum și orice observațiune veți crede necesar a face”. Dumitru

Locotenentul Dumitru Luca

Luca a parcurs cei circa 70 km în mai puțin de șase ore, dintre care două au fost ocupate cu completarea de către comandanți a tabelului pus la dispoziție cu situația personalului aflat în fort la acel moment și a nota orele de sosire și plecare ale automobilului. Cel mai puțin timp a fost petrecut la Broscăreni, doar trei minute, și la Bragadiru și Chiajna, cu șapte, respectiv, opt minute.

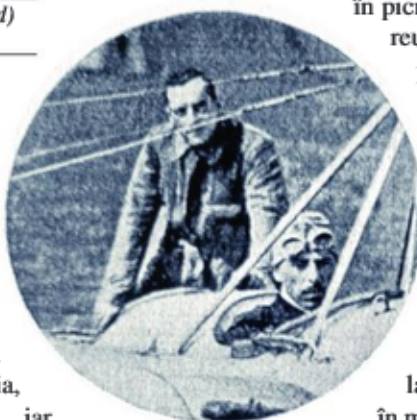
Alexandru Racovitza, cu un Hotchkiss 18 de 22 CP, a fost însărcinat cu tema numărul 18: „Veți binevoi a duce alăturatul ordin în timpul cel mai scurt d-lui comandant al Regimentului 20 Teleorman din Turnu-Măgurele sau locțiitorului lui și a ne aduce răspunsul, notând timpul întrebuințat atât la ducere cât și la întoarcere, precum și eventualele accidente sau incidente ce veți întâmpina pe drum”. Acesta a avut probabil cea

*Ion (Ionel) Arion (în plan secund)
și căpitanul C. Fotescu*

mai plăcută temă de îndeplinit: odată ajuns la destinație, s-a putut bucura de un dejun dat de ofițerii garnizoanei.

CAMPANIA DIN 1913

Noile vehicule cu motor au fost folosite și în campania armatei române din Bulgaria, în al doilea război balcanic, iar *Revista Automobilă*, înființată de Ion Cămărășescu, a prezentat inclusiv aspecte detaliate ale incursiunii, precum caietul de drum al lui Ion (Ionel) Arion (1877 – 1918), alcătuit în calitate de observator aerian, în perioada 24 iunie – 13 iulie 1913. El a început ziua de 24 iunie prin survolarea zonei Vidinului preț de o oră și 40 minute. În seara aceleiași zile, avionul pilotat de căpitanul C. Fotescu a fost doborât de o vijele în zona graniței sârbo-bulgare: „În momentul căderii benzina ia foc, aeroplanul începe a arde și tovarășul meu Fotescu, prins sub corpul aparatului, este cuprins de flăcări. Subsemnatul căzut

în picioare mă reped în ajutorul lui și reușesc să-l scap din groaznica lui poziție, stingând cu mâinile hainele lui în flăcări [...] Istetul pilot are totuși arsuri grave la obraz și la mâini. Aparatul arde complet. Motorul suferă stricăciuni radicale“. Cei doi au fost transportați cu o mașină la București, unde au ajuns după 14 ore.

Arion a revenit la Segarcea la 1 iulie, pentru a fi observator în monoplanul pilotat de locotenentul Nicolae Capșa. Zborurile din acea

zi au acoperit zona de mal bulgăresc de la Kozlodui, unde au traversat trupele române, și Rahova, unde a observat trupe inamice pe care le-a evaluat a fi de mărimea unei companii. A doua zi, odată cu capturarea bulgarilor de Corpul I Armată, a devenit clar că era vorba despre garnizoana din Rahova, aflată în retragere. Între 2 și 10 iulie a executat recunoașteri între Dunăre și Vrața, la 10 iulie a ajuns la Orhanie, în prezent Botevgrad, localitate la nord-est de Sofia, și a încheiat operațiunile prin survolarea Capitalei bulgare la 13 iulie. ■

ȘCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

(Urmare din p. 37)

La dosarul deosebirilor existente mai trebuie adăugată diversitatea ocupațională a celei transilvane, prelații și militarii ocupând un rol predominant, însă tot mai mult concurat de vârful vieții economice și sociale, comparativ cu orientarea aproape exclusivă către dregătoria statului a nobilimii în Moldova și Muntenia. Sau, în ceea ce privește influența socială, cea ardeleană avea un avantaj net, fiind mult mai numeroasă

și pătrunzând mai adânc în rândurile națiunii, având deci avantajul de a cunoaște mai bine situația economică și revendicările ei. Ceea ce era în beneficiul unui *feedback* extrem de important în desemnarea programelor și obiectivelor comune. Ca o concluzie, elita ardeleană era mult mai eficientă în mobilizarea social-politică și mai capabilă de efort prelungit și stăruitor (inclusiv militar) în urmărirea propriilor obiective. Iar acest lucru s-a vădit în 1848 – 1849, când revoluția română

din Ardeal a preluat ștafeta conducerii în spațiul românesc, după eșecul de la București și Iași, și a generat obiective noi, unele deosebite de cele exprimate dincolo de Carpați.

Desfășurarea Revoluției române în 1848 – 1849 a scos în evidență astfel de deosebiri, care au impus redimensionări ale Marii Strategii Naționale privind construcția unitară a statului român modern. Mai ales în privința orientării externe.

(Va urma)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ROMÂNIA ȘI POLONIA ÎN AVANPOSTUL SECURITĂȚII EUROPENE: TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE (1919 – 2022)** (Coordonatori: **Dan Prisăcaru, Petre Otu, Marius Iorgulescu**)

Editura Militară, București, 2023, 588 pp.

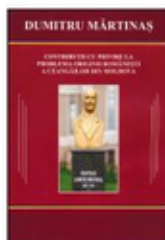
● **Radu Păiușan – ACTIVITATEA P.C.D.R. ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI. 23 AUGUST – DECEMBRIE 1944**

Editura Universității de Vest din Timișoara, Timișoara, 2023, 593 pp.

● **Laurențiu-Ștefan Szemkovics – DECORAȚII CONFERITE ARĂDENILOR ÎN PERIOADA 1918 – 1931**

Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2023, 470 pp.

● **Dumitru Mărtinaș – CONTRIBUȚII CU PRIVIRE LA PROBLEMA ORIGINEI ROMÂNEȘTI A CEANGĂILOR DIN MOLDOVA** (Ediție îngrijită, note, comentarii, bibliografie de **Anton Coșa**)

Editura Magic Print, Onești, 2023, 470 pp.

● **SILVAN: UN PORTRIST ÎNTRE LITERAȚII, MUZICIENII ȘI ACTORII SECOLULUI XX** (Introducere, cronologie și selecția lucrărilor de **Adrian-Silvan Ionescu**)

Editura Info, Craiova, 2023, 142 pp.

● **Mihai Manea – AVENTURIERI, ESCROCI ȘI PRETENDENȚI LA TRON**

Editura Meteor Press, București, 2023, 223 pp.

● **ROMÂNIA ȘI REPUBLICA TURCIE: UN SECOL DE COOPERARE. DOCUMENTE/ ROMANIA AND REPUBLIC OF TURKEY: A CENTURY OF COOPERATION. DOCUMENTS** (Responsabili de volum: **Carmen-Sorina Rîjnoveanu, Șerban-Liviu Pavelescu**)

Editura Militară, București, 2023, 432 pp.

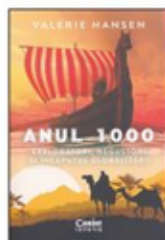
● **Alexandru M. Tănase, PhD; Mihai Rădoi – FINANȚE ȘI CHESTIUNI MONETARE ACTUALE. VOLUMUL II**

Editura P.P. „Profit” și Tipografia Centrală, Chișinău, 2023, 258 pp.

● **Călin Hentea – NEROSITA ISTORIE A LUTTELOR ROMÂNILOR DIN ANTICHITATE PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE**

Editura Cartier, Chișinău, 2023, 479 pp.

● **Valerie Hansen – ANUL 1000: EXPLORATORI, NEGUSTORI ȘI ÎNCEPUTUL GLOBALIZĂRII** (Traducere din limba engleză de **Matei Ciurică**; prefață de **Marian Coman**)

Editura Corint, București, 2023, 395 pp.

● **ARHIVELE TOTALITARISMULUI: SUPLIMENT ANIVERSAR** (Sub egida Academiei Române, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului)

Anul XXXI, nr. 118-119, 1-2/2023, 69 pp.

● **RIM. REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ**

Nr. 3-4 (197-198) / 2023, 168 pp.

FLOTA BIRUITĂ DE CAVALERIE

23 ianuarie 1795. Are loc o confruntare mai puțin obișnuită, între o trupă de cavalerie și o flotă.

În timpul Războiului Primei Coaliții (1792 – 1797), Franța revoluționară a fost atacată de marile puteri europene. Printre acestea s-a numărat și Republica Olandeză, un stat aflat în declin, o marionetă a Marii Britanii și a Prusiei.

Evenimentul ilustrat de pictorul Pauquet, după un original de Auguste Robineau

În iarna dintre 1794 – 1795, generalul francez Charles Pichegru, sprijinit de revoluționarii olandezi, a intrat în Olanda, profitând de înghețarea râurilor de la granița de sud. Trupele sale au înaintat rapid, în multe orașe izbucnind revolte împotriva vechiului regim. La 19 ianuarie a fost proclamată Republica Batavă, un stat-marionetă al Franței ce avea să existe până în 1806.

Tranziția de la Republica Olandeză la Republica Batavă nu a fost simplă însă. Multe unități militare ale armatei și escadroane ale flotei au rămas credincioase vechiului regim. Exista posibilitatea să fugă în Marea Britanie, aflată în război cu Republica Batavă și cu Franța. Noul guvern a emis ordine flotelor olandeze să nu se opună dacă se întâlnesc cu unități militare franceze și să rămână în port, să fie pregătite împotriva unui eventual atac britanic.

Ultima flotă despre care se credea că era credincioasă vechiului regim se afla sub comanda lui Hermanus Reintjes. Era alcătuită din 14 nave, inclusiv cinci nave de linie, cu 850 de tunuri în total. Se afla ancorată la gura râului Nieuwediep, în apropierea orașului Den Helder, la un punct de intrare în golful Zuiderzee din Marea Nordului. Iarna respectivă fusese însă atât de friguroasă, încât tot golful Zuiderzee a înghețat. Flota a rămas blocată în gheață.

Jan Willem de Winter, înfățișat în 1797 de Daniel Orme

Generalul Pichegru i-a ordonat revoluționarului olandez Jan Willem de Winter să se îndrepte cu o trupă de cavalerie să revendice flota. De Winter avea sub comanda sa oșteni din Regimentul 8 Husari, fiecare ducând în sa câte un infanterist din Regimentul 15 de Linie. Francezii au ajuns la Den Helder noaptea, în liniște, călăreții înfășurând copitele cu stofă.

Nu este foarte clar ce a urmat. Sursele franțuzești – inclusiv pictura din 1836, de Charles Louis Mozin –, bazate pe mărturia colonelului francez Lahure, susțin că husarii au șarjat eroic peste apa înghețată, impunând predarea marinarilor panicați. Cele olandeze – corespondența amiralului și mărturiile ofițerilor – argumentează că gheața nu ar fi avut cum să suporte greutatea atâtor soldați, că doar colonelul Lahure și anturajul său (de Winter sosind abia după trei zile de la eveniment) ar fi trecut apa să negocieze și că Reintjes oricum avea de gând să respecte ordinul de predare al guvernului batav.

Momentul, în orice caz, a reprezentat punctul în care Republica Batavă și Franța au dobândit controlul Țărilor de Jos. Flota olandeză, secătuită de marinari dezertori, nu avea să reprezinte o forță importantă în războaiele ulterioare. La 30 august 1799, o escadră importantă, inclusiv două dintre navele de linie capturate în ianuarie 1795, având un echipaj compus preponderent din simpatizanți ai vechiului regim, s-a predat Marii Britanii.

Jean-Charles Pichegru, portret din 1795 de Charles Howard Hodges

VIOLENTA DOMESTICĂ ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI AL XVIII-LEA

ANDREA FEHER

În paradigma creștină, disciplinarea copiilor și a soțiilor era percepută ca o datorie, care, în unele cazuri, era înțeleasă ca parte a iubirii, o obligație exercitată de capul familiei, un privilegiu patriarhal care justifica superioritatea bărbatului peste familia și gospodăria sa. Memorialistica transilvăneană abundă de informații cu privire la violența domestică, așa că ne-am aștepta să fie unul dintre cele mai larg dezbătute subiecte în fața forurilor ecleziastice și laice. Cu toate acestea,

cazurile care implică agresiunea în familie sunt aproape inexistente în documentele juridice. Lipsa proceselor ar putea fi explicată doar parțial prin faptul că disciplina patriarhală și violența ierarhică făceau parte din peisajul cultural și pot fi argumentate mai degrabă prin reticența membrilor familiei de a-l denunța pe capul familiei. Literatura de specialitate consideră că rușinea și teama s-au numărat printre cele mai importante emoții care au împiedicat soțiile abuzate să își denunțe soții agresivi. În primul rând rușinea, deoarece prestigiul lor social ar avea de suferit, și apoi teama de consecințele financiare ale separării, adică frica de sărăcie. Ca urmare, violența domestică exercitată contra femeilor este aproape inexistentă în documentele produse de autoritățile legale.

„Ghinionul familiilor. Soțul nedemn”,
ilustrație pentru un text semnat
de scriitorul francez Retif de Bretonne (1734–1806)

Instanțele laice au dezbătut violența conjugală doar în cazuri excepționale. Așa se explică și faptul că în secolul al XVIII-lea, în Cluj, între cele 300 de cazuri pe care le-am analizat am găsit doar patru referitoare la violența domestică, dintre care un singur caz viza comportamentul abuziv al

soțului. Márton Killini a fost condamnat în 1737, nu pentru că a fost violent față de soție, ci pentru că a contribuit indirect la moartea acesteia. Killini „și-a bătut soția de câteva ori”, însă „depozițiile au dovedit că ea nu a murit din această cauză”. Judecătorii s-au concentrat inițial pe neglijența

conjugală, fiindcă acuzatul „nu și-a tratat soția așa cum ar trebui să o trateze un bărbat onorabil și creștin, ci a bătut-o, a abuzat-o și a umilit-o și chiar înainte de ultima ceartă a înjurat-o și a spus că o va bate până la moarte”. Soția a trăit într-o frică și depresie constante, iar în „ultima ei disperare” s-a otrăvit.

Dosarul instanței arată că Killini știa despre disperarea soției sale și despre tentativa de suicid, dar nu a acționat „pentru a o vindeca și a o salva [...]”, dovedindu-și din nou indiferența față de ea. Ca de obicei în procesele de judecată, s-a făcut portretul acuzatului, din care aflăm că Killini nu era doar agresiv, ci folosea și un limbaj indecent, ba mai mult, înjura frecvent, ceea ce în contextul vremii era perceput drept un comportament deviant. Având în vedere toate aspectele menționate, Killini a fost condamnat să „trăiască trei luni pe pâine și apă”, timp în care a fost bătut în trei rânduri.

După prima lună Killini a făcut apel; ca urmare, judecătorii și-au schimbat verdictul inițial, cu atât mai mult cu cât inculpatul „a suferit deja destul în turn”, iar cu referire la violența intimă, noile mărturii au dovedit că „soția i-a dat motiv”. Așadar, Killini a fost judecat pentru indiferență conjugală și agresivitate verbală, cu toate că îi era cunoscut comportamentul agresiv și abuziv, care dusesese în mod indirect la moartea soției sale. Violența domestică a fost trecută cu vederea, mai exact a fost interpretată ca fiind un gest justificat; astfel Killini a reușit să revină la viața lui de cetățean obișnuit după o lună de la încarcerare.

RIPOSTA SOȚIILOR ABUZATE

Nu toate soțiile erau dispuse însă să îndure cu smerenie disciplina patriarhală la care erau supuse. Trebuie totuși subliniat faptul că agresiunea unei femei împotriva unui bărbat era deja considerată o crimă capitală, deoarece contravenea ordinii sociale existente. Protocoalele de judecată din Cluj menționează pentru secolul al XVIII-lea trei asemenea cazuri. Pe când bărbații aveau avantajul

Desen de caricaturistul britanic James Gillray (1756–1815): un judecător vinde bastoane brevetate pentru corecția domestică

forței fizice, femeile recurgeau la soluționarea problemelor domestice prin otrăvă. Erzsébeth Pál și Erzsébeth Székely (1753, respectiv, 1777) au încercat să-și otrăvească soții cu arsenic sau cu acid azotic.

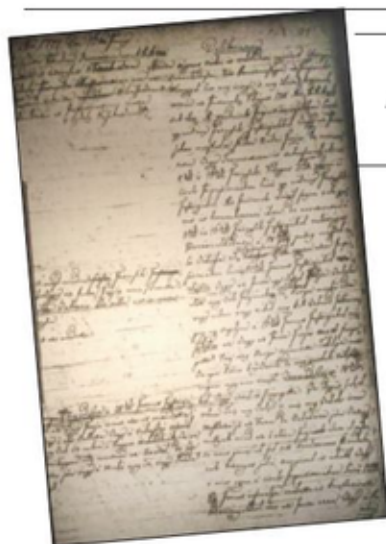
Pál se pare că era ceva mai nerăbdătoare, căci pe lângă administrarea constantă a otrăvii, a încercat să-și împingă soțul beat de pe pod în râu, dar acesta a fost salvat de cetățeni vigilenți. Ambele femei au exercitat presiune pe servitorii din gospodărie, încercând să-și găsească complici. Székely a recurs inclusiv la serviciile unui chirurg, în speranța că va reuși să-l convingă, pentru o anumită sumă de bani, să practice o flebotomie

(secționarea unei vene) definitivă. Ambele femei au fost inițial condamnate la moarte, însă, „după o analiză serioasă”, judecătorii și-au schimbat sentința, deoarece unul dintre soți a supraviețuit, iar celălalt a murit de faringită.

Al treilea caz (1767), cel al Anei Tordai, s-a încheiat cu pedeapsa capitală. Sentința a fost agravată de faptul că aceasta avea un amant, iar după o ceartă între amant și soț, „ea, contrar jurămintelor conjugale, și-a îngrijit și plăns amantul” și „a dorit moartea soțului ei”. Juzii au fost necruțători, deși

Violența în familiile nobiliare din secolul al XVIII-lea; ilustrație de epocă

Document
din procesul
lui Erzsébeth
Székely
(Cluj, 1777)

tentativa de omor a eșuat. Tordai a fost condamnată la moarte și, cu toate că a recurs la apel, sentința inițială nu s-a mo-

dificat. Argu-

mentele folosite în acest proces prezintă similitudini cu datele din cazul lui Killini. Scribul a subliniat de fiecare dată indiferența părților: Killini nu a făcut nimic pentru a salva viața soției sale, iar Tordai și-a plăns iubitul, adică amândoi au acționat împotriva datoriei lor conjugale. Nu se vorbește de afecțiune și dragoste, ci doar de datorie și responsabilitate. Dacă în primul caz neglijarea responsabilităților a fost până la urmă trecută cu vederea, în al doilea caz circumstanțele au fost agravate de acuzațiile de adulter și instigare la crimă și probabil așa se explică și severitatea jurilor clujeni, care, de regulă, sancționau cazurile de adulter prin pedepse fizice severe și expulzare și doar în cazuri excepționale prin pedeapsa capitală.

Literatura de specialitate sugerează că lipsa violenței domestice în instanțele laice ar putea fi explicată prin faptul că disputele conjugale au fost discutate mai întâi în fața instanțelor ecleziastice. Din acest motiv am răsfoit protocoalele edite ale sinoadelor protestante din comitatul Târnava. Pentru primele două decenii ale secolului există aproximativ 300 de cazuri discutate în fața forului judecătoresc ecleziastic, din care jumătate vizează probleme domestice, iar din acest număr, contrar așteptărilor noastre, doar un procentaj infim dezbate violența domestică și de obicei în cadrul proceselor de divorț. Deși biserica protestantă permitea în teorie divorțul, cazurile târnăvene analizate ne dovedesc că divorțul s-a acordat doar în mod excepțional, iar violența domestică nu a fost suficientă pentru a dovedi povara insuportabilă a căsătoriei.

„A CĂZUT ÎN PĂCAT“

Anna Ágoston „a implorat onorabila instanță“ să o despartă de soțul ei, care „mă bate de mai mulți ani, îmi face rău, mă dezbracă și mă bate goală“, dar cererea ei a fost respinsă. János Czávási și Mártha Gábor au avut o căsnicie dificilă din cauza temperamentului agresiv și violent al soțului, care își amenința adesea soția. Prin urmare, instanța a decis să-i despartă pentru o vreme, în speranța că timpul și distanța vor salva căsnicia. Această separare nu a fost prima încercare de a salva căsnicia celor doi, deoarece „multe persoane onorabile au lucrat pentru a-i împăca, dar nu au reușit“. Aceste persoane onorabile erau probabil membri ai familiei, vecini și prieteni, care erau adesea implicați în aceste dispute conjugale. Locuitorii vigilenți au acționat nu numai pentru a sprijini partea mai slabă, ci și pentru a proteja bunul nume al glicii. Acest lucru ar explica de ce, în unele comunități săsești transilvănene, vecinătățile (*Nachbarschaft*) acționau ca prim forum în care se discutate disputele maritale, deoarece aceste micro-comunități jucau un rol semnificativ în controlul social al violenței.

Vecinii au avut un rol-cheie și în procesul Annei Magyari (1710), unde întreaga comunitate

„Soție agresivă“,
representare satirică, 1800

Clujul medieval, gravură de Georg Houfnagel (1617)

părea să fie de partea soției abuzate. Anna a fost inițial separată de soțul ei pentru câțiva ani, însă, după un timp, cei doi au fost constrânși să-și reia viața conjugală. Au depus mărturie 70 de persoane despre caracterul imoral și violent al soțului, care își umilea și agresa constant soția; pe deasupra, își petrecea noaptea cu „persoane decăzute”. Documentul a concluzionat că „mulți au considerat că este imposibil să se trăiască cu Debreczeni”, prin urmare instanța a acordat divorțul. Soțului i s-a interzis să se recăsătorească, dar nu avem informații despre alte sancțiuni.

În unele cazuri, victima abuzului „a deviat de la calea cea bună”. Erzsóck Tótt (1713) „s-a comportat ca o bună gospodină atâta timp cât a trăit cu soțul ei, dar nu a putut suporta cruzimea, bătăile zilnice și severitatea indecentă” a acestuia, deoarece soțul „îi strângea corpul, îi mușca trupul cu dinții, îi mușca sânii, iar urmele de dinți erau vizibile peste tot pe ea”. Tótt și-a abandonat partenerul sadic, dar din cauza insistențelor tatălui ei s-a întors ulterior la el. Soțul nu a renunțat la obiceiurile sale violente, de aceea ea a fugit a doua oară și, în cele din urmă, „ca un vas slab, a căzut în păcat”. Conform sentinței, ea „ar fi meritat” pedeapsa cu moartea, dar întrucât nu a fost vina ei că s-a abătut de la calea creștină, a primit doar o mustrare. În acest caz, violența pe care Tótt a îndurat-o a fost folosită ca scuză.

Femeile erau considerate slabe și aveau nevoie de protecție și îndrumare, iar din moment ce Tótt nu a beneficiat de acest sprijin de la soțul ei, potrivit judecătorilor, nu era în întregime vina ei că „a căzut în păcat”. Rhetorica folosită este bine cunoscută în justiția penală transilvăneană, multe dintre sentințe se bazează pe presupunerea că „femeia este mai dispusă

[să păcătuiască] și mai slabă decât bărbatul”, dar, în același timp, această slăbiciune aducea și beneficii, deoarece „legea este mai puțin severă cu ele”. Lui Tótt i s-a interzis să se mai căsătorească, la fel ca și soțului ei, care, probabil din cauza comportamentului său sadic, a fost și excomunicat.

CORECȚIA REZONABILĂ

Citind aceste procese de divorț, se poate observa un tipar în ceea ce privește gestionarea

violentei. În primă instanță, cuplul era sfătuit să își rezolve conflictele, să înceteze agresiunea. În acest proces, vecinii, membrii familiei și persoanele din biserică jucau un rol esențial. Consistoriul a anchetat multe persoane onorabile, care, de obicei, o susțineau pe soție. Dacă încercările de reconciliere eșuau, atunci urma separarea de pat și masă. După aceasta, cuplul era obligat să trăiască din nou împreună și numai în cazurile în care viața soției era pusă în pericol se acorda divorțul.

Agresiunea este, de asemenea, descrisă cu referiri mai ales la violența fizică, cum ar fi mușcăturile și bătăile, unde se face o distincție între a bate o persoană îmbrăcată și a abuza de o persoană dezbrăcată, cu mâinile goale sau cu o armă. Nu se face nicio mențiune despre agresiunea verbală, care deși era menționată în procese, nu era considerată o crimă majoră sau una demnă de a fi investigată. După soluționarea cazurilor de violență domestică, partenerilor agresivi li se interzicea, de obicei, să se căsătorească cu alte persoane, iar în cazuri extreme erau excomunicați, dar nu sufereau alte consecințe juridice și financiare.

Sursele noastre sugerează că violența față de copii și femei era considerată încă o expresie naturală a dominației masculine și era discutată de forurile juridice doar în circumstanțe extreme. În rest, violența disciplinară era bine tolerată, durerea și suferința erau prezente în viața publică și privată în mai multe forme de practici sociale. Acest lucru ar putea clarifica de ce metodele educaționale se axau pe „corecția rezonabilă”, astfel încât durerea și frica nu prezentau interes nici pentru instanțele laice, nici pentru cele ecleziastice, fiindcă în percepția comună „bătaia era ruptă din rai”. ■

COMERTUL CU MOAȘTE ȘI FURTUL RELICVELOR ÎN EVUL MEDIU EUROPEAN

IOAN BOTIȘ

Credința de nestrămutat în puterile vindecătoare ale moaștelor și relicvelor a făcut ca toată lumea creștină medievală să-și dorească să dețină astfel de oase de sfinți. S-a ajuns la un moment dat ca vânzarea și cumpărarea de moaște și relice să reprezinte cea mai profitabilă afacere a omului medieval. Au profitat de acest comerț cu moaște și relice abațiile, multe dintre acestea obținând profituri prin cedarea unor relice către personaje importante în schimbul unor favoruri, negustorii evrei, care au avut o adevărată rețea internațională de vânzare a relicvelor, cruciații, care s-au îmbogățit la întoarcerea din cruciade din vânzarea moaștelor, și bijutierii, care au făcut averi fabuloase din executarea unor relicvarii spectaculoase și costisitoare.

*Relicvariul Sfântului Foy,
realizat de un artist necunoscut
în secolul al IX-lea*

Pentru cele mai multe dintre biserici, a avea moaștele unui sfânt era cel mai mare titlu de glorie posibil, iar pentru cele care nu aveau asemenea moaște, achiziționarea chiar și a unui fragment aparținând unui trup sfințit era o mare bucurie. În prima linie a luptei declanșate pentru achiziționarea de relice s-au situat marile centre ale creștinătății: Antiohia, Alexandria, Constantinopolul și Cezareea (Caesarea, Israel astăzi), urmate de orașele mai mici și cu posibilități financiare mai reduse.

Episcopii din Occidentul Europei au călătorit deseori în Orient pentru a face rost de moaște pentru bisericile lor. Astfel, Sfântul Gaudențiu din Brescia a adus din Orient mai multe moaște, pe care le-a împărțit prietenilor săi episcopi, printre aceștia și Sfântul Ambrozie, doar o parte a acestei averi ducând-o la Brescia.

În secolul al IV-lea, teologul Ciril din Ierusalim a afirmat că batistele care au intrat în contact cu trupurile martirilor beneficiau de puteri supranaturale. Urmarea a fost aceea că

tarabele cu suveniruri, amplasate în apropierea bisericilor ce conțineau diferite moaște, au început să se aprovizioneze cu stocuri importante de pânzeturi. La aceste tarabe se mai comercializau miniaturi din ceară ale relicvelor, de la picioare, urechi și sâni, la penisuri și chiar suflete întregi (sub forma unor bebeluși), precum și mici sticlețe ce conțineau praf adunat de pe podelele din jurul mormintelor sfinților. Nu de puține ori, la locurile unde erau îngropați sfinți, se vindeau indulgențe în schimbul unor sume de bani,

păcătoșii cu dare de mână având posibilitatea să beneficieze de importante reduceri ale pedepselor în lumea de dincolo.

CREDINȚA ÎN SUFRAGIUL SFINȚILOR

În anul 556, o ambasadă trimisă la Roma de regele franc Childebert I i-a cerut Papei, în numele regelui, care nu a putut să plece în pelerinaj, moaște de sfinți pentru a le duce în Franța, iar la jumătatea secolului al VIII-lea, comerțul cu moaște a atins la Roma cote de neimaginat. Cantități imense de crani și schelete erau sortate, etichetate și vândute de preoți. Mormintele erau jefuite în timpul nopții, în vreme ce cavourile din biserici erau păzite de oameni înarmați. Roma, spune Gregorius din Tours, istoric și episcop galo-roman, era un cimitir în descompunere lentă, în care hienele urlau și se luptau în timp ce săpau cu lăcomie, căutând cadavre. În același secol, episcopul Chrodegang din Metz a obținut de la Roma trupurile unor sfinți martiri, trupuri pe care le-a plasat în cele mai importante mănăstiri ale diocesei sale.

Motivația acestor acțiuni era credința în sufragiul sfinților care, ajunși deja la Dumnezeu, puteau interveni pentru cei rămași în viață, solicitând divinității diferite favoruri. Aceste credințe erau tributare în bună măsură unor obiceiuri păgâne prin care erau cinstiți defuncții, în special aceia considerați eroi.

Sfântul Gaudențiu din Brescia, pictură a italianului Girolamo Romanino (1485 – 1566)

Încercând să lege și mai mult ținuturile îndepărtate de prestigiul ei, Roma a vândut numeroase moaște și relicve, unele dintre acestea după ce le-a fragmentat pentru a face față cererilor din ce în ce mai numeroase. Partea cea mai importantă rămânea la Roma, restul era distribuit numeroșilor solicitanți. În aceeași perioadă a apărut și obiceiul de a desprinde capetele martirilor și a le trimite bisericilor. Cele mai importante moaște, cele ale Sfântului Petru și ale Sfântului Pavel, au fost

păstrate în oratoriul din Lateran, din Roma.

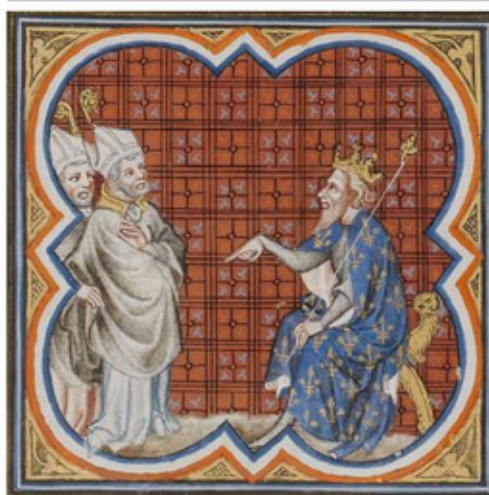
Evul Mediu creștin a tolerat comerțul cu relicve, ajungându-se chiar la organizarea unor adevărate bande specializate în furtul acestor fragmente de corpuri umane. Ele erau considerate excepționale, deoarece reprezentau reziduuri de divinitate, dovadă stând faptul că unele dintre acestea aveau darul de a suspenda fenomenul natural al putrefacției. Moaștele au devenit atât de prețioase, încât furturile, înșelăciunile, falsificările și disputele privind proprietatea asupra lor au ajuns să fie consemnate cu regularitate.

Exploatarea cu abilitate credința populației, numeroși preoți au reușit, cu ajutorul moaștelor, să facă rost de sumele necesare pentru ridicarea unor biserici și mănăstiri. Sumele respective veneau ca urmare a numărului mare de pelerini care se înghesuiau să ajungă în preajma moaștelor, deoarece acestea îi puteau ajuta pe credincioși doar în condițiile în care săvârșeau în prealabil anumite rituri de apropiere, printre acestea numărându-se pelerinajul, penitența și rugăciunea. Uneori, pentru a spori veniturile mănăstirilor sau pentru a-și atrage favorurile persoanelor importante ale vremii, călugării au cedat bucăți din osemintele sfinte pe care le aveau în păstrare.

FURTUL ȘI VÂNZAREA RELICVELOR

Imperiul Bizantin, Franța, statele germane, Anglia, statele italiene și

Gregorius din Tours în fața regelui franc Chilperic I (539 – 584)

Spania s-au luat la întrecere în efortul de a aduna cât mai multe relicve. Alături de regate, regiunile, mănăstirile, orașele, leproziile (datorită valorii terapeutice a moaștelor) și persoanele particulare s-au înscris în această cursă. Au existat teologi și oameni importanți ai Bisericii care au pus de multe ori la îndoială autenticitatea moaștelor, cu atât mai mult cu cât s-a dezvoltat peste măsură comerțul cu moaște false, pus la punct de feluriti șarlatani.

În secolul al VII-lea, credința nemărginită a mulțimii în puterea moaștelor a făcut să apară o tagmă a vindecătorilor ce foloseau diferite poțiuni pe care le fabricau scufundând tot felul de moaște tămăduitoare în apă. Licoarea produsă de șarlatani era dată în scopuri curative bolnavilor cu asigurarea că vindecarea în scurt timp era mai presus de orice îndoială.

Pentru că vânzarea relicvelor a devenit una dintre cele mai prospere afaceri din Evul Mediu, au existat chiar cazuri de furturi de moaște, unele comandate nu doar de persoane particulare, ci chiar de mănăstiri sau de biserici. Eginhard, biograful lui Carol cel Mare, relatează cum au fost furate moaștele Sfântului Marcellin și cele ale Sfântului Petru, iar o altă povestire medievală referitoare la o strămutare de moaște descrie furtul moaștelor Sfintei Elena, în Hautvillers. Osemintele Sfântului Apostol Marcu au fost furate de venețieni din Egipt, pentru a putea oferi o legitimitate tinerei republici lagunare.

Eginhard, miniatură din secolul al XV-lea

O expediție de pradă aparte a fost organizată de călugării de la Fleury, către sfârșitul secolului al VII-lea. Aceștia au ajuns la Monte Cassino, în sudul Italiei, de unde s-au întors cu trupul lui Benedict și cu cel al surorii acestuia, Scolastica, călugăriță și ea, dar un personaj mai misterios decât ilustrul ei frate. Sfânta ceată de tâlhari și-a dus în triumf prada de oase pe Loara, iar călugării benedictini de acolo le păzesc și acum într-o criptă din biserica lor, spre durerea neostoită a benedictinilor de la Monte Cassino. Sfântul Benedict nu opusese niciun fel de rezistență la răpirea lui, astfel încât era rezonabil să se presupună că era de acord cu ea și așa se face că el și-a adus extraordinara binecuvântare peste tot poporul franc. Ca urmare, Regula lui Benedict, ca standard de viață monastică, a fost adoptată pentru prima oară de franci și abia apoi de alte popoare

care admirau creștinismul acestora.

În anul 1087, câțiva marinari italieni au furat din Anatolia moaștele Sfântului Nicolae, despre care se spunea că izvorăsc mir în mod miraculos. Departe de a fi condamnat de oamenii timpului, un astfel de furt îi acoperea de glorie pe autorii lui. Ceva mai târziu, Biserica a condamnat public furtul de relicve, prevăzând și anumite sancțiuni canonice.

Cea mai importantă colecție de relicve a Evului Mediu s-a aflat la Constan-

tinopol, în centrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene, în capela numită Pharos, din incinta palatului imperial, construcție care a inspirat ridicarea marelui relicvariu gotic de la Saint Chapelle al lui Ludovic al IX-lea cel Sfânt. Printre aceste relicve se numărau Sfânta Cruce, coroana de spini a lui Hristos, cuiele răstignirii, giulgiul și buretele, suvițe din părul Fecioarei

Trupul Sfântului Marcu adus la Veneția, tablou de Tintoretto

Maria, cel puțin două capete despre care se spunea că i-au aparținut lui Ioan Botezătorul, un braț al Sfântului Ștefan, un braț al Sfântului Ioan Botezătorul, precum și numeroase oseminte ale tuturor apostolilor. La aceste relicve avea acces doar un grup restrâns de privilegiați.

ADUNATE DE CRUCIAȚI

Înainte de a fi cucerit de cruciați în anul 1204, în timpul celei de a patra cruciade, Constantinopolul deținea o impresionantă colecție de aproximativ 3.600 de relicve, ce proveneau de la 476 de sfinți. Acestea au început să sosească în oraș imediat după întemeierea sa, însă despre majoritatea nu se cunosc circumstanțele în care au ajuns în cetatea de pe malul Bosforului. Se poate spune totuși că multe dintre acestea își datorează prezența acolo interesului și inițiativei imperiale, unele dintre ele fiind așezate în biserici special construite în acest scop.

După anul 1204, an în care cruciații au cucerit și devastat orașul, relicvele au dispărut din Constantinopol, invadând Occidentul Europei. În urma jafului și distrugerii practicate de cruciați în Constantinopol, bisericile au fost devalizate și nenumărate lăzi zornăitoare cu oseminte au fost trimise spre Apus. Numai despre Enrico Dandolo (doge de Veneția între anii 1192 – 1205, conducător al Crucii al IV-lea, a murit chiar la Constantinopol) s-a spus că a trimis la Veneția un braț al Sfântului Gheorghe, puțin sânge de-al lui Iisus Hristos, un

*Capturarea Ierusalimului
în timpul primei cruciade, 1099,
o reprezentare din secolul al XIV-lea
sau al XV-lea*

fragment din craniul lui Ioan Botezătorul, câteva bucăți din Sfânta Cruce, fragmente din veșmântul purtat de Iisus pe cruce și câțiva spini din celebra cunună. Mai multe relicve au rămas totuși în capitala bizantină, ele fiind menționate și după anul 1261.

În perioada cruciadelor, începute în secolul al XI-lea, ordinele monastico-cavaleresti au adunat numeroase relicve prețioase. În timpul primei cruciade, genovezii au reușit să ducă în orașul lor presupusa cenușă a Sfântului Ioan Botezătorul, pe care au furat-o din Mănăstirea Sancta Sion din Mira, din Asia Mică. Petru Eremitul, la întoarcerea în Franța, se mândrea că a adus cu el moaștele lui Ioan Botezătorul și alte relicve de la Mormântul Sfânt, cărora le-a dedicat o mănăstire augustiniană în apropiere de Liège.

Alți cruciați, teutonii, se puteau lăuda cu moaște ale Sfântului Rupert, ale Sfintei Barbara și ale Sfintei Elisa-

beta, iar ospitalierii, care și-au pierdut cea mai mare parte a relicvelor la Acra (Israelul de astăzi), puteau prezenta un braț al Sfântului Bartolomeu, un fragment din lemnul Crucii și un spin din Coroana sfântă. Ogier d'Anglure, aflat în pelerinaj spre Ierusalim, a văzut acest spin în capela palatului Marelui Maestru al Ordinului în Vinerea Sfântă a anului 1395 și depunea mărturie că l-a văzut înflorind.

Cavalerii teutoni aveau craniul uneia dintre „cele 11.000 mii de fecioare” din Köln, în reședința lor din Veneția, în vreme ce templierii aveau și ei un astfel de craniu la Paris. Templierii și ospitalierii au fost însărcinați, în 1247, să-i ducă regelui Angliei o ampulă ce conținea picături din sfântul sânge. S-a ajuns până la a se vinde picături din laptele Fecioarei.

Un mare număr de catacombe creștine, aproape necunoscute timp de secole, au fost scoase la iveală în anul 1578 în pământul Romei și oasele descoperite acolo au fost considerate ca aparținând unor martiri creștini. Iezuiții s-au dovedit a fi cei mai pricepuți negustori ai acestui comerț sacru, oasele din catacombele romane ajungând să fie expuse în toată lumea catolică, sursă excelentă de întărire a moralului împotriva protestanților prin sublinierea glorioasei istorii a suferinței din Biserica romană. În călătoriile lor spirituale, aceste oase au fost însoțite de nenumărate fragmente de oase ale celor 11.000 de fecioare ale Ursulei din Köln.

COLECȚII MAI CIUDATE

Au existat chiar preoți sau diaconi care au vândut trupurile martirilor din cimitirele ai căror custozi erau, precum și cazuri în care pentru posesia de moaște s-au dat adevărate lupte între diferite comunități. Conducătorii acestor dispute au fost chiar episcopii sau abații unor mănăstiri.

Încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, puțină lume se îndoaia de rolul central al mormintelor sfinților în consolidarea puterii și influenței Bisericii. În secolele următoare, numeroase morminte au fost deschise, resturile trupurilor au fost scoase din pământ și au fost împărțite, fenomen determinat de pelerinii care căutau să obțină intervenția sfinților și de necesitatea ca tot mai multe locuri să poată declara că posedă moaște cu puteri miraculoase de tămăduire

*Frederic cel Înțelept,
portret de Lucas Cranach
cel Tânăr*

*O miniatură din secolul al XV-lea,
înfățișând cucerirea Constantinopolului
de cruciați în 1204*

și, ca urmare, să beneficieze de donațiile atrase în acest fel.

Drumurile urmate apoi de fragmentele de corpuri de sfinți au fost de multe ori foarte lungi. Un exemplu îl reprezintă un braț al Sfântului Edmund Rich de Abingdon, luat de călugării de la Pontigny și dus în centrul Franței, braț care astăzi se află în Capela Adormirii Maicii Domnului de pe insula Enders, situată în largul coastei statului Connecticut, Statele Unite ale Americii.

Încadrându-se în curentul general al epocii, în care mănăstirile făceau rost de relicve pentru a se transforma în locuri de pelerinaj, unde credincioșii puteau să obțină vindecări miraculoase în schimbul unor ofrande, abația benedictină de la Abingdon, din Oxfordshire (Marea Britanie astăzi), întemeiată în anul 675, a adunat de-a lungul timpului numeroase moaște, unele dintre acestea aduse de la mari distanțe. Conform unei liste întocmite în anul 1116 de abatele mănăstirii de la Abingdon, abația deținea cinci moaște ale lui Hristos, bucăți din șase apostoli, fragmente din 31 de martiri, felurite rămășițe din 39 de mărturisitori și particule din 16 fecioare, la care

se adăuga o impresionantă colecție de substanțe făcătoare de minuni ce atrăgeau mulțimi de credincioși.

Dacă în perioada Renașterii vânzarea și cumpărarea de moaște s-a aflat într-un oarecare regres, fanatismul arătat de popor pentru moaștele considerate sigur autentice a rămas neschimbat. Personalitățile lumii laice au continuat să

achiziționeze relicve, constituind colecții dintre cele mai ciudate. Printre aceste personaje s-a numărat Frederic cel Înțelept, principele elector de Saxa, care a adunat în doar un deceniu 17.413 relicve. Prințul le aducea de pretutindeni, le cumpăra, făcea schimb, fără să acorde prea mare atenție caracterului hazliu sau chiar neverosimil al unora dintre ele: petice din scutecele Pruncului Iisus, nădrași de-ai Sfântului Iosif și izmene ale Sfântului Francisc, paie din ieslea în care s-a născut Hristos, fire din părul Sfintei Fecioare și picături din laptele ei, dar și bucăți din vergile și piroanele Patimilor. În palatul său din Wittenberg, relicvele adunate de Frederic erau listate pentru vizitatorii pioși într-un catalog tipărit.

Pe parcursul întregului secol al XVII-lea, au continuat circulația moaștelor, vânzarea și cumpărarea acestora, principalele destinații ale rămășițelor pământești ale sfinților fiind Italia, Franța, cantoanele elvețiene rămase catolice și Germania renană și meridională. Acest fenomen s-a prelungit până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, chiar dacă a fost introdusă regula verificării autenticității relicvelor de un prelat. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 DE ANI

I
A
N
U
A
R
I
E
■
F
E
B
R
U
A
R
I
E
1
9
7
4

Răsfoind presa de acum o jumătate de secol, constăți că multe dintre problemele neplăcute ale Bucureștiului de astăzi îi afectau și pe locuitorii de atunci.

Era un adevărat pericol să circuli prin Floreasca din cauza haitelor de câini, care atacau mai ales noaptea, dar și ziua. Nu încercați să treceți pe zebrele pentru pietoni de pe Bulevardul Păcii din cartierul Militari, suna un sfat; 95% dintre mașini zboară ca vântul și nu vă vor lăsa. Din luna ianuarie se admite parcare cu două roți pe trotuar pe străzile C.A. Rosetti, Ion Ghica, Dionisie Lupu, Mendeleev, Vasile Conta, 30 Decembrie, Constantin Mille, Zalomit, Spiru Haret, Nuferilor. Pe Bulevardul Dimitrie Cantemir, Calea Griviței, Șoseaua Ștefan cel Mare, Bulevardul Dinicu Golescu și Calea Dorobanți se poate parca cu cele patru roți pe trotuar. Șoferii trebuie să aibă grijă să nu deterioreze pomii sau spațiile verzi. Niciun cuvânt despre pietoni.

Un ziarist de la *Flacăra* constată că la „Cafeneaua Domnească” este locul unde se adună bișnițarii bucureșteni. Jos, în sala de jocuri, „caizii” joacă biliard pe sume mari, în vreme ce „salariații” lor se învârt, respectuoși în jurul lor. Băieții cumpără valută cu 2 sau 3 lei peste cursul băncii, apoi se duc la „shop” de unde cumpără marfă fără să îi întrebe nimeni ceva, după care o revând la prețuri de speculă. O categorie aparte o formează cei care vând piese de radio și magnetofon sub coloanele din strada Academiei. În același timp, tot în *Flacăra* se publică scrisoarea unui cititor: „Mă întreb și vă întreb care-i eficiența fotografiei din cuprinsul revistei nr. 48, publicată la loc de cinste pe două pagini și care înfățișează formația Phoenix? [...] O mână de oameni cu o înfățișare detestabilă din toate punctele de vedere

este, cred eu, în contradicție cu ceea ce am fost obișnuiți să numim etic [...] Este incomparabil mai greu să explici unui tânăr ce este o tunsoare decentă, când din fotografie îl privesc niște pletosi cu aere blazate și priviri pierdute.”

Surprinzător de multe probleme cu care se confruntau bucureștenii își găsesc încă locul în paginile ziarelor. Directorul comercial al Întreprinderii comerciale cu ridicata pentru produse alimentare se plânge că trebuie să se roage de unitățile comerciale să comande și apă minerală. În ziua de 3 ianuarie au primit comandă pentru 15.000 de sticle, au livrat 83.000 și a doua zi nu mai era una în magazine. Dialog la raionul de brânzeturi al magazinului „Unic” din Bulevardul Magheru. O clientă: „V-aș ruga să îmi tăiați un kilogram de brânză telemea din bucata aceea...” Vanzătorul: „Ce vorbești! Aici tai de unde vreau eu! Parcă nu e toată la fel?” Clienta: „Tocmai... Dacă s-ar putea...” Vanzătorul: „Hai, repede, că n-am timp! Lei ce-ți dau, dacă nu, fuga marș și reclamă-mă la responsabil! Altul la rând!”

E dimineața, ești în drum spre serviciu, te grăbești și ai vrea să cumperi o gustare. În pasaj la Universitate nu ai nicio șansă. Barul se deschide târziu și oricum în afară de compot de mandarine,

A aterizat YR-ABA, primul avion Boeing 707 intrat în dotarea Tarom

suc de ananas și pufuleți nu oferă altceva. Iei un covrig rece și îți încerci norocul pe bulevard. Până la „Gambrinus“ nu găsești nimic. La bodega „Central“ este coadă, așa că renunți.

Sunt două tipuri de comportament ale librarului bucureștean. Fie te trage la răspundere când îndrăznești să întrebi dacă există cartea în librărie, când poți să o cauți în vitrină sau la raft. Sau dă din umeri când întrebi dacă poți găsi ulterior o carte. Televiziunea a difuzat reportaje cu librari care nu știau nici măcar zece nume de scriitori români.

Dacă plecați la munte cu un copil mic, cu bilet cumpărat prin O.N.T., luați neapărat și certificatul lui de naștere. Altfel nu se poate caza și nici mânca. Asta a pățit un bucureștean, deși a întrebat când a cumpărat biletele pentru el și soție dacă este nevoie de ceva special pentru copil și a fost asigurat că nu e nevoie.

Transportul în comun în București este un coșmar. Pentru un drum de 40 sau 50 de minute, oamenii pleacă cu două ore înainte de acasă. Un raid-anchetă încearcă să deslușească motivele. Cei de la I.T.B. se plâng de problemele cu piesele de schimb, cu ambuteiajele din oraș, cu marea fluctuație de personal (angajează lunar 130 persoane, pleacă 80 sau 90), pasagerii care nu plătesc bilet (dar cei care călătoresc pe scară nici nu au cum). Călătorii vorbesc de indisciplină, organizare defectuoasă; sunt mijloace de transport noi, dar stilul de muncă este cel vechi. Un călător de pe linia 68 este de părere că atunci când vor fi 110 șoferi pe 100 de locuri, vom vedea și șoferi politicoși și amabili. La rândul lor, șoferii vorbesc despre condițiile proaste de întreținere. Mașini pe perne de aer, în loc de suspensii, care se defectează ușor. În ateliere este frig și fum, mecanicii sunt prost pregătiți și puțini. Din 18 mașini pe linia 68 circulau într-o zi bună cel mult 10, restul așteptau să fie reparate. Prin ateliere se plimbă ingineri cu mapa sub braț, care habar nu au de meserie. Tot *Flacăra* publică o ghicitoare: care este linia de autobuz cea mai scurtă, dar și cea mai scumpă din București? Linia 112. Are vreo cinci – șase stații, dar biletul este 1 leu. Autobuzele vin foarte rar și circulă foarte încet, încât călătorii glumesc că dacă o iei repede pe jos ajungi înaintea autobuzului. În

Ilie Năstase, premiat de revista *Flacăra*

toate autobuzele de tip nou, pe ușa cabinei șoferului tronează anunțul „Discutarea cu șoferul este strict interzis!“

Nici cu trenul nu se circula mai bine. Eugen Barbu făcea următoarea recomandare în *România liberă*: „Țugul [trenul] pleacă din gări la ore fixe și, iarna, ajunge când poate. Un tren este compus dintr-o locomotivă și mai multe vagoane. Între aceste vagoane se găsește și așa-numitul vagon restaurant, în care se vând uneori nasturi, mărunțișuri, bilete de loto și ce

vrei dumneata. Numai mâncare nu prea. Dacă ai noroc să se și gătească în vagonul restaurant poți să iei un meniu sleit, să ai parte de un serviciu adeseori prost și să fii încărcat la nota de plată. În tren se mai găsesc și vagoane de dormit. Dacă ai noroc să capeți un bilet la vagonul de dormit, ai ocazia să dormi în picioare pe coridor, întrucât vagoanele în timp de iarnă sunt încălzite până la saturație. O să spunei că omul cu cap deschide fereastra și nu se duce pe coridor. Ba se duce pentru că geamurile nu se deschid cu niciun chip, ca bătute în cuie, cheia lor fiind în permanență în buzunarul însoțitorului de vagon. [...] Dar mai există și situații inverse. Când în loc să mori de cald în tren, mori de frig. Asta se întâmplă mai des și nu se știe de ce nu se ajunge la o situație de mijloc. Oricum, călătoria este un mijloc agreabil de a petrece vremea. Dacă aveți răbdare și timp, încercați cu încredere. O să mă pomeniți.“

Sunt consemnate și noutățile, menite să îmbunătățească viața. Încă 30.000 de abonați vor trece în acest an de la tensiunea de 110 V la

Vă mai amintiți cum se circula în București?

220V. S-a introdus transportul laptelui la domiciliu, pe bază de abonament, cu o taxă de 0,10 lei pe litru. Dar prea puțini beneficiază de acest serviciu. Slabă popularizare, lipsă de interes din partea unor remizieri, care consideră tariful de 0,10 lei prea mic, lipsa mijloacelor de transport.

Nu orice noutate este neapărat de salutat. Hari Brauner își aduce aminte cum în anii '30, ca profesor de muzică la Liceul „Matei Basarab” sau la „Mihai Viteazul”, înregistra pe vechiul lui fonograf Edison colindele elevilor, mulți veniți din satele din jur. Acum s-a mutat în Drumul Taberei. Într-o dimineață „puternice detunături mă smulg din

Mihuț. „Deși căsătorii de ani de zile, încă nu am avut prilejul să jucăm împreună în teatru asemenea roluri, să fim adică parteneri direcți”, mărturisește actorul. Cum vă petreceți serile când nu aveți spectacol, au fost întrebați mai mulți actori bucureșteni. Carmen Stănescu ascultă muzică, se înregistrează cântând și merge la spectacole de balet la Operă. Mihai Fotino

se uită la televizor sau merge la teatru. Dem Rădulescu își pregătește lecțiile pentru I.A.T.C. Florin Piersic se duce la cinematograful. Ion Dichisăanu ascultă muzică sau se uită la meciuri de box ori de fotbal.

Adrian Păunescu îi ia un interviu lui Eugen Barbu. Întrebat care sunt problemele cinematografiei, răspunde: „Mult conformism, multă incultură, filme convenționale, ratate inițial numai pentru că filmul este considerat un manual de morală practică. Vrea cineva să înlocuiască biserica cu cinematograful? [...] Dacă e vorba să facem educația patriotică a spectatorilor, nu cu discursurile domnitorilor pe ecran o vom face.”

Iorgu Negrescu, în vârstă de 86 ani, povestește: „De pe acest platou [Drumul Taberei] am decolat la bord cu Aurel Vlaicu, într-un Farman 40, biloc și biplan. A fost singurul zbor din viața lui Aurel Vlaicu la bordul altui avion decât al celui pilotat de el însuși. La coborâre, pe iarba asta a Drumului Taberei de azi, Vlaicu m-a sărutat și mi-a spus: «No, a fost fain, mă Iorgule!».”

Într-o încăpere din Palatul Telefoanelor se află instalația care furnizează ora exactă atunci când formezi 2448 și încă alte două cifre de pe cadranul telefonului, indiferent care. Din 10 în 10 secunde un robot de mare precizie comandă prin impulsuri electrice un magnetofon cu bandă în circuit. Vocea celei care anunță ora exactă este a Georgetei Perlea, una dintre primele crainice ale televiziunii.

De câteva săptămâni, pe Bulevardul Ana Ipătescu, Magheru și 1848, din trei în trei stâlpi Tarom își face reclamă: Fly Tarom to Madrid, Fly Tarom to London. „Mersi, Tarom!” – notează, cu ironie, cel care consemnează știrea. ■

Rubrică realizată cu sprijinul
Bibliotecii Academiei Române

Iorgu
Negrescu
la manșa
avionului
Farman 40,
cu Aurel
Vlaicu
pasager

dulcea mea visare, aruncându-mă în coșmarul ultimului război. Bubuiturile se întesc [...] Bui-mac, deschid geamul, privesc cerul roată. Nimic. Bubuiturile se apropie, când, deodată, de după bloc apare un pâlă de mogâldețe, mișcându-se dezordonat. De-abia acum înțeleg. Sunt colindători.”

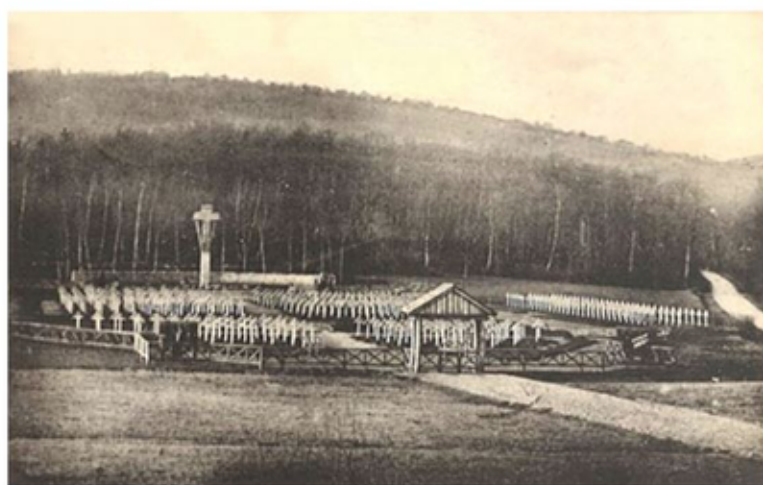
Între 15 și 21 ianuarie se desfășoară acțiunea de primă vaccinare antipoliomelitică a nou-născuților. Pe vremea aceea nu existau influențieri.

Constantin Țoiu semnalează în *Informația Bucureștilui* două evenimente culturale: expoziția de la Sala Palatului care prezintă descoperiri arheologice din R.P. Chineză și cea de la Sala Dalles de artă veche și modernă mexicană. La 8 februarie are loc premiera la Teatrul „Nottara” cu piesa *Hamlet*, cu Ștefan Iordache în rolul principal. La Teatrul „Bulandra” se pregătește premiera piesei *Pygmalion*, de Bernard Shaw. În rolurile principale Victor Rebengiuc și Mariana

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

*Cimitirul
din Soultzmatt*

În sistemul represiv comunist, una dintre grijile majore ale poliției secrete (Securitatea) a fost urmărirea opozanților. Dacă în țară aceștia au fost filiați, arestați, anihilați – pentru cei aflați în străinătate lucrurile au mers mai anevoie. Evident, rapoartele Ministerului Afacerilor Externe rămân una dintre sursele predilecte de informare. Publicăm mai jos o asemenea sinteză despre situația diasporei române din Franța în anul 1984. Dincolo de limba de lemn, se strecoară și greșeli materiale cu totul reprobabile. E vorba de cimitirul de la Soultzmatt (Magazin istoric, nr. 2/2022) care adăpostea rămășițele românilor morți în Primul Război Mondial, și nu în Al Doilea.

Cercetările întreprinse după 1990 au dat la iveală și adevărata față a unor asociații proromâne din Franța, care în fapt erau oficine ale Securității. Privită în perspectivă istorică, cu coroborarea mai multor elemente, trebuie admis că politica din perioada comunistă desfășurată în străinătate a fost profund dăunătoare, fiind îndreptată împotriva celor plecați din varii motive. Rămâne întrebarea retorică: ce s-ar fi întâmplat dacă sute de oameni potrivit regimului politic instaurat în România după Al Doilea Război Mondial ar fi continuat să-și desfășoare firesc activitatea profesională?

Notă sinteză

Situația actuală a emigrației originare din România. Concentrare, organizare pe asociații și grupări, personalități în domeniile politic, economic și cultural.

I Statistica și formarea emigrației

Din estimările noastre și în baza datelor statistice publicate de autoritățile franceze, rezultă că în prezent există în Franța cca 45.000 – 50.000 persoane originare din România care pot fi încadrate în următoarele categorii: români (rezidenți posesori de pașapoarte românești, cca 4.000); așa-zii refugiați politici, 4.999, conform datelor publicate la 31.12.1983; persoane cu dublă cetățenie, care sunt, de regulă, căsătorite cu cetățeni francezi; persoane originare din România (persoane de alte naționalități născute pe teritoriul României și stabilite ulterior în Franța ca: evrei, maghiari, greci, armeni, șvabi, bănățeni etc.); persoane fără cetățenie care au trăit pe teritoriul României și ulterior s-au stabilit în Franța, cetățeni francezi de origine română (foști cetățeni români deveniți cetățeni francezi prin naturalizare și care au renunțat la cetățenia română), care formează majoritatea emigrației originare din România.

În cadrul categoriilor de mai sus intră și descendenții persoanelor respective, care urmează același statut juridic. Precizăm că, în conformitate cu legea română, copiii născuți dintr-o căsătorie mixtă (unul dintre părinți este cetățean român) dobândesc cetățenia română, indiferent de locul înregistrării nașterii.

După condițiile și perioada formării ei, emigrația din România poate fi împărțită în două categorii: emigrația veche și emigrația nouă.

În cadrul emigrației vechi se pot distinge două grupări: persoane care au părăsit România până la Al Doilea Război Mondial și emigrația politică formată în timpul și în primii ani de după Al Doilea Război Mondial. Referitor la prima grupare se poate afirma că ea cuprinde persoane care nu se manifestă politic, având în schimb o atitudine pozitivă în raporturile cu țara noastră.

În ceea ce privește a doua grupare, formată

ca urmare a schimbărilor de natură politică din România, aceasta cuprinde persoane cu vederi politice de dreapta, legionari, foști membri ai partidelor burgheze, ofițeri din armata veche etc.

Emigrația nouă, formată în ultimele două – trei decenii, cuprinde persoane stabilite în Franța, prin reunificarea familiilor, căsătorii mixte, cetățeni români care s-au deplasat în străinătate ca turiști sau în interes de serviciu și au refuzat să se înapoieze în țară.

Din unele date publicate în anul 1980 rezultă că în perioada 1945 – 1980 în Franța s-au stabilit circa 30.000 de persoane originare din România, majoritatea obținând cetățenia franceză. Peste două treimi dintre acestea sunt de origine evreiască. Numărul celor care au încă statut de refugiați politici este de cca 4.500 de persoane. Circa 5.000 au statut de cetățeni români stabiliți în străinătate.

Imena majoritate a emigranților nu desfășoară activități politice de niciun fel. Un număr de circa 600 de persoane originare din România desfășoară activități culturale și artistice, activând în diverse grupări, asociații,

Elvira Popescu

comitete, inclusiv cu poziție ostilă țării noastre.

Publicații ale emigrației ostile relevă că numai aproximativ 200 de indivizi sunt angrenați de o manieră permanentă în activități cu caracter politic, ostile regimului actual din țară. Se estimează că dintre aceștia, cca 60 – 70 sunt legionari, cca 25 național-țărăniști, 35 liberali și restul „disidenți” stabiliți în Franța în ultimii 7 – 8 ani.

De asemenea, se apreciază că cca 1.000 de emigranți stabiliți în Franța sunt infractori de drept comun.

II Concentrarea și organizarea emigrației originare din România.

Grupări și asociații ale emigrației loiale.

Remarcăm că emigrația originară din România este concentrată în mare parte în orașul Paris și localitățile din jurul capitalei franceze (așa-zisa regiune pariziană). De asemenea, există emigranți stabiliți și în alte regiuni și localități ale Franței, dar fără a avea ponderea numerică a celor din regiunea

pariziană. Aceste localități sunt: Rouen, Lyon, Marsilia, Nisa, Bordeaux, Strasbourg, Lille, St. Nazaire, Metz.

Referitor la organizarea emigrației se poate sublinia că aceasta îmbracă în cele mai multe cazuri forma asociațiilor culturale și de prietenie care sunt înregistrate la autoritățile franceze conform legii din 1901 (asociații fără scop politic și lucrativ), precum și a comunităților religioase.

De asemenea, în cele mai multe cazuri, din aceste asociații fac parte și cetățeni francezi care sunt membrii familiilor emigranților români sau au o atitudine de simpatie față de România. Asociațiile respective editează periodic buletine și reviste cu conținut favorabil țării noastre.

În prezent în Franța există următoarele asociații culturale și de prietenie româno-franceze care concentrează elemente din emigrație:

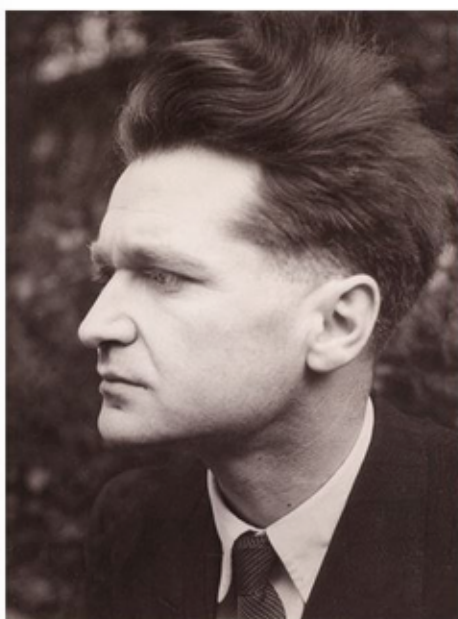
1. Asociația „ALPES CARPATES”, cu sediul la Paris, are ca președinte pe Octav Barbu, președinte de onoare pe prof. dr. Rene Csel de la Universitatea Sorbona, cunoscut cu atitudine de simpatie față de țara noastră, iar ca secretar general pe prof. dr. Florentina Fredet, care se ocupă practic de organizarea acțiunilor culturale ale asociației. Asociația editează trimestrial revista *Alpes Carpates*, care cuprinde materiale cu conținut favorabil țării noastre din domeniile istoric, cultural, turistic, social etc.

In ultimii 4 ani, asociația „Alpes Carpates” a organizat mai multe reuniuni, seri culturale, proiecții de filme, expoziții, mese rotunde dedicate diferitelor evenimente din istoria și activitatea social-culturală a țării noastre (24 ianuarie, 1 decembrie, centenarele G. Enescu și N. Titulescu etc.). La întâlnirile și acțiunile asociației participă cca 70 – 80 de persoane, în mare majoritate emigranți, dar și studenți francezi de la lectoratul de limbă română de la Universitatea Sorbona.

2. A doua asociație culturală română înființată în anul 1980, în cadrul căreia funcționează parohia ortodoxă română „Pogorârea Sfântului Duh”, cu sediul în Paris, condusă de preotul Aurel Grigoraș. Parohia se află sub jurisdicția canonică a Patriarhiei române și face parte din Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa centrală și occidentală condusă de

Viorica Cortez

Emil Cioran

arhiepiscopul Aurel Hrițcu (Adrian), cu sediul la Paris. Asociația concentrează cca 120 de emigranți și este dirijată de un consiliu parohial din care fac parte dr. Ion Gerota, dr. Gabriela Dragomirescu Vilain, ing. Mihai Pleșoianu, prof. dr. Florentina Fredet. În afara serviciilor religioase, parohia organizează acțiuni culturale (expoziții artizanale, proiecții de filme și diapozitive, seri culturale) dedicate evenimentelor istorice și culturale ale țării noastre. Trimestrial parohia editează ziarul *Vestitorul*, cu conținut atât religios, cât și cultural istoric favorabil țării noastre.

În februarie 1984 a fost creată la Strasbourg o filială a parohiei care reunește cele câteva familii de emigranți din acest oraș și zona înconjurătoare. Din consiliul parohial fac parte: prof. univ. Octavian [corect: Grigore] Nandriș de la Universitatea din Strasbourg, prof. dr. Alexandre Chabert, prof. Dan Popa. Această comunitate organizează acțiuni culturale sau religioase la două luni. De două ori pe an se organizează Te-deum-uri la cimitirul de la Sultzmat, unde sunt înmormântați cca 700 de români decedați în timpul invaziei hitleriste.

De asemenea, Arhiepiscopia ortodoxă română pentru Europa centrală și occidentală editează

anual almanahul *Vestitorul*, care publică materiale culturale și istorice, cât și aspecte din activitățile parohiilor române din Europa.

3. Asociația culturală „Normandie-Roumanie” Ion Creangă, cu sediul la Rouen, al cărui președinte este Notheaux Antoaneta, cuprinde cca 40 de persoane, în majoritate emigranți stabiliți în jurul orașului Rouen, cât și francezi cu atitudine de simpatie față de țara noastră. Editează trimestrial buletinul *Pionierul*, cu un conținut favorabil țării noastre, cuprinzând materiale culturale, istorice, turistice și de folclor. Asociația organizează acțiuni culturale și întruniri pentru marcarea evenimentelor cultural-istorice românești. De asemenea, colaborează cu asociațiile „Solidarité humaine par les arts” (SHA) din Verneuil-sur-Avre, condusă de Guy de Langson, „Intergrupul folcloric din regiunea normandă”, care trimite anual în țara noastră grupuri turistice teatrale și de folclor și invită în același timp grupuri folclorice românești.

4. „Solidaritatea umană prin arte” (SHA) din Verneuil-sur-Avre e creată și condusă de cetățeanul francez Guy de Langson. Din comitetul de conducere al asociației mai fac parte cetățenii francezi Alain Courtois și Maurice Laville, care au sentimente de simpatie față de țara noastră. Prin intermediul acestei asociații s-a acționat pentru înfrățirea orașelor Târgoviște și Verneuil-sur-Avre, între care există un program de schimburi culturale prin trimiterea și primirea reciprocă de grupuri și formații culturale.

SHA editează trimestrial ziarul *Solidarité universelle*, care publică materiale privind promovarea adevărului istoric, culturale și turistice despre România.

5. Asociația „Prietenii lui Panait Istrati”, cu sediul în Valence, creată din inițiativa lui Jean Mermoz (l-a cunoscut pe Panait Istrati), cu scopul difuzării operei scriitorului român. Asociația este condusă în prezent de Georges Godbert și Henry Courbis, care s-au ocupat în cursul anilor 1983 – 1984 de organizarea activităților de comemorare a centenarului nașterii lui Panait Istrati. Editează periodic revista *Prietenii lui Panait Istrati*, cu conținut cultural axat pe teme din opera scriitorului.

6. Asociația culturală Franța România, din departamentul Vaucluse [corect: Vaucluse],

Etienne Hajdu

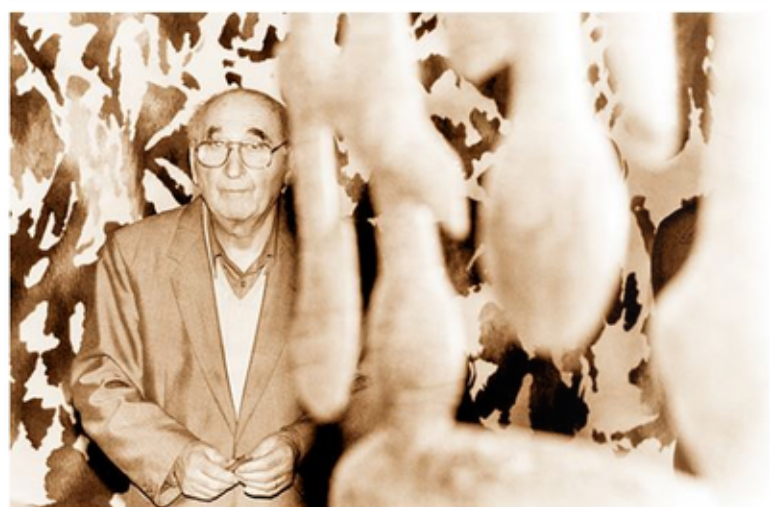
III Personalități din emigrație în domeniile politic, economic și cultural

Din punct de vedere al profesiei și funcțiilor ce le ocupă în sistemul economico-social francez, emigranții originari din România cunosc o mare diversitate.

Remarcăm însă că în Franța este stabilit un număr important de intelectuali originari din România, care au o atitudine corectă față de țara noastră.

I altă parte a acestora se situează pe o poziție neutră, în sensul că au rezerve de a stabili raporturi normale cu țara de origine sau cu ambasada, dar nu se manifestă ostil. În fine, o altă parte are o atitudine dușmănoasă și lucrează activ contra regimului din țara noastră, așa cum vom remarca într-o lucrare separată.

În ceea ce privește personalitățile din emigrație cu atitudine corectă, neutră sau rezervată față de țara noastră menționăm pe: 1. Elvira Popescu, 2. Costin Miereanu, compozitor, 3. Marina Musset, medic cancerolog, 4. Ioan și Ileana Gerota, medici, 5. Ioana Miereanu, scriitoare, 6. Viorica Cortez, artistă lirică, 7. Etienne Hajdu, sculptor, 8. Paul Stahl, etnolog, 9. Marius Constant, dirijor și compozitor, 10. Dinu Tatarăscu, om de afaceri, 11. Raluca Nathan, cineastă, 12. Marcel Lupovici, actor, 13. Sergiu Celibidache, dirijor, 14. Emil Turdeanu, prof. universitar, 15. Octavian [sic!] Nandriș, prof. universitar, 16. Horia Damian, pictor, 17. Willy Ludwig, medic, 18. Nicoară Beldiceanu, istoric, 19. Ileana Cotrubaș, artistă lirică, 20. V.V. Stanciu, avocat specialist în sociologie criminală, 21. Leonida Mămăligă, scriitor, 22. Petre Năsturel, bizantinolog, 23. Cornel Metzianu, medic cardiolog, 24. Emil Cioran, filosof și scriitor, 25. Mircea Eliade, scriitor, specialist de renume mondial în istoria religiilor. ■

cu sediul în Avignon, al cărei președinte este emigranta Ilinca Barthouil-Ionescu. Scopul principal al asociației este popularizarea valorilor turistice și folclorice ale țării noastre, scop în care Ilinca Barthouil-Ionescu organizează periodic grupuri de turiști francezi care vizitează România. De asemenea, cu sprijinul asociației, Ilinca Barthouil-Ionescu a organizat în anul 1983 „Congresul de studii românești” de la Avignon, la care au participat o serie de intelectuali din emigrația română. Secretar general al congresului a fost Sorin Alexandrescu de la Amsterdam (nepotul lui Mircea Eliade).

7. Asociația culturală „Mihail Eminescu”, cu sediul în St. Nazaire, înființată de prof. Arnold Linker, reunește o serie de emigranți din zona orașului St. Nazaire și Valea Loarei, cât și francezi cu atitudine pozitivă față de țara noastră. În primii ani de la creare, asociația a editat buletinul *Mihail Eminescu*, al cărui nume a fost schimbat ulterior în *Doina*. De cca cinci ani buletinul nu mai este editat, iar asociația și-a restrâns activitățile la organizarea de grupuri de turiști care vizitează țara noastră.

În afara asociațiilor menționate mai sus există grupuri și asociații de prietenie în Florenge [corect: Florange], Dijon, Villerupt și alte localități din Franța, dar care sunt formate exclusiv din cetățeni francezi și nu privesc organizarea emigranților originari din România.

Asociațiile și grupările emigrației ostile țării noastre vor face obiectul unui material separat.

OMAGIU PENTRU EROII MARELUI RĂZBOI

La 11 noiembrie 2023, în localitatea Villelongue-dels-Monts, Pyrénées-Orientales, Franța, a avut loc un eveniment comemorativ internațional, înfăptuit în memoria soldaților francezi și români căzuți în timpul Marelui Război. Data aleasă marchează sfârșitul Primului Război Mondial, prin armistițiul semnat la Compiègne în 1918.

La 105 ani de la acest eveniment istoric, „Souvenir Français” (asociație franceză pentru păstrarea amintirii războaielor) a organizat o ceremonie comemorativă. Delegația României, prin reprezentanții Grupului de Acțiune Coșna, a adus un elogiu soldaților francezi și români căzuți în timpul Marelui Război. Un omagiu deosebit a fost adus căpitanului Paul Berge, originar din această zonă a Franței, care a participat activ alături de misiunea militară franceză în România la reorganizarea Armatei Române în primăvara anului 1917 (*Magazin istoric*, nr. 1/2018). A căzut eroic în acțiune, pe câmpul de luptă de la Coșna, pe când se afla în fruntea Regimentului 16 Infanterie. Ultimele sale cuvinte au fost: „Înainte, băieți! Nu vom muri niciodată!”.

La ceremonie au luat parte și înalte oficialități, printre care și subprefectul de Céret, Dominique Dezert-Sanchez. A fost oficiată și o impresionantă

Delegația română

slujbă religioasă bilingvă, de un sobor format din monseniorul Marc Alric, episcop vicar al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei de Vest și de Sud, Simeon Mureșan, preotul Mănăstirii ortodoxe Piora Santa Maria del Vilar, și preotul militar Cătălin-Gheorghe Simion, reprezentantul Școlii Militare de Subofițeri de Jandarmi „Petru Rareș” Fălticeni, unitate care păstrează tradițiile Regimentului 16 Infanterie.

Delegația română a fost formată din Ion Luncanu, președintele Asociației 15 Dorobanți Războieni, istoricul și pasionatul de reconstituiri istorice Cătălin Sandu, părintele militar Cătălin-Gheorghe Simion și un francez cu sânge și de român, Jean-Christian Tirat, reporter de război al agenției Sygma, stabilit de 30 de ani în România. Din grup au făcut parte și doamna Ana Simion, purtătoarea unui costum popular tradițional bucovinean, și doamna Ruxandra Lucia Dumitrescu, ziaristă.

Tricolorul românesc a fost reprezentat prin două drapele de luptă, cel al Regimentului 15 Infanterie Războieni și cel al Regimentului 16 Infanterie Fălticeni.

La finalul evenimentului, într-un cadru emoționant, delegaților români li s-au înmănat diplome și medalii comemorative, printre care și Medalia de Bronz a „Souvenir Français”, în semn de recunoștință.

Totodată, a fost dezvelită la mănăstirea ortodoxă din Villelongue-dels-Monts o piatră comemorativă, care face referire la omagiul adus ofițerului Paul Berge și la valorile tradițiilor militare franco-române.

În Franța, acest eveniment a fost prezentat pe larg în presă.

*Decernarea
medaliilor*

PROCESUL UNUI CADAVRU PONTIFICAL

IOAN-SEBASTIAN CRINTEA

La cumpăna veacurilor IX – X, instituția Papalității a cunoscut vremuri tulburi. O bună parte dintre pontifii acestei epoci au pierit în chip violent. Tulburătoare scandaluri amoroase nu au lipsit. Lupta pentru putere între diversele grupări politice din Cetatea Eternă s-a ascuțit. În această atmosferă extrem de tensionată, a avut loc un eveniment sinistru, care ilustrează până unde puteau merge rivalitățile, precum și totala lipsă de scrupule manifestată de unele personaje ale vremii.

În anul 891, pe tronul Sfântului Petru a urcat Formosus. Lumea în care viețuia acest Papă era zbuciumată. Imperiul înălțat la începutul veacului de Carol cel Mare se destrămasese, iar între succesorii săi se purtau acerbe lupte pentru putere (*Magazin istoric*, nr. 8/1970). În a doua jumătate a secolului al IX-lea, o parte dintre teritoriile Franciei Occidentale (viitoarea Franță), dar și ale Franciei Orientale (viitoarea Germanie) erau devastate de vikingi (*Magazin istoric*, nr. 5/1993, 5/2018). Musulmanii ce trăiau în teritoriile din jurul țărmurilor sudice ale Mediteranei au lansat în aceeași epocă expediții de jaf asupra Peninsulei Italice, fără a cruța pământurile controlate de papi.

NOUL ÎMPĂRAT, POFTIT ÎN TAINĂ

Suveranii pontifi ai vremii trebuia să aibă în vedere raidurile musulmane, fiind totodată implicați

Sinodul Cadavrului, tablou de Jean-Paul Laurens, din 1870

în complicata politică italiană. Centrul și nordul peninsulei erau dominate de potenți precum ducele de Spoleto și markgraful de Friuli. Totodată, suveranii Franciei Occidentale ori ai celei Orientale nu pregetau să treacă Alpii pentru a-și impune dominația în zonă.

Demnitatea imperială, reînviată în Europa Occidentală de Carol cel Mare, era revendicată de felurite puternici ai timpului. Abia începând cu mijlocul secolului al X-lea, din zilele domniei lui Otto I cel Mare, titlul imperial a fost definitiv legat de spațiul german. Numai Papa putea să officieze ceremonia încoronării imperiale. Din această cauză, în luptele purtate la finele veacului al IX-lea și începutul celui de-al X-lea pentru demnitatea imperială, suveranul pontif juca un rol important.

În timpul domniei predecesorului lui Formosus, Ștefan al V-lea (885 – 891), Berengar de Friuli și Guido de Spoleto se războiau pentru a dobândi o poziție dominantă în Peninsula Italică. Cel din urmă a ieșit învingător, iar Ștefan al V-lea avea tot interesul să stabilească bune legături cu acesta. Suveranul pontif va fi cugetat că se va putea folosi de forțele lui Guido pentru a-și apăra pământurile de atacurile musulmane. Așa se face că, în februarie 891, Papa l-a încoronat pe ducele de Spoleto împărat în Roma.

Politica de apropiere față de Guido avea să fie într-o primă fază continuată și de Formosus. În 892,

Roma în timpul pontificatului lui Formosus, detaliu dintr-o cronică rusească din veacul al XVI-lea ce ilustrează certurile politice din Cetatea Eternă

el l-a încoronat din nou, totodată încoronându-l și pe fiul acestuia, Lambert, în calitate de co-împărat. Trupele suveranilor de Spoleto au pătruns în Roma și în teritoriile pontificale, pentru a le apăra de raidurile musulmane.

Însă, treptat, marea influență politico-militară de care se bucurau în peninsula împărății de Spoleto a început să îl deranjeze pe Papa Formosus. Constituția la sud de Alpi a unei puteri formidabile ar fi limitat în mod sever libertatea politică a papalității. Episcopul Romei, suveran asupra unui teritoriu italian și cea mai importantă figură a creștinătății apusene, nu putea accepta situația.

Formosus dorea să schimbe echilibrul de forțe din peninsula și a făcut apel la Arnulf, regele Franței Orientale (887 – 899), pe care îl pofti în taină să treacă Alpii pentru a contrabalansa puterea familiei de Spoleto. Arnulf era conștient că o biruință în peninsula i-ar fi adus titlul imperial, îngăduindu-i totodată să devină un actor de prim rang pe scena politică italiană. Suveranul franc de rășărit izbuti la începutul anului 896 să izgonească trupele lui Lambert, rămas singur stăpânitor după moartea tatălui său Guido în 894, din Roma. În luna februarie a anului 896, Formosus l-a încoronat pe Arnulf împărat în Cetatea Eternă, săvârșindu-se din viață la scurt timp, în luna aprilie.

Arnulf, miniatură din Cronica anonimă din Dalimil, de la începutul veacului al XIV-lea...

EPISCOPUL NUMIT CU FORȚA

Ceea ce a urmat a înscris într-un mod nefericit numele Papei Formosus în istorie. După foarte scurtul pontificat de aproximativ 15 zile al succesorului său, Bonifaciu al VI-lea, decedat din pricina unei boli, pe tronul episcopal al Romei s-a urcat Ștefan al VI-lea (896 – 897), aflat sub influența partidei de Spoleto.

Înainte de a ajunge Papă, Ștefan al VI-lea a fost numit de Formosus episcop al orașului Anagni. Se pare că numirea s-a făcut cu forța, iar Ștefan nu a fost mulțumit de perspectiva de a rămâne pentru veșnicie ierarhul unui orașel italian. În acele timpuri, potrivit prevederilor legii bisericești, un episcop nu putea să

se mute dintr-un oraș în altul – iar Papa era, în fapt, episcopul Romei. Alegerea lui Ștefan al VI-lea ca pontif putea fi contestată în temeiul acestei vechi prevederi canonice. Însă nu trebuie pierdut din vedere faptul că în acea epocă, Marinus I (882 – 884) și chiar Formosus au fost episcopi ai altor orașe înainte de a deveni papi. Interdicția canonică nu mai avea aceeași forță, mai cu seamă în condițiile tulburi ale Romei de la finele veacului al IX-lea.

Ștefan al VI-lea era însă decis să își consolideze poziția din punct de vedere canonic. Pentru a face aceasta, era nevoie ca fostul Papă Formosus să fie condamnat. În acest fel, numirea lui Ștefan de către Formosus ca episcop de Anagni devenea invalidă, ca de altfel și toate acțiunile săvârșite de un pontif condamnat. Legitimitatea pontificatului lui Ștefan al VI-lea nu ar mai fi putut fi pusă sub semnul întrebării.

Modul cum s-a procedat la condamnarea defunctului Formosus a rămas unul dintre cele mai sumbre episoade din istoria Papalității. Cadavrul aflat în descompunere al fostului Papă a fost scos

... și într-o miniatură din a doua jumătate a aceluiași secol

din sicriu, înveșmântat cu o macabră pompă în straiile pontificale, așezat pe un tron într-un cadru solemn și judecat.

Formosus era acuzat că s-a urcat pe tronul Sfântului Petru după ce, mai înainte vreme, a ocupat poziția de episcop de Porto (un orașel din apropierea Romei), încălcând în acest fel legea bisericească. Multe alte crime i-au fost imputate decedatului, care, întrucât nu putea să răspundă acuzațiilor, a beneficiat de un reprezentant legal, un diacon, care s-a străduit să îi ia apărarea.

PARTIZANII ȘI ADVERSARIII DECEDATULUI

A fost găsit vinovat și osânda care i-a fost impusă s-a dovedit a fi aspră. Trei degete de la mâna dreaptă, cele folosite de Papă atunci când binecuvânta, au fost tăiate. Cadavrul a fost îngropat într-un loc obscur. Ca și cum tot ceea ce se săvârșise nu era de ajuns, la scurt timp, trupul a fost din nou dezgropat și aruncat în apele Tiburului. Ulterior, rămășițele au fost extrase din Tibru de unii călugări, pentru a fi mai apoi îngropate cu fast de Teodor al II-lea, Papă pentru scurtă vreme la finele anului 897.

Acest eveniment, cunoscut sub numele de Sinodul Cadavrului, nu este tocmai lesne de deslușit. Sursele de care dispunem nu ne îngăduie să oferim explicații foarte detaliate. Mulți istorici moderni vorbesc de o ură fanatică ce i-a însușit pe artizanii

Guido, portretizat
în Chronicon Casauriense,
din veacul al XII-lea

unui proces care a reprezentat, de fapt, un crunt simulacru. Este limpede că vremurile acelea erau caracterizate de violență, dar săvârșirea unui asemenea fapt continuă, totuși, să frapeze. Poziția diferită a lui Ștefan al VI-lea față de Formosus în chestiuni politice nu putea constitui un motiv plauzibil pentru înfăptuirea unei astfel de cruzimi. Nu era ceva neobișnuit ca un Papă să aibă opinii distincte față de predecesorul său.

Se știe că Formosus avea partizanii săi în Roma. Ștefan al VI-lea, vrăjmaș înverdat al fostului Papă, a voit probabil să facă o demonstrație de forță, supunându-i în totalitate pe aceștia. Astfel ar fi pus capăt, în

beneficiul său și într-un mod brutal, luptelor dintre facțiunile politice ale Romei.

Cel mai probabil, aceasta nu a fost unica motivație, iar adevărul este mai nuanțat. În spatele deciziei lui Ștefan al VI-lea de a organiza Sinodul Cadavrului se află și încercarea de a obține o legitimitate canonică și o ură fanatică. Istoricii sunt de părere că Ștefan al VI-lea a fost influențat și de Lambert de Spoleto și de mama sa, Agiltrude, aliații săi care încă domneau în Spoleto. Se cuvine să avem în vedere faptul că Arnulf al Franciei Orientale a fost lovit în anul 896, la scurtă vreme după încoronarea sa ca împărat, de o boală cruntă care l-a făcut incapabil să mai joace un rol hotărâtor în politica italiană. Toate acestea s-au amestecat cu dorința unui pontif de a-și impune controlul asupra tuturor grupărilor politice ale Romei printr-un act de forță.

În orice caz, totul s-a sfârșit prost pentru Ștefan al VI-lea. Susținătorii lui Formosus au fost scandalizați. Circulau zvonuri că acesta din urmă s-a arătat în mod miraculos unui călugăr într-o vedenie, lucru care i-a făcut pe mulți romani să creadă că Sinodul Cadavrului a reprezentat o cumplită greșală. A izbucnit o revoltă, iar Ștefan al VI-lea a fost aruncat în închisoare unde, în mod tragic, a fost sugrumat și ucis. Ulterior, Papa Sergiu al III-lea (904 – 911), una dintre persoanele care, în cadrul Sinodului Cadavrului, s-a pronunțat împotriva lui Formosus, l-a condamnat din nou pe acesta din urmă. Până în timpul pontificatului lui Ioan al X-lea (914 – 928), viața politică a Romei avea să fie dominată de confruntările între partizanii și adversarii acestui decedat. ■

Otto I cel Mare vorbește cu un servitor,
miniatură de David Aubert, din jurul anului 1460

PRĂJITURA DISPUTATĂ DE DOUĂ STATE

DORINA MIHALCEA

Bezea crocantă, frișcă, fructe aromatice – un desert delicat și fin –, prăjitura Pavlova reprezintă pentru mulți dintre noi deliciul suprem dintr-o zi toridă de vară. Dacă originea numelui este ușor de regăsit – geniala balerină Anna Pavlova (1881 – 1931) –, țara de origine rămâne un subiect controversat.

Pentru Australia și Noua Zeelandă, Pavlova a devenit dispută de aproape un veac.

După antropologul culinar Helen Leach, profesoară la Universitatea din Otago (Noua Zeelandă), autoarea unei lucrări dedicate exclusiv prăjiturii (*The Pavlova Story: A Slice of New Zealand's Culinary History*, Povestea Pavlovei: o felie din istoria culinară a Noii Zeelande, 2008), cea dintâi rețetă se pare că ar fi apărut în 1926. Ea ar fi fost creația unui bucătar-șef de la Hotelul „Wellington” (din Wellington), îndrăgostit nebunește de balerina rusă, care tocmai efectua un turneu la antipodi. După ce a identificat peste 20 de rețete de prăjituri asemănătoare în țara sa, anterioare celei de-a doua conflagrații mondiale, nu a găsit însă nicio dovadă efectivă care să aducă lumină absolută asupra anului când a apărut prăjitura. Din cercetările sale, rețeta descoperită în 1926 ar fi fost pentru un desert etajat, pe bază de gelatine și fructe. Doi ani mai târziu, în Dunedin (capitala regiunii Otago), devenise popular un tort din beza, cu nuci și aromă de cafea, asemănător

Pavlovei. În ciuda numeroaselor îndoieli, pentru Keith Money, unul dintre biografi ai Annei Pavlova, 1926 ar fi anul și Noua Zeelandă țara de origine a prăjiturii.

La vecini, în același an 1926, printre produsele companiei Davies, specializate în dulciuri (mai ales gelatine naturale, înființată în 1917 de George Davis, în Botany, Australia) se număra și un gen de Pavlova. Numai că, din nou, era vorba de un desert pe bază de gelatine și fructe... Ingredientele Pavlovei actuale apăreau însă într-o altă rețetă, denumită simplu de Emily Futter, autoarea unei cărți de bucate din acele vremuri (*Australian home cookery*, Bucătăria de acasă australiana, 1922), „beza umplută cu fructe”.

Australienii consideră că 1929 este anul efectiv al nașterii delicatului desert. Era momentul în care Pavlova le vizita pentru a doua oară țara. A fost cazată la Hotelul „Esplanade”, din Perth, poate cel mai luxos din țară. La cerința expresă a directorului Elisabeth Paxton, bucătarul șef Bert Sachse ar fi creat o prăjitură specială. Paxton este cea care dusese hotelul la cele mai înalte

Anna Pavlova...

standarde, impunând fie decorarea spațiilor comune cu elaborate și luxuriante aranjamente florale, fie utilizarea celor mai fine țesături pentru așternuturi sau fețe de masă, fie servirea unora dintre cele mai savuroase feluri de mâncare în delicate porțelanuri de China sau în elegante vase de argint fin gravate. Cum bezeaua era unul dintre ingredientele adorate de conaționali (dar, totodată, și de vecinii neo-zeelandezi!), Paxton i-ar fi cerut lui Sachse să o folosească pentru a crea „ceva diferit și unic“.

În *One Continuous Picnic: A Gastronomic History of Australia* (Un picnic fără sfârșit: O istorie a gastronomiei australiene, 1982), Michael Symons notează: „Bert Sachse a încercat rețete zi după zi, o lună întreagă. Dar bezeaua îi tot dădea bătăi de cap. Fie ieșea prea crocantă, fie se lăsa, fie nu se lega de celelalte ingrediente...“. Până la urmă, a reușit să creeze ceva cu totul special: când a invitat-o pe doamna Paxton să o deguste, aceasta ar fi exclamat, entuziasmată: „Este la fel de fină și ușoară precum Pavlova“ (potrivit altor surse, cel care a degustat-o prima dată ar fi fost un director de personal al hotelului, Harry Nairn). După ani de îmbunătățiri, începând cu 1934, noua Pavlova, din bezea, or-

nată cu frișcă și cu fructe, avea să devină desertul casei la restaurantul „Esplanade“.

Aproape toată viața Sachse și-a clamat paternitatea desertului. Cu puțin înainte să se stingă din viață, într-un interviu acordat în 1973, avea să recunoască: inspirația i-ar fi venit de la o rețetă neo-zeelandeză, despre care aflase pe când participase la un concurs culinar de dulciuri în țara vecină, pe care îl câștigase.

Nici măcar dicționarele nu au putut să facă diferența. În cea mai nouă ediție a *Dicționarului Oxford* (2023), nu mai apare nicio indicație cu privire la țara de origine, însă în ediția din 2010, era trecută o dublă origine, Australia și Noua Zeelandă.

Unele dintre cele mai recente documentări în materie, întreprinse de doi pasionați specialiști culinari, Andrew Wood (neo-zeelandez) și Annabelle Utrecht (australiană), au scos la iveală un rezultat neașteptat: originea delicatei prăjituri nu este nici australiano, dar nici neo-zeelandeză!

Mai bine de șapte ani (între 2013 și 2020), cei doi au cercetat arhive, cărți de bucate, ziare din întreaga lume. „Am devenit de-a dreptul obsedați de subiect – declara Annabelle Utrecht într-un interviu acordat în octombrie 2015 publicației *The Sydney Morning Herald*. Am ajuns să lucrez și până la 18 ore pe zi. A trebuit să caut prin mai mult de 20.000 de ziare și reviste și cel puțin 10.000 de cărți de bucate. Nu glumesc!“

Rezultatele le-au împărtășit, în principal, prietenilor virtuali de pe rețelele de socializare. La început, au gândit să realizeze un documentar despre Pavlova, dar când au descoperit cât de extinsă și complicată îi este povestea, s-au decis să o aștearnă pe hârtie (lucrarea nu a apărut încă).

După cum avea să declare dr. Wood, s-au aflat față în față cu un adevărat „puzzle culinar“. „Pentru început – nota și Utrecht – am întreprins o examinare asemănătoare celei detectiviste a poveștilor neo-zeelandeze și, respectiv, australiene, legate de prăjitură. Imediat au și apărut elemente noi, care au răsturnat complet narațiunile tradiționale. Până în veacul al XVIII-lea, în aproape toate bucătăriile aristocrației din țările vorbitoare de limbă germană se aflau la mare căutare prăjituri bazate pe un alambicat amestec de bezea, smântână bătută și fructe. Astfel că ceea ce numim astăzi Pavlova are o istorie mult mai îndelungată... Cel puțin de două veacuri!“

... și Hotelul „Esplanade”, posibil loc de naștere al deliciului cu bezea, fructe și frișcă

Încetul cu încetul, dulcele a reușit să pătrundă și în clasa de mijloc. Erau vremuri tulburi, războaiele napoleoniene zdruncinaseră din temelii pacea continentului, astfel că oamenii se mutau de colo colo, în căutarea unor ținuturi mai pașnice și a unei vieți mai stabile. Odată cu ei, și rețetele îndrăgite au cucerit noi spații.

„Până spre mijlocul veacului al XIX-lea prăjituri cu bezea, nuci și fructe apar și în

Prăjitura Pavlova a ajuns și în Cartea Recordurilor...

În februarie 1999, în Noua Zeelandă, prima felie dintr-o *Pavzilla* (o Pavlova gigant, ironie la adresa peliculei *Godzilla*, apărută în aceeași perioadă) de 45 de m lungime a fost tăiată de premierul din acea vreme, Jenny Shipley.

Câțiva ani mai târziu, în 2005, avea să apară și... *Pavkong*, de 64 m, pregătită și prezentată de un grup de studenți, în Golful Hawkes.

În 2010, un șef bucătar a mers și mai departe: folosind 10.000 de ouă, 600 kg de zahăr și 300 l de frișcă, Aaron Campbell a creat o Pavlova de 50 m², din care a servit peste 10.000 de porții cu prilejul celei mai cunoscute competiții de rugby – Bledisloe Cup – dintre Australia și Noua Zeelandă!

Marea Britanie, America de Nord, Rusia“ (Annabelle Utrecht). Pentru a-și testa teoria, pasionata australiană a făcut o experiență. „Am făcut câteva prăjituri urmând rețete din 1850 și le-am oferit prietenilor și oaspeților. I-am întrebat, apoi, ce cred că au degustat. «Simplu – mi-au răspuns – Pavlova!». I-am contrazis, zâmbind: Este un *Schaum Torte*, care înseamnă în limba germană tort cu spumă“. Conform lui Utrecht, rețeta aceasta ar fi ajuns în Australia sudică în perioada premergătoare celui de Al Doilea Război

Mondial, când s-a înregistrat un aflus considerabil de imigranți germani.

În ceea ce privește denumirea dată după celebra balerină rusă, cei doi au descoperit că există pe tot globul feluri de mâncare create în onoarea Pavlovei. Printre altele, Utrecht a identificat un asemenea desert Pavlova și în Statele Unite. Într-un articol din publicația *The Argus* (17 noiembrie 1928), cel mai popular ziar de dimineață din Australia pentru mai bine un veac (1846 – 1957), se pomenea despre o înghețată creată în America, denumită după Anna Pavlova. „Diva Nellie Melba, desigur, și-a găsit faima și în afara carierei ei artistice, datorită prăjiturii pe bază de piersici și smântână; la rândul ei, doamna Anna Pavlova și-a împrumutat numele unei varietăți populare de înghețată americană“. În Franța, pofticioșii au putut comanda un alt fel de mâncare *à la Pavlova*: piciorușe de broască...

Dr. Wood a fost și mai uimit să găsească o rețetă similară prăjiturii Pavlova de astăzi în lucrările arabe medievale, inclusiv în cartea de bucate siriană din secolul al XIII-lea *Kitab al-Wusla ila al-Habib fi Wasf al-Tayyibat wa al-Tib* (Cartea legăturii de prietenie în descrierea de mâncăruri și parfumuri bune) care, deși nu este efectiv o bezea, se aseamănă cu varianta italiană, care se face turnând un sirop de zahăr peste albușuri, în comparație cu cea care se pune la cuptor, cum este și cazul Pavlovei, cu care suntem familiari astăzi.

Pentru Wood, traseul este destul de ușor de descifrat. „Credem că acest tip de gătit cu bezele și sirop de zahăr a trecut probabil în Europa prin teritoriile controlate de portughezi din Africa sau datorită ocupației maure a Spaniei, apoi spre Sicilia și Franța“. Cele mai timpurii referințe europene apar în locuri precum Italia și Spania, unde a existat o populație mare de musulmani în Evul Mediu.

Zahărul era incredibil de scump, așa că aceste delicii erau dulciuri destinate celor mai bogate mese, precum cea a Habsburgilor. Bezele pregătite la cuptor (în variante mici) pot fi găsite în bucătăria imperială din Madrid a Habsburgilor spanioli de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. Până în secolul al XVIII-lea, rețete de bezele mai mari și mai sofisticate încep să apară în cărțile de bucate, iar până la sfârșitul anilor 1700, prăjiturile de bezea sub formă de torturi mari și sofisticate pot fi găsite în casele nobililor habsburgici, precum un tort de bezea austriac: trei straturi de bezea înalte, umplute cu fructe din conserve. Începând cu anii 1800, prăjiturile cu bezea au devenit foarte

populare și în clasa de mijloc bogată“.

Dar nici indiciile oferite de cercetările lui Utrecht și Wood nu au reușit să pună punct disputelor. Poate că, așa cum sublinia același Michael Symons, cu mai bine de patru decenii în urmă, prăjitura Pavlova este doar „o invenție socială“, neavând un loc de naștere unic. Rețete similare au circulat de-a lungul vremii în ambele țări. „Construcția socială“ a Pavlovei s-a datorat numeroaselor generații de bucătari, pasionați de dulciuri, și ziariști sau scriitori care au atașat numele celebrei dansatoare cu diferite descrieri asemănătoare. Pentru că sunt și diferențe între ingredientele utilizate într-o țară sau alta. Și o subliniază și Annabelle Utrecht: „Pavlova noastră are, de obicei, un ingredient de amidon, care o face mai rigidă și mai puternică. Dar fructele sunt lucrul cel mai important; aceasta este probabil cea mai mare diferență dintre pavlova australiană și cea neo-zeelandeză. Pavlova de acolo este mai mult o tartă cu fructe de kiwi, în timp ce în Australia aveți atât fructul pasiunii, cât și ananasul. În Marea Britanie, căpsunile sunt ingredientul-cheie, în timp ce în versiunile mai vechi, nuca tocată conta cel mai mult“. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 februarie 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Câte persoane au depus mărturie
împotriva soțului Annei Magyari în 1710?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din noiembrie 2023 este:

„*Prim-pretorul plasei Beius, Westheinstein*“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Constantin Gheorghe**, din **Horezu Poenari**, jud. Dolj.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2024.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail care nu sunt semnate și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

MAȘINA FĂRĂ ȘOFER

America e țara în care mașinismul a luat o enormă dezvoltare și unde tot al cincilea locuitor posedă un automobil.

Costul ieftin al mașinilor îngăduie celor cu oarecare dare de mână să facă tot soiul de încercări glumețe și, astfel, a putut avea loc la New York o cursă senzațională de automobile, între mașini de formă antică.

Dar ceea ce e mai interesant și prezintă și însemnătate științifică este încercarea care se face de a se suprima șoferii automobilelor, de a conduce automobilele cu ajutorul undelor electrice.

Invenția americanilor deschide perspective minunate. E probabil că vom putea curând să aducem din garaj până acasă, dis de dimineață, înainte de a pleca la lucru, automobilul, pe care,

Mașina fără șofer pe străzile din New York...

după americani, și noi vom ajunge să-l avem, câte unul în fiecare familie, să mergem cu dânsul la lucru sau la birou; în urmă, după ce nu vom mai avea trebuință de el, să-l trimitem, singur, îndărăt, la garaj. Mașina va asculta de ordinele noastre radio-telegrafice.

Cu drept cuvânt, secolul nostru poate fi considerat ca secolul minunilor științifice.

*(Realitatea ilustrată,
Anul I, nr. 36, 9 octombrie 1927)*

Nu era pentru prima oară când numele Houdina ținea primele pagini ale celor mai importante publicații americane. Cu câteva zile în urmă, aceiași jurnaliști de la *Time* consemnasera o altercație care ar fi avut loc între personaje cu nume apropiate: de o parte, ilustrul iluzionist Harry Houdini (1874 – 1926), iar, de cealaltă, inginerul cu experiență în domeniul militar, Francis P. Houdina.

La 20 iulie 1925, supărat că îi veniseră facturi foarte piperate pentru produse electrice pe care nu le comandase niciodată, Houdini, însoțit de unul dintre colabora-

tori și prieteni, arhitectul pasionat de magie Oscar Teale (1847 – 1934), a intrat ca o furtună pe ușile birourilor Companiei lui Houdina, „Radio Control”, situată pe Broadway. Le-a cerut ferm celor câțiva angajați care se aflau în prima încăpere să își cheme patronul. Trebuia să îi vorbească...

Houdina și-a făcut imediat apariția, însoțit de mână sa dreaptă, un anume George Young. Inițial, discuția s-a purtat în termeni destul de amicali. Cel mai probabil era vorba de o încurcătură a poștei, a încercat să se scuze Houdina. Însă iluzionistul nu prea era convins că ar fi

*Houdini pregătindu-se
pentru unul dintre numerele sale de iluzionism*

... și în Boston

În Manhattan, am putut vedea o mașină fără șofer sau pasageri pe șosea. Chiar lângă, s-a aflat un alt vehicul, pe a cărui aripă laterală stătea un bărbat cocoțat. Pietonii au rămas cu gura căscată când au auzit mașina fără șofer pornind motorul, trecând în viteză și îndepărtându-se de bordură, în plin trafic.

A mers apoi în josul bulevardului, a luat o

curbă destul de nesigură și a schimbat banda. A ratat la mustață un vagonet cu lactate ce staționa; a claxonat prelung și apoi a ocolit o mașină de pompieri, care era în viteză.

Poliția cu motocicletă, care escorta convoiul pe Fifth Avenue, i-a cerut inventatorului să-și oprească experimentul. Din păcate, când a intrat pe o altă stradă, o zdruncinătură deosebit de puternică l-a aruncat pe bărbatul din celălalt vehicul în mașina fără șofer. A ajuns la volanul ei, dar nu la timp pentru a evita ciocnirea cu mașina plină de fotografi din apropiere.

A fost vorba de așa-numita „American Wonder“ [Minunea americană – *n. red.*] a inventatorului Francis P. Houdina, controlată de undele radio trimise de la vehiculul alăturat. Au fost folosite două seturi de unde, receptate prin antene, care acționau mici motoare electrice; de la acestea se trimiteau impulsuri volanului, ambreiajului, frânelor sau claxonului.

(Time, 10 august 1925) ■

numai asta... Se interesase puțin despre activitățile inginerului și, aflând că era pe punctul de a face o demonstrație importantă, se gândea: oare nu era un tertip pentru a atrage o atenție și mai sporită?! Chiar îl avea în față pe Francis P. Houdina?! Sau era doar un pseudonim?!

Știa tertipul din proprie experiență – cu ani în urmă și el se transformase, la 17 ani, din Erik (Erich) Weisz (născut la Budapesta, într-o familie de evrei), în Harry Houdini, captivat de memoriile magicianului francez Jean Eugene Robert-Houdin (1805 – 1871).

Somat să își prezinte adevărata identitate, Houdina a jurat că era numele cu care se născuse. Iluzionistul nu a fost așa de ușor de convins, iar spiritele s-au încins. De la vorbe mai dure, s-a ajuns și la violențe... Aflați în inferioritate, Houdini și Teale au încercat să părăsească teferi birourile. Au înșfăcat ce au avut la îndemână și și-au croit drum spre uși. Un scaun a fost sfărâmat, un candelabru a fost făcut praf... Inginerul s-a plâns imediat autorităților polițienești.

Chestionat, câteva zile mai târziu, Houdini ar fi declarat – după cum consemnează un

jurnal local – că a făcut orice „pentru a-și apăra viața“! A fost însă bun de plată, după cum a venit verdictul anchetei. Când însă ambele părți trebuia să se prezinte în fața judecătorului pentru a aduce sentința la îndeplinire, reprezentantul lui Houdina nu s-a mai prezentat, astfel că întregul caz a fost clasat.

După unii biografi, în ultimii ani de viață, inginerul i-ar fi mărturisit unui prieten că Houdina nu a fost nicicând numele său real, l-a preluat sperând să câștige mai mare notorietate.

Unul dintre descendenții lui Houdina s-ar fi adresat recent unui cunoscut blogger, renumit printre pasionații de mistere – Dean Carnegie (www.themagicdetective.com) – și a întărit mărturisirea inginerului, aducând câteva documente în sprijin.

În ceea ce privește „Minunea americană“, mașina fără șofer, ea nu a avut o viață prea ușoară. După experimentul din New York, Houdina ar fi declarat presei că avea de gând să facă înconjurul Americii cu invenția, să o perfecționeze. În decembrie 1926, ar fi fost prezentă la o paradă pe străzile din Milwaukee. ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Noi pagini din documentul intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi (Magazin istoric, nr. 8 – 9/2023). Textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Iliescu. Publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

In vremea asta, Românii Liberi și-au reformulat obiectivele la 7 decembrie 1941 (vezi anexa 6) și au dat publicității, la 7 decembrie 1941 o Declarație în care își revizuiau poziția în lumina stării de război dintre România și Marea Britanie. Se angajau „să lupte pentru obiectivele de război ale Marii Britanii și ale Aliaților ei, așa cum se specifică în Carta Atlanticului” [subliniat în text] (vezi anexa 7).

Primăvara anului 1942 a adus un nou val de zvonuri privind o apropiată alianță britanico-rusă, ceea ce făcea imperativă dizolvarea [subliniat în original] Mișcării Românilor Liberi. În urma unei conversații între maiorul Bach și amiralul Dumitrescu, unul dintre vice-președinții Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi, în cursul căreia s-a pus sub semnul întrebării existența legală a Mișcării Românilor Liberi și în special sprijinul inițial al Guvernului britanic, primul [greșit, de fapt Dumitrescu i-a scris lui Bach] a adresat ofițerului de legătură o scrisoare în care se explica cum a luat naștere mișcarea. O copie a acestei scrisori a fost trimisă și domnului D.F. Howard din Foreign Office. Amiralul Dumitrescu a primit următorul răspuns, datat 4 aprilie 1942, din partea domnului Howard:

„Sunt anumite afirmații în scrisoarea dumneavoastră către maiorul Bach care sugerează că Comitetul Român Liber a fost creat la cererea și cu încurajarea Foreign Office. Spuneți, de exemplu, că la 29 noiembrie 1940, Foreign Office i-a cerut verbal domnului Tilea să pornească acest Comitet, apoi vorbiți despre Comitet ca fiind «încurajat și sprijinit – neoficial, desigur – și apoi

tolerat – ca să spunem așa – de Foreign Office». Mi-e teamă că aceste afirmații nu corespund realității, care sunt după cum urmează.

La 11 octombrie 1940 domnul Tilea s-a întâlnit cu Sir Orme Sargent la Foreign Office și l-a întrebat dacă Guvernul Majestății Sale ar aproba și sprijini formarea unui Comitet Național și dacă astfel fondurile românești blocate ar putea fi folosite să îl finanțeze și dacă ar trebui creat imediat sau amânată crearea lui până când Guvernul Majestății Sale ar rupe relațiile cu România. Răspunsul Guvernului Majestății Sale a fost înmănat domnului Tilea de predecesorul meu, domnul Philip Nichols, la 30 octombrie. Acest răspuns preciza că, deși se acordase o deplină atenție, cu toată simpatia, propunerii de constituire a Comitetului Național Român, Guvernul Majestății Sale nu era în favoarea creării unui asemenea Comitet la Londra nici atunci, nici în viitorul apropiat. Adăuga că problema ar putea fi reconsiderată ulterior. La 29 noiembrie domnul Tilea l-a sunat pe domnul Nichols, care l-a rugat să vină să se întâlnească la Foreign Office. Domnul Nichols i-a spus domnului Tilea că problema Comitetului fusese reexaminată, dar că Guvernul Majestății Sale era însărcinat să reafirme decizia anterioară. A adăugat că dacă domnul Tilea dorea să formeze un mic Comitet neoficial format din câțiva prieteni ai săi, Foreign Office nu va obiecta, dar că nu puteau să aibă vreo legătură cu acesta și nici nu doreau să afle ceva despre activitățile sale.

(Va urma)

RADU DE LA AFUMAȚI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Istoric român care, comentând scrisoarea lui Radu de la Afumați trimisă sibiienilor la 1 februarie 1525, după întoarcerea sa de la Istanbul, notează că „finalul scrisorii oglindește că Radu de la Afumați nu intenționa după întoarcerea sa de la Poartă să rupă legăturile cu vecinii lui aliați și nici să renunțe la ideea luptei împotriva turcilor” (Ștefan I., 1929 – 2018). 2) Istoric și arheolog român care, referindu-se la biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș, ridicată de Neagoe Basarab și zugrăvită de Radu de la Afumați, a disputat afirmația din pisania lăcașului, conform căreia Radu ar fi fost rugat de socrul său „să isprăvească și să zugrăvească chipul lui” (Grigore G., 1850 – 1909). 3) De acord! (abr. eng.) – Aflate în cuib! – Radu Georgescu. 4) Din nou – Masă goală! – Arbore originar din insula Amboina (Indonezia). 5) Localitate la nord de București unde, în martie 1522, după victoriile de la Glubavi, Ștefănești și Clejani,

Radu de la Afumați a fost înfrânt de armata otomană, fiind silit să se retragă în Transilvania. 6) Vistierul Țării Românești care, împreună cu Nicolae Thomory, castelanul Făgărașului, au fost trimiși de Radu de la Afumați în Țara Românească, pentru a-i pregăti revenirea la tron după ce se refugiase în Transilvania, când otomanii puseseră ca domn pe Vladislav al III-lea. 7) Începe școala! – Zăpadă – Panicat la centru! 8) Marea dregătorie deținută de Drăghici din Mărgineni în sfatul țării, numit de Radu de la Afumați – A oțeli. 9) Strigăt de victorie – Cele 32 de arme de artilerie de care dispunea Țara Românească la moartea lui Neagoe Basarab și care au fost trimise de Mehmet Beg peste Dunăre în decembrie 1521, obligându-l pe Radu de la Afumați să împrumute aceste arme din Transilvania, alături de plumb și silitră (sg.) – Pică pe centru! 10) Sfânt militar al cărui chip a fost ales ca model pentru chipul lui Radu de la Afumați de pe piatra de mormânt de la biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, unde este reprezentat ca un cruciat, pentru că a fost considerat un luptător împotriva Semilunii.

VERTICAL: 1) Istoric, autorul monografiei *Radu de la Afumați*, apărută la Editura Militară în 1983, în care subliniază că „pentru curajul cu care și-a apărât țara în momente deosebit de grave, Radu de la Afumați merită pe deplin numele de Radu cel Viteaz pe care i l-au dat urmașii” (Nicolae, 1924 – 1999). 2) Localitate din Ungaria, unde Ferdinand de Habsburg I-a învins pe regele Ungariei, Ioan Zápolya, la 27 septembrie 1527, silindu-l pe acesta să se retragă spre Transilvania și să se apropie de Imperiul Otoman, iar, astfel, pe Radu de la Afumați să se apropie de Ferdinand – Inimă. 3) Aflate în beci! – Rouă (pop.) – Lună a anului 1524, în care Radu de la Afumați a „pornit în sus spre Severin”, conform scrisorii din 15 a acelei luni a lui Vladislav al III-lea adresată brașovenilor, Vladislav ocupând tronul Țării Românești din luna următoare. 4) Radu de la Afumați, pentru domnitorul Radu cel Mare – Vase pentru servit ceaiul. 5) Localitate din județul Teleorman, unde a avut loc în iulie 1522 o ciocnire între armata lui Radu de la Afumați și armata otomană în frunte cu Mehmet Beg, urmată de bătălia hotărâtoare de la Grumazi (Teleorman), în urma căreia Radu și-a recăpătat tronul pierdut. 6) Nord-est – Fiica lui Radu de la Afumați, care s-a căsătorit cu bogatul boier Udriște din Mărgineni, mare vister al lui Radu Paisie – Bătut în final! 7) Răsărit – Elena Enescu – Siglă pentru „Comitetul național român”. 8) Sac gol! – A seca o baltă. 9) Fără pete – Fiul lui Radu de la Afumați cu a doua soție, domnița Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab, ajuns pentru scurtă vreme domn al Țării Românești în 1553 (Radu). 10) Solul lui Ferdinand de Habsburg, cu care Radu de la Afumați a avut o întrevedere confidențială în noiembrie 1527, în care și-a arătat dorința de a-l ajuta pe Ferdinand, dar era împiedicat de împrejurările existente, fiind nevoit să țină cont de puternicul vecin din sud, pe care trebuia să-l îndestuleze și să-l liniștească (Ștefan).

Dicționar: AAL, ROO.

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

AN NOU, METEHNE VECHI

Așa cum din păcate se repetă la fiecare sfârșit de an, am primit numeroase telefoane de la cititori, care au încercat să își facă abonament la revista noastră și au fost refuzați la oficiile poștale. Motivele false invocate: nu mai figurăm în catalogul Poștei Române, s-a întrerupt colaborarea cu revista Magazin istoric. Este adevărat, tot ca în fiecare an, catalogul revistelor a fost gata cu mare întârziere, iar siteul Poștei unde se pot face abonamente a devenit funcțional tot foarte târziu. Dar toate acestea nu explică reaua voință a salariaților Poștei care au refuzat să contracteze abonamente la Magazin istoric. Le cerem scuze celor care au întâmpinat astfel de probleme în numele Poștei Române și îi mulțumim doamnei Angelica Voinea, din centrala instituției, care ne-a ajutat să mai salvăm ce se mai putea salva.

NU VINDEM, DOAR RECOMANDĂM CĂRȚI

În ultimele luni, am primit mai multe scrisori și telefoane de la cititori care doresc să cumpere de la noi din cărțile și periodicele pe care le prezentăm la rubrica Pentru biblioteca dumneavoastră. Redacția Magazin istoric nu se ocupă cu vânzarea sau tipărirea acestor volume, noi doar le recomandăm. Îi invităm pe doritori să ia legătura cu editurile sau cu autorii cărților respective.

MOMENTE ÎNĂLȚĂTOARE

Domnul AUGUSTIN RUS, mai vechi corespondent al revistei, ne scrie: Cu mare interes și cu plăcere am citit rubrica *În București, acum 50 de ani*, deoarece în 2023 s-au împlinit 50 de ani de la absolvirea Institutului Pedagogic din Șoseaua Panduri și repartizarea ca profesor de istorie-geografie în satul Sălcuța, com. Sânmihailu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud.

La 5 ianuarie 1859, adunarea electivă a Moldovei l-a ales ca domn în unanimitate pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, care a promis că în toată domnia sa va „priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate (...) uitând toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urât, neavând dinaintea ochilor decât binele și fericirea nației române”.

La 24 ianuarie 1859, adunarea electivă a Țării Românești l-a ales ca domn, pe toate cele 64 de buletine de vot, tot pe Alexandru Ioan Cuza, care, informat, a declarat printr-o telegramă că „primesc cu mândrie și recunoștință de a fi domn al Țării Românești, precum sunt domn al Moldovei”.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul DAN CONSTANȚIN ar dori să doneze colecția Magazin istoric, strânsă de tatăl său răposat de la primul număr, din 1967. Cei interesați îl pot contacta la numărul de telefon 0726.124.068. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 RON), șase luni (18 RON) sau un an (36 RON). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) I. Slavici Mihai Eminescu, as I knew him ● C. Păunescu

A new approach on the issue of the National Bank of Romania's gold reserve, sent to Moscow with the guarantee of the Russian government and seized by the Bolsheviks ● **C. Popescu, V. Popescu** The virtual reconstruction of the Simu Museum of Bucharest, demolished in the 1960s ● **L. Livadă-Cadeschi** Carol Davila in Romania: official government mission or personal choice? ● **F. Stănescu** Carol Davila, the person ● **P.C. Buiumaci** The stone crosses of Bucharest ● **A.-C. Irian** The Cesianu-Racovița collection of stereoscopic photographs ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (X) ● **L. Brad Chisacof** Vanessa Redgrave's Romanian cousin (II) ● **A.-I. Cruceru** An invitation to the Romanian Academy Library: a map for Al.I. Cuza ● **R. Denndorf** Romanian soldiers in the army of Swedish king Charles XII ● **N. Macovei** The motorist volunteer corps ● **A. Feher** Domestic violence in 18th century Transylvania ● In Bucharest, 50 years ago ● **G. Filitti** Letters from former days ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Славич Михай Эминеску, каким я его

знал ● **К. Пэунеску** Новый подход к проблеме золотого запаса Нацбанка Румынии, отправленного в Москву под гарантии российского правительства и конфискованного большевиками ● **К. Попеску, В. Попеску** Виртуальная реконструкция музея Симу в Бухаресте, снесенного в 60-х годах прошлого века ● **Л. Ливадэ-Кадески** Кароль Давила в Румынии: правительственная миссия или личный выбор? ● **Ф. Стэнеску** Кароль Давила – личность ● **П.К. Буюмач** Каменные кресты в Бухаресте ● **А.-К. Ириан** Коллекция стереоскопических фотографий Чесиану-Раковицэ ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (X) ● **Л. Блад Кисакоф** Румынский двоюродный брат актрисы Ванессы Редгрейв (II) ● **А.-И. Кручеру** Приглашение в Библиотеку Академии: карта для Ал.И. Кузы ● **Р. Денндорф** Румынские воины в армии шведского короля Карла XII ● **Н. Маковей** Корпус добровольных автомобилистов ● **А. Фейер** Домашнее насилие в Трансильвании 18 в. ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

